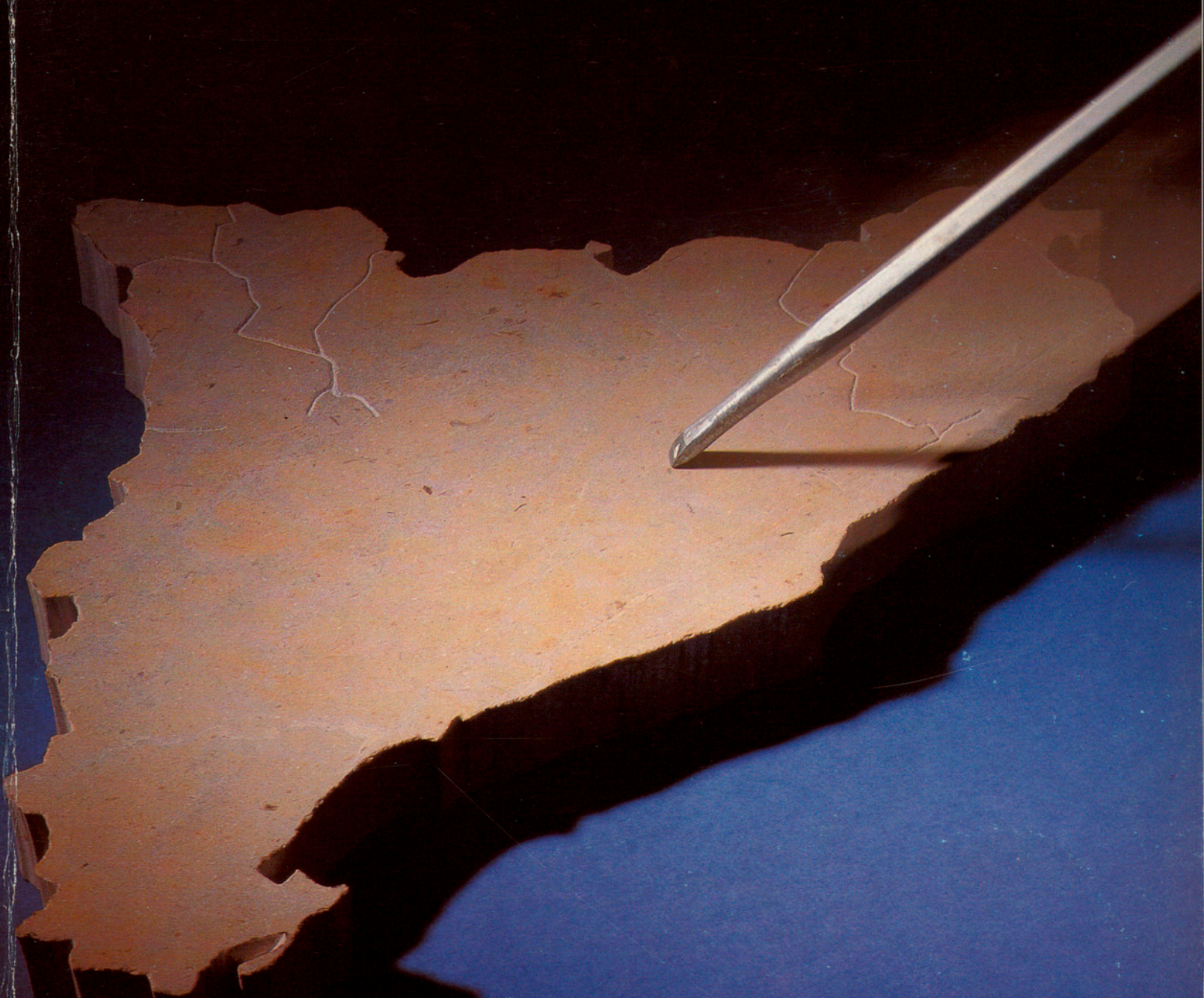

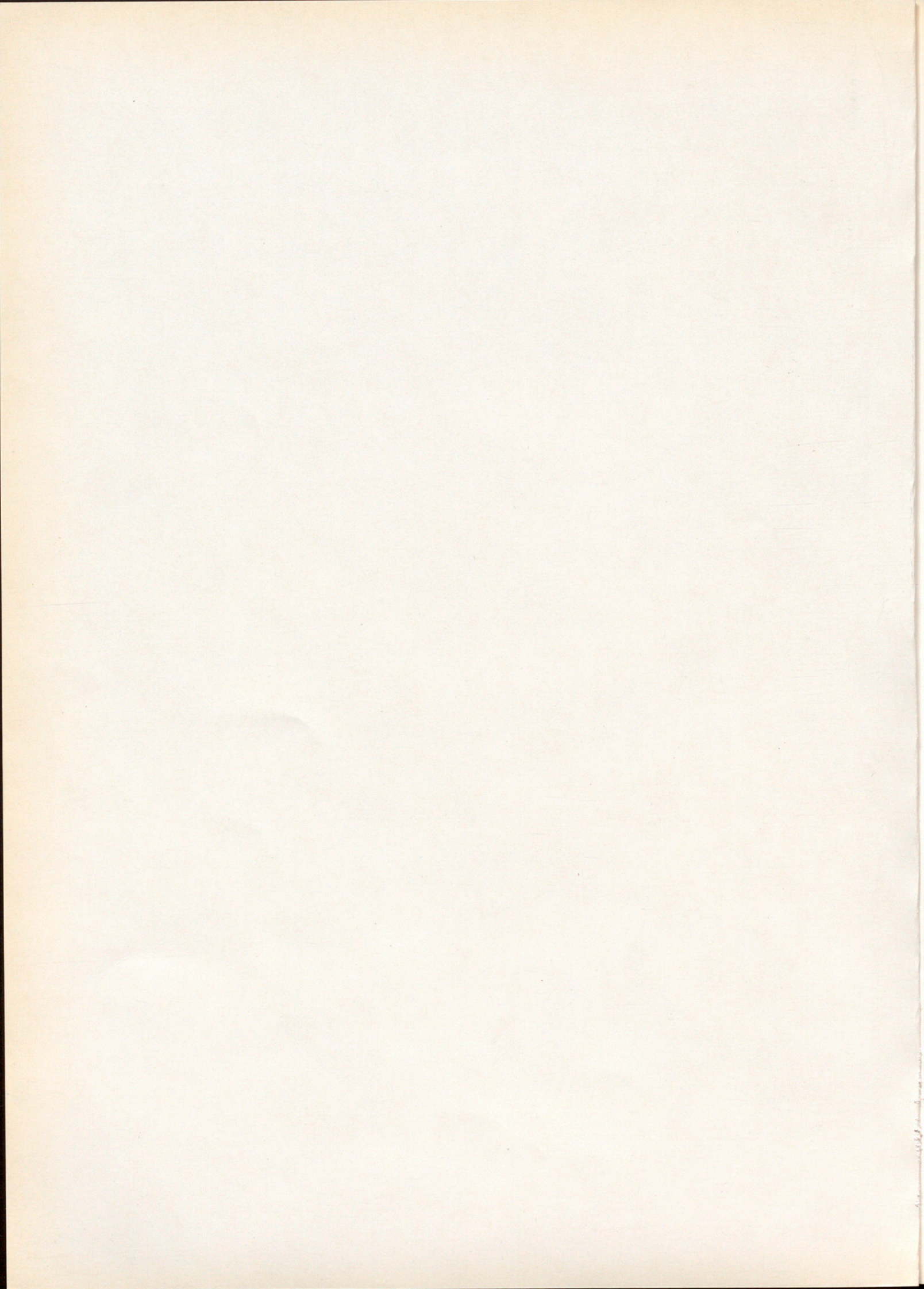

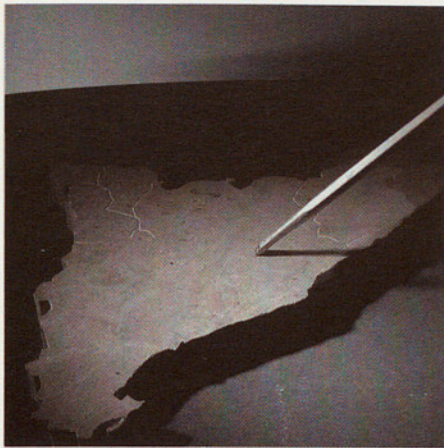
Diputació de Barcelona

ARREL

JULIOL 1985 - NÚMERO 10 - PREU, 200 Ptes • LA DIVISIÓ TERRITORIAL DE CATALUNYA ANALITZADA PER JURISTES, GEÒGRAFS I ECONOMISTES. - CAN SERRA: PASSAT, PRESENT I FUTUR. ENTREVISTA AMB FEDERICO CORREA. - EL CONGRÉS INTERNACIONAL DE TEATRE A CATALUNYA: DEL CONGRÉS DE L'ANY 1929 AL NECESSARI LLIBRE BLANC DEL TEATRE CATALÀ. ¿QUÈ ÉS LA «COMMEDIA DELL'ARTE»? - UNA EXPOSICIÓ ENTORN DELS ORÍGENS I EVOLUCIÓ DE L'HOME. - LLIBRES.

La fotografia de la portada ha estat realitzada per Jordi Isern.

EDICIÓ:

Diputació de Barcelona. Plaça de Sant Jaume, 1.
08002 Barcelona.

REDACCIÓ:

Gabinet de Premsa. Plaça de Sant Jaume, 1.
08002 Barcelona. Telèfons 301.38.40 i 301.36.90.

PRODUCCIÓ

Carrer del Bisbe Irurita, 4.08002 Barcelona.
telèfon: 302.21.28.

DIRECTOR:

Joan Brunet i Mauri.

CONSELL DE REDACCIÓ:

Francesc Borda, Joan Brunet i Mauri, Josep-
Miquel Servia i Marc Soler (coordinador).

FOTOGRAFIA:

Oriol Clavell, Jaume Soler, Pilar Viladegut
i Arxiu.

DOCUMENTACIÓ:

Grup de Documentació del Gabinet de Premsa
de la Diputació de Barcelona.

ASSESSORAMENT LINGÜÍSTIC:

Oficina de Català de la Diputació de Barcelona.

DISSENY GRÀFIC I MAQUETACIÓ:

Ricard Badia.

COL·LABORADORS EN AQUEST NÚMERO:

Jaume Guillaumet, Lluís Casassas, Carles
Carreras, Josep Mir, Manuel Ribas i Piera, Josep
M^a. Carreras, Joan Alemany, Martí Parellada,
Modest Fluvià, Xavier Mateu, Antoni González,
Francesc Burguet i Ardiaca, Jaume Bertranpetit,
Andreu Missè, Josep Ametller i Maria Teresa
Serra (cartografia).

COMPOSICIÓ:

Fotocomposició Llovet, S.A.

FOTOLITS:

Cromoarte.

IMPRESSIÓ:

Printcolor
Sabadell

DIPÒSIT LEGAL:

B-16.299-1981.
ISSN 0211-562 X.

Aquesta publicació, incloent-hi el disseny de la coberta,
no pot ésser reproduïda, emmagatzemada o transmesa
—ni totalment ni parcial— de cap manera ni per cap mitjà,
tant si és elèctric com químic, mecànic, òptic, de grava-
ció o bé de fotocòpia, sense la prèvia autorització de la
Diputació de Barcelona.

PRESENTACIÓ

LA DIVISIÓ TERRITORIAL DE CATALUNYA A DEBAT⁽¹⁾

Taula rodona d'experts⁽¹⁾

Lluís Casassas, Carles Carreras, Josep Mir i
Manuel Ribas. Moderador: Jaume Guillaumet.

Problemàtica de la propera organització administrativa catalana

Josep Maria Carreras

Reflexions sobre l'Àrea Metropolitana de Barcelona

J. Alemany i M. Parellada.

Les comarques de l'Alta Muntanya. Evolució i perspectives de la política de muntanya.

Modest Fluvià i Font, Xavier Mateu i Llevadot.

(Geògraf del Grup d'Estudis de l'Alt Pirineu).

Maria Serra i Alberch. (Cartografia).

CAN SERRA

Història, descripció, valoració i futur de l'edifici de Puig i Cadafach

Antoni González

Entrevista amb Federico Correa:

— "La conservació d'edificis històrics és molt important però la ciutat
resulta que encara ho és més".

— Cronologia d'una lluita ciutadana.

EL CONGRÉS INTERNACIONAL DE TEATRE A CATALUNYA

"L'Institut del Teatre entre dos congressos internacionals (1929-1985)

Francesc Burguet i Ardiaca.

La Commedia dell'Arte, el teatre de les màscares"

F. B i A.

EXPOSICIONS

La posició de l'home en la natura a la llum de l'evolució, Jaume Bertranpetit.

LLIBRES

"Estat autonòmic i finances públiques"

de Josep Maria Bricall, Antoni Castells i Ferran Sicart
Andreu Missè.

Un museu al carrer/El retorn emocionat al carrer

Josep Ametller

"Comunitat i associació" On acaba l'amistat comença el mercat

J.A.

Els modernistes i el nacionalisme cultural Una manera d'entendre la identitat catalana

J.A.

COMUNICACIÓ

Convocats els premis Tasis Torrent de premsa comarcal i Rosalia
Rovira de Ràdios Municipals.

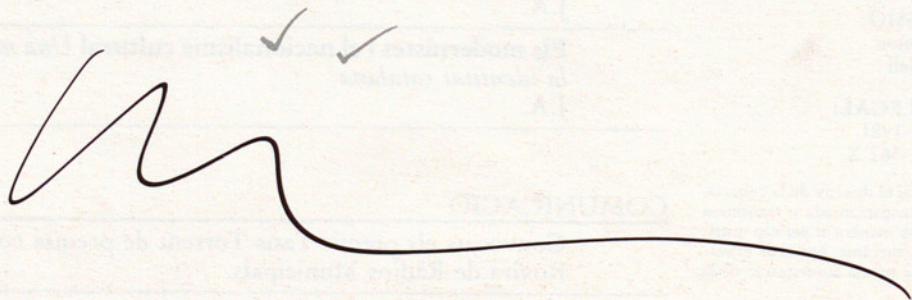
L' Ordenació Territorial de Catalunya és, ben segur, una de les qüestions que en el decurs dels darrers temps ocupa més espais tant en els mitjans de comunicació com en conferències i cicles de conferències. I és que darrera aquest títol genèric s'amaguen no poques il·lusions i esperances de moltes poblacions i comarques del nostre país.

D'arreu sorgeixen, de forma continuada, propostes i opinions sobre allò que cadascú —més o menys raonadament— entén que hauria de derivar-se de les lleis que haurà de dictar el Parlament de Catalunya sobre aquesta qüestió bàsica. I el retard del debat no fa altra cosa que incrementar les expectatives.

La Diputació de Barcelona, des de fa temps i essent conscient de la importància d'aquest debat, ha aportat reculls i elements que el facilitin i que —alhora— donin una visió global de l'estat de la qüestió. En aquesta línia, la revista «Arrel», ha convocat dues taules rodones amb tècnics, amb la finalitat de continuar aportant dades i punts de vista. En el número que teniu a les vostres mans trobareu una síntesi de la primera i, en el proper, publicarem la segona. I no solament això, sinó que també recollirem diversos articles encarregats amb aquesta mateixa finalitat.

Fa poc ha tingut lloc a Barcelona el Congrés Internacional de Teatre a Catalunya organitzat per l'Institut del Teatre. Durant una setmana uns 500 experts del món teatral d'arreu s'han reunit per tractar sobre «Els espais de relació centre les dramaturgies d'àmbit restringit i les dramaturgies majoritàries». Es per això que ens ocupem d'aquest esdeveniment així com de fer un resum del que és la «Commedia dell'Arte» motiu central d'un «stage» juvenil paral·lel al Congrés.

Can Serra serà, d'aquí un parell d'anys, el nou estatge de la Diputació de Barcelona. La seva història i vicissituds són recollides en la nostra revista que s'ocupa també de l'exposició recentment clausurada sobre «L'origen i l'evolució de l'home» i de les publicacions editades per la pròpia Diputació.

LLUIS CASASSAS, CARLES CARRERAS, JOSEP MIR I MANUEL RIBAS

Taula rodona d'experts (I)

Hem celebrat dos col·loquis d'experts sobre la divisió territorial, el gran tema pendent de l'autonomia catalana. Es tracta de fer seure al voltant de la mateixa taula alguns dels experts més reconeguts que han abordat aquesta qüestió, i veure els seus punts de coincidència sobre la situació actual i les accions que caldria emprendre de cara al futur. La idea va sorgir arran de la publicació per part de la Diputació de Barcelona del llibre «*La ponència de la divisió territorial (1933-36)*», a cura dels geògrafs i professors Enric Lluch i Oriol Mel·lo, la primavera de 1983; i s'ha tornat a considerar arran de la publicació recent d'un segon volum titolat *El debat de la divisió territorial (1939-1983)*.

Per iniciativa de la revista ARREL s'han celebrat dos col·loquis dels quals me n'ha encarregat el guió i la realització. L'extensió de la conversa i el seu interès han aconsellat publicar a la revista tan sols una síntesi dels punts d'interès més periodístic i la publicació posterior de la transcripció en un petit volum a part. Cada col·loqui ha reunit dos grups diferents d'experts en el tema de la divisió territorial de diferents disciplines i el criteri de formació de cada grup ha estat el següent: al primer grup s'hi han convocat experts definits per una dedicació estrictament científica, professional i universitària, mentre que en la formació del segon hi ha hagut un criteri de vinculació territorial.

A la primera taula rodona, que presentem en aquest número, hi van ser convocades les persones següents: Lluís Casassas i Simó i Carles Carreres i Verdaguer, geògrafs; Manuel Ribas i Piera, arquitecte urbanista; Josep Mª Vilaseca i Marcet, i Josep Mir i Bag, juristes; Josep Mª Vallès, sociòleg especialitzat en qüestions electorals, i Josep Iglésies, geògraf que ja va formar part de la ponència presidida per Pau Vila que va redactar el projecte de divisió territorial de 1933. Els senyors Vilaseca, Vallès i Iglésies varen excusar l'absència per diferents motius i el col·loqui fou realitzat amb els senyors Carreras, Casassas, Mir i Ribas Piera. En nom de l'equip autor dels dos volums esmentats hi va ser present Enric Lluch, que féu una introducció que va servir per centrar el tema de la reunió segons les grans línies de l'estat de la qüestió, tal com deriva dels treballs aplegats en les obres esmentades.

La mecànica de la reunió consistí a sotmetre als experts participants el guió que es publicà a part. Hem triat per publicar en aquest número d'ARREL uns resums de les seves respostes al primer i al cinquè punt del guió. El més destacat és la seva coincidència a reclamar una decisió ràpida dels polítics que podria concretar-se en una definició del model de divisió territorial i en l'encàrrec posterior a una comissió amb tècnics reconeguts per què en fes una proposta d'aplicació.

PREGUNTES DELS QÜESTIONARI

A. La divisió territorial és una qüestió aïllable d'un context determinant?

En quina mesura hi incidirien, entre d'altres factors, com ara incertesa dels models de desenvolupament socio-econòmic, la coexistència a Catalunya d'almenys tres nivells d'administració pública, la distribució territorial de la po-

blació o les conveniències relatives a les circumscripcions electorals? Això sense fer-ne una enumeració exhaustiva.

B. Quines serien des d'ara les passes adequades per a un correcte plantejament, per part dels poders públics catalans, de la qüestió pendent de la divisió territorial?

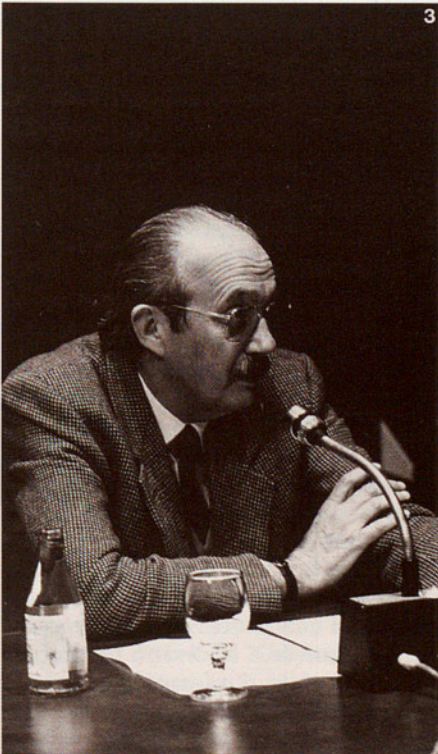
Carles Carreras

1 Carles Carreras: «A mi em sembla bé que hi hagi alguna mena de comissió, però no pas una «Royal Comission». I no perquè més o menys em senti republicà, sinó per asenyalar un element diferencial que em sembla molt important: Catalunya no és Anglaterra».

2 Ribas Piera: «Una «Royal Comission» a la catalana en lloc de reunir-se durant dos anys, només cobraria del pressupost durant uns quants mesos, els necessaris per pair la documentació, sintetitzar-la i fer-ne una proposta».

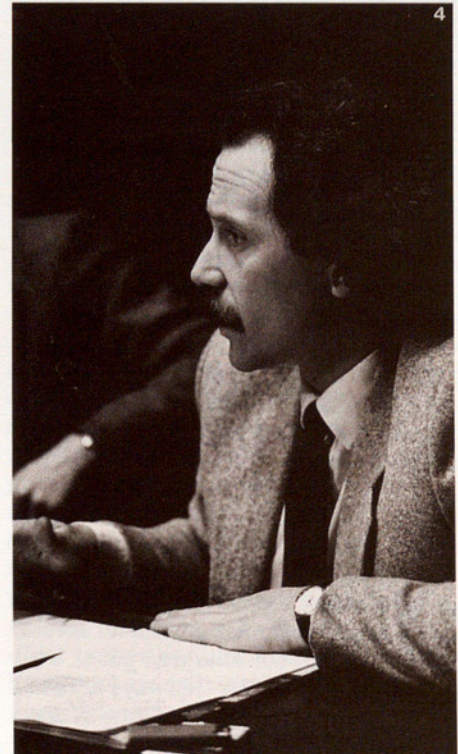
Manuel Ribas i Piera

Lluís Casassas

3 Lluís Casassas: «...els polítics el que haurien de fer és una llei marc: haurien de dir per consens què entenen ells que ha de ser una comarca. I després demanar als tècnics que facin una proposta en un termini de temps curt i que hi hagi el compromís, per part dels polítics, d'acceptar-la».

4 Josep Mir: «...caldria que hi hagués una definició dels grans trets generals a nivell polític del model pel qual es vol optar. I això necessàriament ha de ser una llei. Pot ser simplement un pacte institucional entre les forces polítiques majoritàries a Catalunya».

Josep Mir

JOSEP MIR: No crec en absolut que pugui ser aïllable. Si hom ha de fer una divisió territorial que respongui a les realitats d'un país i a les necessitats per a les quals està pensada i es fa aquesta divisió, lògicament hi ha un nombre importantíssim de condicionaments que s'han de tenir en compte.

Un d'aquests condicionaments, molt concret i molt mesurable, és el marc constitucional i estatutari, el qual dona la mida fins a on pot arribar la llei o les lleis que faci el Parlament de Catalunya per a l'organització territorial. No podem oblidar de cap de les maneres que la Constitució consagra un model determinat de divisió territorial que, en allò, més substantiu, és comú a tot l'Estat espanyol. És a dir, hi ha municipis i hi ha províncies, i això amb independència de quina pugui ésser la dimensió territorial de cadascuna d'aquestes divisions.

L'Estatut de Catalunya, a part de reconèixer també aquests municipis i aquestes províncies —més que «aquestes» diria «els municipis i les províncies»—, hi afegeix, com a necessària, la comarca; com a jurídicament necessària. I en aquest punt hauríem de dir que portem gairebé cinc anys d'incompliment de l'Estatut. I és l'Estatut que preveu altres possibles divisions encara que no pas amb aquest caràcter d'obligatorietat que exigeixen els municipis, les províncies i les comarques. Un altre factor, que crec que és molt important i que defineix un context determinat, és un factor de tipus històric i tradicional que incideix especialment en el mapa municipal. En molts casos la personalitat municipal és un factor molt arrelat en la consciència popular. Per dir-ho d'alguna manera: ve a definir un sentiment de tradició, sovint de localisme, al qual difícilment ens podem oposar.

Un tercer factor que penso que hauria de definir de manera molt clara una divisió territorial és, malgrat que pugui semblar una obvietat, les funcions que ha de vehicular aquesta divisió. Potser per disciplina personal molt sovint tendeixo a pensar en les divisions territorials com una de les eines fonamentals, sinó la més fonamental de totes, d'organització del poder polític i de l'administració pública.

MANUEL RIBAS PIERA: Si per context determinat entenem l'actual, és a dir, tot això que passa avui mateix i que d'aquí a tres anys serà del tot diferent, jo diria que sí, que la divisió territorial és aïllable d'aquest context determinat. Si es fa de manera que

cada context determinat utilitzi l'instrument acomplint tots els continguts que li convinguin, en aquell context determinat en cada moment, aleshores, si es fa d'aquesta manera, sí que ho és, d'aïllable.

Em sembla que la importància de tota aquesta polèmica a l'entorn de la divisió territorial és, posats a fer-ne filosofia, trobar els grans, les engrunes —és a dir, les unitats bàsiques—, i després compilar-les, enganxar-les segons convingui. Però crec que les constants són aquelles engrunes i amb aquelles engrunes no s'hi pot fer massa broma. Es parlava del municipi, de la comarca i de la província. A la província jo tinc posat un interrogant molt important.

Crec que a la divisió territorial aquelles engrunes o sia els grans persistents vénen de les constants següents: sobretot de la «*Natura*», entre cometes, però també de la «*Cultura*» en tant que de la seva persistència se'n diu història, i això fa que amb els mateixos arguments de la intervenció precedent es pugui parlar al nostre país de municipis i de comarques fortament arrelades.

En canvi, la província, tots sabem que tampoc no té una història tan llarga. L'arrelament hi és, però em sembla que no ens convé. Està feta des d'una òrbita o des d'un punt de vista peninsular. Som en un règim autonòmic i tenim, com s'ha dit, una llibertat per muntar-nos-ho com sempre s'havia muntat en aquest país, això de la província. Jo crec que caldria espolsar-s'ho com més aviat millor, i si no és així, i amb això sóc bastant radical, ens quedarem a mitges tintes, en allò que se'n diu «vol i dol». No hi entenc gaire, però he sentit a dir que fóra possible de fer la província única. Bé, doncs, m'hi apunto. I aleshores amb municipis, comarca i un altre nivell que és absolutament funcional, que és absolutament adequable a unes certes bases naturals i culturals, però també a les necessitats de cada moment; aquests serien els elements bàsics aptes per rebre els continguts.

CARLES CARRERAS: Per la meua banda crec que el primer que s'hauria de plantejar és si de debò cal fer una nova divisió territorial. Ja se n'ha parlat moltes vegades, però sembla evident que depèn molt de quin punt de vista s'adoptà per fer-ho. A mi em sembla clar que qualsevol país pot funcionar millor, que pot canviar substancialment, sense necessitat d'introduir canvis a les divisions territorials. N'hi ha exemples prou abundosos.

A més, penso que en aquesta qüestió de la divisió territorial estem d'alguna manera atrapats en una mena de «trampa» (no sé si es la paraula més adient) però en qualsevol cas és una «trampa» que ens hem posat nosaltres mateixos, els qui ens dediquem a aquestes qüestions des d'un punt de vista polític, tècnic i molts d'altres, precisament perquè n'hem parlat tant. Independentment dels criteris que puguem tenir cadascun de nosaltres sobre si cal o no, o si és prioritari o bé hi ha d'altres coses que ho són més, la veritat és que a Catalunya s'han creat unes expectatives a les quals cal donar una resposta.

Crec que posats en aquesta «trampa», que com dic entre tots l'hem anat bastint, que cal una divisió territorial diferent de la provincial, doncs, em fa l'efecte que com més retards es produeixin a donar solucions, aniran generant-se nous i més problemes. I el que no seria vàlid és dir que una divisió territorial determinada posa problemes perquè, al cap i a la fi, això passa amb qualsevol divisió. En el moment precís que hom sàpiga clarament de quina manera es volen distribuir les diferents funcions de l'administració pública damunt el territori de Catalunya, en quins diversos nivells, esglaons i representativitat i mètode de gestió, hom podrà fer-ne el mapa; i en el moment que tot plegat prengui forma damunt un mapa, just aleshores i fins i tot abans, començaran els problemes.

LLUÍS CASASSAS: Quan es diu que la divisió territorial és una qüestió aïllable d'un context determinat, aleshores, a mi el primer que se m'acut de preguntar és què vol dir context determinat.

Coincideixo, si més no parcialment, amb les dues darreres intervencions, les d'en Ribas i en Carreras, en el sentit que diuen que s'han donat transformacions molt fortes sense necessitat de fer canvis en les divisions territorials. I que hi ha molts exemples que podríem aduir.

Però jo diria que no és exactament la divisió territorial el que ens assenyalava el caràcter d'un país, sinó la voluntat política que hi hagi en aquest país allò que l'expressa.

Malgrat que avui tot està interrelacionat crec que d'alguna manera encara gaudim d'una certa independència i que, pel que fa a la divisió territorial, podem aïllar-la d'un context determinat. El que resulta interessant de saber, però, no és solament el contingut, sinó la forma que es vol donar en cada divi-

sió territorial a cada unitat, a cada entitat.

Quan parlem d'«administració pública», a què ens referim? De quina «administració pública» parlem? De quins nivells de l'«administració pública»? això em preocupa. Què hem de fer? una divisió territorial que serveixi a la Generalitat per governar? Si considerem aquest aspecte: que la Generalitat governi i que se suprimeixen les províncies, no ens hem d'enganyar: les tornarem a inventar! Ens inventarem unes entitats territorials que anomenarem com voldrem, però que serviran per a l'exercici del poder, per a l'exercici, com diuen ara, de «l'administració perifèrica de la Generalitat». I això són les províncies! I si no les fem i anem de cara a fer de Catalunya una sola unitat, aleshores el que farem serà enfortir les tendències innates del poder d'abusar del poder mateix. O sigui, dit en d'altres paraules, anirem a estructurar un desenvolupament extraordinari del centralisme. No dic del centralisme de Barcelona, sinó del centralisme del poder de la Generalitat. I que consti que potser això no estaria del tot malament, en uns moments de reconstrucció nacional i de crisi, en què no sabem què pot passar.

L'Estatut ens deixa obert el problema de saber què volem dir quan parlem de «comarques», que és la qüestió que m'interessa. «Comarca» vol dir «àmbit d'administració local»? I quin és aquest àmbit d'«administració local»? Potser un àmbit en què dins de cadascun s'ha de tendir vers el centralisme d'una capital, accentuant allò de «la macrocefàlia comarcal» de què parla Josep Iglesias, avui no present? El que ens hauria de centrar és saber per a què serveix aquest àmbit: si per a l'administració perifèrica o per a l'administració local. I aleshores el problema que es planteja és doble i força diferent. La Constitució ens diu que hi ha les províncies: el que fóra ideal és que a Catalunya ens arribéssim a posar d'acord amb uns organismes d'administració perifèrica de la Generalitat i poguéssim demanar al Govern de Madrid que mirés d'adaptar la seva administració perifèrica a la de la Generalitat per tal d'evitar que no hi hagi quatre províncies d'una administració, cinc de l'altra, que tot plegat seria motiu de més confusió.

I en el que fa referència a les comarques —que imposa l'Estatut, encara que no diu quines— jo diria que el primer que cal fer és analitzar la realitat territorial actual de Catalunya. Veuríem que qualsevol solució ha de passar per l'enfortiment dels municipis, per tal de poder augmentar la seva autonomia, única garantia que la divisió terri-

torial sigui acceptada i sigui superadora de les dificultats que la visió «tradicional» no havia pogut solucionar.

MANUEL RIBAS PIERA: A mi, el sistema anglès de la «Royal Commission» m'agrada molt. Encara que en Lluch i en Nel·lo ens hagin fet aquest dos volums de síntesi, estaria molt bé acudir-hi perquè una «Royal Commission» a la catalana en lloc de reunir-se durant dos anys, només cobraria del pressupost durant uns quatre mesos, els necessaris per pair la documentació, sintetitzar-la i fer-ne una proposta. Perquè, és clar, no n'hi ha prou que hi hagi aquests dos volums tan seriosos. El que cal és que en pugui sortir una línia més o menys acceptable per a tothom; però que hi sigui. Aleshores aquesta feina de cercar una línia general jo l'encarregaria a la versió nostrada de la «Royal Commission», una barreja de polítics i entesos que anessin rumiant de quina manera es pot fer o establir uns principis generals; la línia de què parlava fa un moment.

LLUÍS CASASSAS: En aquest sentit jo diria que s'ha de crear una «Royal Commission» o «Comtal Comissió», si voleu. En definitiva, una comissió en la qual participin tècnics i polítics, i, si pot ser, d'aquests darrers els menys possibles.

Estic per dir que els polítics el que haurien de fer és una llei marc: haurien de dir per consens què entenen ells que ha de ser una comarca. I després demanar als tècnics (geògrafs, urbanistes, economistes, sociòlegs, etc.) que facin una proposta en un termini de temps curt i que hi hagi el compromís, per part dels polítics, d'acceptar-la. Paral·lelament, caldria promoure en els tècnics de l'administració central i en els de la resta de comunitats autònòmiques, les mateixes inquietuds que tenim nosaltres. Pensem, per exemple, en la proposta de comarcalització d'Andalusia que és extraordinària; pensem, també, en les més solvents que ja han estat fetes a hores d'ara en altres indrets. I tots plegats, sensibilitzats entorn d'aquestes qüestions, fer pressió damunt el govern de Madrid per convèncer-lo que el que cal fer entre tots és un model nou de l'Estat espanyol. No sols de Catalunya, sinó de tot l'Estat espanyol, perquè sinó, ací sempre estarem subjectes al primer cop que vingui, en forma de cop de sabre, o en forma d'interpretació estrafofària dels textos legals.

JOSEP MIR: En primer lloc caldria que hi hagués una definició dels grans trets generals a nivell polític del model pel qual es vol optar. I això no necessàriament ha de ser una llei. Pot ser simplement un pacte institucional entre les forces polítiques majoritàries a Catalunya.

Aquest pacte des del meu punt de vista ens hauria de dir quins són els diferents nivells d'administració territorial de govern que cal dibuixar, quines les funcions generals que haurien de fer cadascun d'aquests nivells i el tractament que, en general, se'ls donaria. És a dir el que cal és anar a fer un marc general d'actuació. I això purament per saber si estem treballant per anar a fer 100 comarques o 100 municipalies i unes divisions superiors; o bé tot el contrari: si estem treballant per dibuixar un mapa d'un miler d'ajuntaments i d'una cinquantena de comarques. D'altra banda, aquesta primera decisió política també ens hauria de dir quina és la característica general de cada un dels nivells. Jo penso, i ara expresso una opinió ben personal, que el millor fóra que la futura divisió territorial es fonamentés en dos nivells d'Administració local, municipis i comarques, i després una divisió en demarcacions o com se'n vulguin dir, en regions o vegueries, la funcionalitat de les quals seria per l'organització del govern de la Generalitat.

Una vegada coneguéssim el model general que les forces polítiques majoritàries vulguin que tingui la divisió territorial, hi ha una sèrie de tasques a fer que, probablement, el millor seria que les dirigís aquesta comissió que ja ha sortit a les dues anteriors intervencions. I aquestes tasques per mi són: clarificar el mapa municipal i, simultàniament, en aquesta tasca, dur a terme una enquesta. Una enquesta de voluntat. Una enquesta d'una sola pregunta: «voleu ser municipi o no?», «a quin municipi pertanyeu», o, «com veieu aquest tema?». Una pregunta, en definitiva, d'anar a buscar allò que pensa la gent.

Penso que una vegada el Parlament de Catalunya aprovi la llei d'organització territorial, una qüestió que convindria tenir present ja des d'ara és que no necessàriament s'ha d'aplicar en conjunt i de manera immediata. Hi ha comarques que poden tenir molt clar que es posaran a treballar de seguida i d'altres on aquesta possibilitat no es vegi per enlloc. En definitiva potser el que ens cal és que hi hagi una llei que ens digui quines són les comarques i aleshores, potser moltes d'aquestes comarques, estaran vint anys sense fer ni canviar res. I penso que s'hauria de permetre.

Panoràmica general de la taula rodona celebrada al Saló de Mapes del Palau de la Generalitat.

CARLES CARRERAS: Quines serien des d'ara mateix les passes adequades? Què cal fer? Bé, primer que res he de dir que jo no em sento convocat a respondre aquesta pregunta perquè no sóc un polític i no ho vull ésser. En una enquesta que vàrem fer a tots els caps de llista en les eleccions a l'últim Parlament de Catalunya els vàrem preguntar moltes qüestions entorn d'aquest tema de la divisió territorial; excepte el senyor Eduard Bueno de Coalició Popular i el senyor Heribert Barre- ra d'Esquerra Republicana, tots van dir que la qüestió territorial seria priorità- ria a la nova legislatura. Per tant, si hom sap llegir i entendre, el que cal fer per ser coherents amb el que deien du- rant la campanya és que s'hi posin a treballar.

Hom ha parlat també d'una «Royal Comission». A mi em sembla bé que hi hagi alguna mena de comissió, però no pas una «Royal Comission». I no perquè més o menys em senti republicà, sinó per assenyalar un element diferencial que em sembla molt important: Catalu- nya no és Anglaterra. I això, no cal dir- ho, em sembla importantíssim.

Sovint he dit, i no em fa res de repe- tir-ho, que cas que hom cregui necessà- ria una comissió, aquesta ha d'ésser absolutament meritòria, no ha de co- brar per fer aquesta tasca. Perquè, en cas contrari, el que succeirà és que es- devindrà un «consulting», quant a la feina trobo que ja la tenim feta. Si anem pel camí dels «consultings» podem tro- bar-nos cada any amb un diagnòstic di- ferent sobre el país. I no em penso que aquesta sigui una bona solució.

La qüestió és en mans del Parlament de Catalunya; aquests senyors tenen prou material ja de l'anterior legislatu- ra, més tot el que s'ha publicat i, per tant, a ells els toca de decidir si volen començar de socarrel una nova divisió territorial. En cas contrari, només po- den recollir el tema que és més o menys a l'ambient quan hom parla de les co- marques a l'Estatut i quan hom parla de divisió territorial: fer una adaptació d'allò que seria el menys conflictiu i el més ràpid: la divisió de Pau Vila.

Són ells, els polítics, en tot cas, els qui han de decidir quina de les dues possibilitats trien. Mentre no es deci- deixen, sembla que podria haver-hi una comissió més o menys assessora. A mi em fa l'efecte, però, que són els polítics, repeteixo, i concretament els nostres parlamentaris del Parc de la Ciutadella, els qui han de fer les primeres passes.

LLUIS CASASSAS. Geògraf.

CARLES CARRERAS. Geògraf.

JOSEP MIR. Jurista.

MANUEL RIBAS. Arquitecte-urbanista.

JOSEP MARIA CARRERAS

Problemàtica de la propera organització administrativa catalana

La revista «Arrel» em demana un article que faci referència a la problemàtica de l'organització territorial catalana present i futura. Un més aviat creuria que en aquesta qüestió, pel que fa al nivell de francitadors o amateurs, ja està tot dit, però es veu que encara hi ha qui pensa que es pot fer un nou esforç, els agraeixo la confiança, però no estic gaire segur que el resultat sigui el que tenien al cap.

A aquesta qüestió de la divisió comarcal catalana es podria aplicar la coneguda frase dels socis barcelonistes: «Aquest any, sí». De fet, en els darrers deu anys, s'han fet innombrables actes i s'han escrit molts articles en previsió de la imminent Llei d'Organització Territorial, però per raons diverses aquest projecte de Llei s'ha anat posposant. Part d'aquestes raons són les dificultats que plantegen les múltiples qüestions que esmentarem.

El llarg període d'espera, podria, fins i tot, contemplar-se des de l'angle positiu d'una millor preparació i un major coneixement de la realitat abans de la resolució final, però dissortadament crec que, fins i tot des d'aquest punt de vista, s'ha perdut lamentablement el temps. La manca de treballs científics seriosos, que únicament poden ésser institucionals, és aclaparadora.

Per això, un cop més, aquestes volen ésser unes reflexions constructives a afegir a les moltes que s'han fet sobre la qüestió. Poques novetats hi haurà, en el

millor dels casos és una selecció subjectiva de les coses que, de forma dispersa, s'han anat dient. Per sort per a tots els qui vulguin opinar sobre aquestes qüestions, existeix una obra cabdal, la portada a terme per Enric Lluch i Oriol Nello, que facilita aquesta tasca d'analitzar el que s'ha dit en els darrers quaranta-cinc anys (1). Aquesta publicació m'excusa de donar referències sobre el tema.

Com ja s'ha dit, aquí simplement volem apuntar alguns dels problemes que es plantejaran als encarregats de redactar i d'aprovar la nova divisió. No són tots els problemes, són simplement els que personalment considero més importants.

CRÍTICA DE L'ORGANITZACIÓ ACTUAL

Potser d'entrada caldria fer una pregunta que potser la majoria consideri que té una resposta òbvia, però que no crec que ho sigui tant. Per què cal una nova organització de l'administració territorial?, i en tot cas, per què cal establir les comarques?

Cal deixar ben clar des del començament que si es demana una nova divisió o organització territorial és, d'antuvi, perquè l'existent no funciona com cal. S'ha dit a bastament que els municipis actuals no tenen les dimensions adequades, en molts casos són massa petits, i en d'altres massa grans. També tenen una dotació de recursos insuficients per a les funcions que la Llei els encomana. Hi ha molts municipis que tenen diversos nuclis, alguns dels quals

tenen prou entitat per ésser al seu torn municipis. Per altra banda, tenim conjunts urbans dividits entre diversos municipis i, en general, grans desproporcions d'extensió i població.

Pel que fa als límits territorials, herència de formes socials i d'activitats econòmiques arcaïques, poc tenen a veure amb els límits de les àrees funcionals actuals. Aquesta manca de funcionalitat es deriva, també, del fet de no reflectir realitats supramunicipals d'un elevat nivell d'urbanització, que estableixen creixements físics i dependències socials, econòmiques i administratives que fan en molts casos aberrant l'actual delimitació.

També en l'altre nivell administratiu existent, el provincial, trobem problemes funcionals, per exemple el derivat del fet que els seus límits parteixen realitats socials i econòmiques molt evidents, unes ja tradicionals i d'altres que s'han produït al llarg de la seva vigència. Cal dir igualment que la divisió provincial es va aplicar de forma homogènia a realitats força heterogènies, que està basada en un model molt centralitzat i que tot això, ha generat tradicionalment un sentiment popular d'animadversió.

Com a resum podríem dir que, en general, els àmbits funcionals reals no coincideixen amb els administratius, que els organismes d'administració local no tenen els recursos adequats a les seves funcions, que la Generalitat tampoc no ha sabut evitar aquesta estructura centralitzada que tenien, en general, les transferències rebudes. Tot això fa que tinguem un sentit crític respecte a l'organització territorial actual.

(1) El Debat de la divisió territorial de Catalunya (1939-1983). Diputació de Barcelona, 1984.

A més d'això, i potser com a conseqüència, cal afegir la demanda social, recollida per l'Estatut, d'institucionalitzar les comarques i també la d'abolir la divisió provincial, tot i que aquesta darrera ha sofert una forta frenada arran de la Sentència del Tribunal Constitucional en referència a la Llei de Transferència Urgent i Plena de les Diputacions a la Generalitat.

Aquestes serien, doncs, les raons per les quals cal establir una nova divisió territorial més racional i operativa que l'actual i, com desenvoluparem més endavant en parlar dels objectius, que sigui apta per a les tasques de programació i prestació de serveis i per a la representació democràtica dels interessos dels seus habitants.

Així doncs, la reforma es fa per tal de poder assolir uns objectius tècnics de forma més planera, però també per raons que tenen poc a veure amb l'eficàcia de l'administració, com per exemple aprofundir en la democràcia o vertebrar el territori i la societat catalana. Són dos tipus d'arguments diferents, i si és difícil aventurar conclusions sobre el primer, en el segon cas entrem en terrenys metafísics on és molt més complicat treure conclusions.

En el camp de l'eficàcia administrativa, s'han esmentat principis clars d'acostament de l'administració a l'administrat i de simplificació administrativa. És a dir, en aquest moment s'hauria de veure si hi ha problemes de distància (física o psicològica) i de complexitat que caldria reformar. S'ha parlat del centralisme barceloní i, de forma molt menys extensa, també del centralisme de les capitals provincials.

Respecte al centralisme barceloní, cal dir que fa referència, des del punt de vista administratiu, a les competències de la Generalitat o bé a aquelles competències del govern central que estan radicades a Barcelona, que són cada cop més reduïdes. És evident que altres centralismes socials i econòmics, amb alguna relació amb l'administratiu però no pas dependent d'ell, formen una part considerable d'aquest centralisme, però això és difícilment combatible amb la reforma administrativa del tipus que generalment es planteja (penseu en la concentració demogràfica, industrial, financera, cultural, etc., de l'àrea metropolitana barcelonina), tot i que hi pot tenir efectes parcials.

EL «RESTABLIMENT» DE LA DIVISIÓ TERRITORIAL DE 1936

Abans de fer una proposta positiva, voldria fer-ne una de negativa: cada cop estic més convençut, encara que això sigui una actitud minoritària, que el

restabliment del mapa administratiu de l'any 1936 és un anacronisme, i que no compliria els objectius que hem esmentat d'una forma adequada. Dic això amb el major respecte envers els membres de la Ponència perquè crec que varen fer un treball modern i molt bo per la seva època.

Aquest convenciment està basat en dos fets, que lògicament no podia preveure la Ponència. Un, prou comentat, és el dels canvis econòmics i socials de la comunitat catalana en els darrers anys, especialment durant els anys seixanta i primeries dels setanta. Un altre, potser menys considerat, és l'immens canvi sofert per l'administració pública a tots els nivells: municipal, provincial, autonòmic i estatal. És a dir, han canviat les

funcions i els usuaris de manera prou considerable per fer pensar que cal canviar els mecanismes d'actuació.

Pel que fa al primer grup, hi ha alguns canvis que fins i tot els reconeixen els més aferrissats defensors de la reïnstitucionalització, com en el tema de l'àrea de Tarragona-Reus, però per raons personals prou conegudes, s'obvia aquesta realitat. Per altra banda, s'hauria de parlar de les millores de la xarxa de carreteres, de les comunicacions, de la motorització, de la urbanització, del creixement demogràfic, etc.

Quan es parla del restabliment, sovint no es consideren les regions o vegueries que, per a mí, tenen una vigència igual o superior a la de les comarques en el paper de regions de planifi-

Mapa de les Biblioteques Públiques de Catalunya, editat pel Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya.

cació. Es tracta de decidir si el factor físico-geogràfic és més o menys rellevant que el factor, diguem-ne, socio-econòmic a l'hora de crear una nova divisió administrativa. Si donem prioritat al primer factor, segurament la divisió de 1932 continuaria sent vàlida, ja que les modificacions produïdes no són suficients per recomanar un canvi. Però, no serà així, si optem pel segon, ja que els canvis han estat aclaparadors.

Però encara hi ha un tercer element, i és que, tot i tenir el mateix nom, no ens referim al mateix instrument, el volem per a unes altres coses. Ni els conceptes polítics, com per exemple, el de participació o el de democràcia, ni els conceptes administratius són comparables als de cinquanta anys enrera.

Fins i tot en el cas que es cregués necessari el seu restabliment d'acord amb un suposat arrelament popular, l'únic factor positiu rellevant, caldria afegir tantes coses a la proposta de 1936 (organismes de govern, competències, mecanismes de transferència, fonts dels recursos necessaris, etc.) que el seu contingut seria majoritàriament obra dels restauradors de 1985 i no pas de la Ponència creada el 1932. Això, cal remarcar-ho perquè no hi ha dubte que el bon nom de la Ponència podria ésser utilitzat en va, i es podria fer creure que es restableix una cosa antiga, si bé, realment, es crea en gran part de bell nou.

El que fa deu anys podia ésser un restabliment provisional, bàsicament un gest de reconeixement polític de la

nova situació, ara ja cal que sigui la constitució d'entitats amb capacitat immediata d'actuació i de gestió administrativa. La pre-autonomia permetia certes coses que l'autonomia ja no permet. Això no deixa de tenir avantatges, ja que, sens dubte, un restabliment, encara que fos provisional, condicionaria fortament l'establiment de solucions alternatives.

EL MARC LEGAL

És prou evident que, d'acord amb l'Estatut i la Constitució, la Generalitat té competències per endegar la reforma de l'organització territorial de l'administració. Fins i tot podríem dir que són competències àmplies, llevat del cas de les províncies. Alguns autors, en tractar el tema, fins i tot parlen d'obligatorietat, donat el to imperatiu amb què l'article 5.1. de l'Estatut diu: «La Generalitat de Catalunya estructurarà la seva organització territorial en municipis i comarques; també podrà crear demarcacions supramunicipals».

En tot cas, l'«obligatorietat» es referiria als municipis i a les comarques. I en aquestes entitats ho pot fer tot, fixar els límits, el nombre, les funcions, etc. També podrà crear, com ja hem citat, demarcacions supramunicipals i agrupacions basades en fets urbanístics i metropolitans, evidentment com diu la Constitució, «diferents de la província».

En el cas de la província, cal mantenir el seu doble caràcter d'organització territorial de l'Estat i d'entitat local, així com de circumscripció electoral també per l'Estat. Tot i que una part important de les seves funcions poden ésser transferides a d'altres organismes, cosa que, en part, s'ha fet, per exemple entre la Diputació Provincial de Barcelona i la Generalitat.

Per tant, el marc legal és prou ampli, potser no tot el que es voldria, però, sens dubte, permet, si es vol, de fer una reforma profunda de l'organització territorial de l'administració catalana.

NIVELLS D'ORGANITZACIÓ

A l'hora de definir un nou model d'organització territorial per Catalunya potser cal començar decidint el nombre de nivells o organismes que actuaran sobre un determinat territori. Sembla, com ja hem dit, que hi ha un mínim legal de tres nivells (municipi, comarca i província), tot i que l'omissió de les comarques seria teòricament possible. Això és massa o és insuficient? Crec que per respondre de forma coherent al tema, caldria plantejar-se'l de baix a dalt i examinar cadascun dels possibles nivells. Començarem, doncs, pel municipi.

Mapa de la Divisió Sanitària de Catalunya editat per la Conselleria de Sanitat. Febrer, 1937.

Quan s'examina l'organització administrativa vigent, hom constata l'existència inadequació de l'actual mapa municipal amb la realitat social i administrativa. L'extraordinària heterogeneïtat de superfícies, volums de població i recursos, no té res a veure amb la també heterogènia realitat de la nostra societat. D'aquest fet es deriva que gran part dels nostres municipis siguin incapaços de portar a terme, de forma mínimament correcta, les competències que els marca la Llei.

Des de l'òptica de l'eficàcia administrativa, la reforma del mapa municipal és absolutament necessària, i així ho han entès una bona part de països europeus, que patien situacions similars a la nostra, i que ja l'ha portada a terme.

Però, des del punt de vista de la representació política dels ciutadans, de l'organització de la convivència, de la participació, etc., la crítica de l'actual organització es fa sovint per raons ben oposades: dimensions excessivament grans, agrupacions forçades en contra del parer dels ciutadans, desconexió entre el nucli central i altres agrupacions de població, etc.

És a dir, per la banda de l'eficàcia administrativa es demanen unitats prou grans i dotades de tota mena de recursos, mentre que per la de la participació política es veuen necessàries moltes unitats lligades a les característiques del poblament en l'espai. El que això comporta és que és necessària una distribució de competències flexible en funció de les capacitats de cada municipi i, a més, una organització a nivell superior, però també d'administració local que porti a terme les competències que no puguin realitzar els municipis més petits.

Ens trobem, doncs, que per resoldre la qüestió, en gran part de les propostes que s'han fet fins ara, hi ha dos nivells político-administratius en l'àmbit de l'administració local: uns de base sociopolítica, que per similitud amb l'existent podem anomenar municipis, i uns altres de base més econòmic-administrativa, de nova creació que en direm comarques.

Però aquesta no és la solució més completa en el tema de l'administració local. En el mapa que podem anomenar municipal cal una modificació molt important, en primer lloc la racionalització dels límits, l'eliminació d'enclavaments, l'adaptació a la urbanització, el reconeixement de personalitats noves, la devolució de personalitats arrabassades en períodes anteriors d'afany concentradors., etc. Deixem de banda el que cada municipi pugui fer d'acord amb la seva capacitat d'autoorganització en matèria de descentralització ciu-

tadana (districtes, entitats menors, etc.)

Tot plegat, pot donar com a conclusió en contra de l'objectiu de simplificació un augment del nombre de municipis. Si es vol mantenir l'objectiu de racionalitat econòmica en la utilització dels recursos, cal que el nou nivell, basat en una més gran adequació a les àrees òptimes de prestació dels serveis, sigui molt més eficaç que el que existia fins ara, i que generi una economia que compensi els costos de creació d'un nou nivell.

Per tant, tenim ja justificat el nivell comarcal per la necessitat de potenciar i modernitzar l'administració local. Aleshores, les comarques són organismes claus d'administració local, que neixen de baix a dalt, que tenen limita-

da la seva dimensió per les necessitats de la base, la seva capital no pot ésser gaire lluny de tots els seus components, ja que és possible que s'hi localitzin serveis molt bàsics. Estem parlant de comarques petites, més aviat d'allò que alguns tècnics anomenen subcomarques o rodalies d'àrees de mercat laboral o de serveis més que de les tradicionals àrees comercials, encara que això depèn molt de les característiques del centre.

Pensem, però, que a Catalunya hi ha molts territoris sense un centre clar i que aquesta estructura clàssica de polarització entorn d'un nucli únic és cada cop més rara en el nostre territori, ja que, per una banda, les àrees metropolitanes polinuclears i per una altra les

Mapa de la Divisió Territorial editat pel Consell d'Economia de la Generalitat de Catalunya. Gener, 1937.

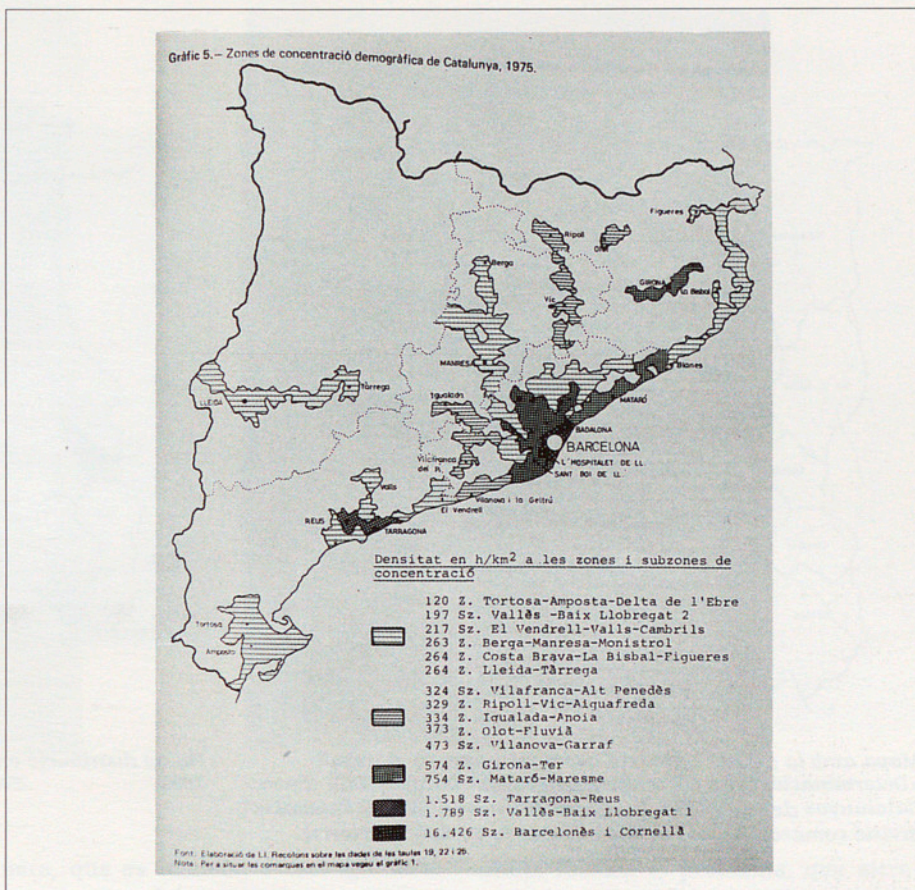
zones despoblades o amb fluxs pràcticament inexistents, van guanyant terreny. Clarament la franja central de Catalunya, és l'única amb un model comarcal clar, ni el litoral ni la muntanya tenen una lectura tan simple del territori. Això pot portar a pensar en diferents classes de comarques o, fins i tot, a utilitzar l'organització administrativa com a instrument de vertebració del territori, cercant un nou model del sistema de ciutats, estès per tot el país.

Per altra banda, aquestes comarques amb vocació de municipi gran han d'ésser nombroses, segurament l'actual manca de reivindicacions fa pensar a algú que les comarques del 1932 més les deu o dotze queixes tradicionals solucionaria el problema. Jo crec que fóra més realista pensar en el desencadenament d'una sèrie de reivindicacions comarcals, o per ser més exactes de «capitals comarcals», que pot fer créixer la xifra de forma ràpida, a partir del moment que s'iniciï la tramitació del projecte de Llei.

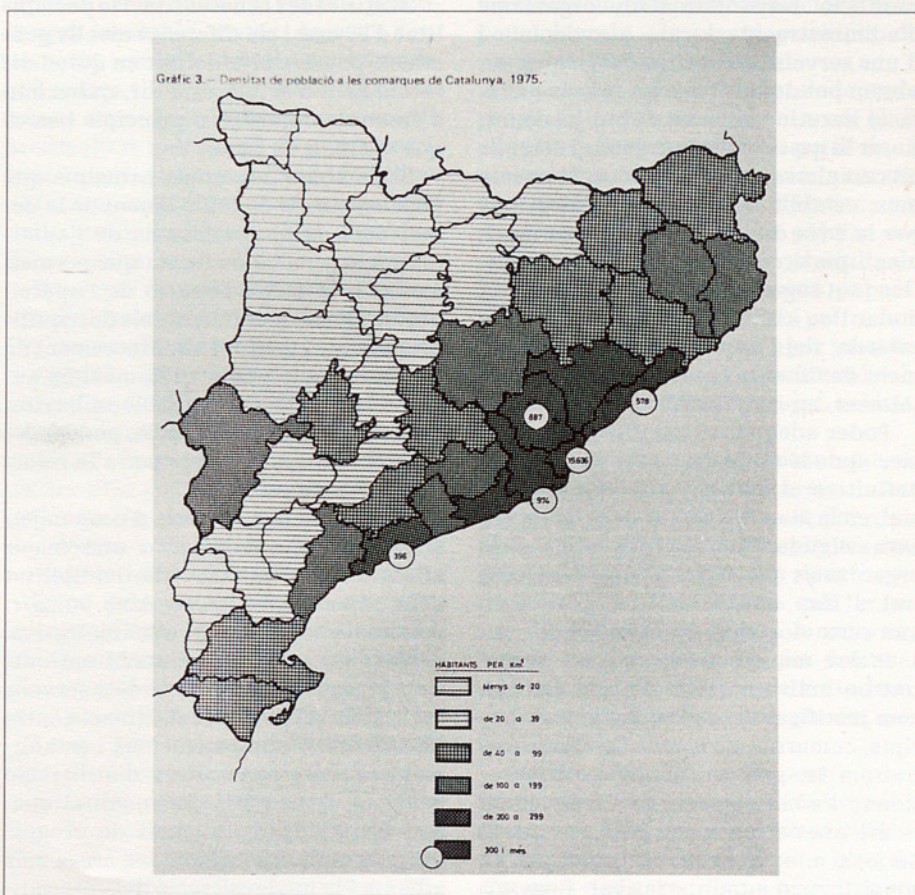
Si deixem el nivell local i anem a l'autonòmic, se'ns fa evident la necessitat de descentralitzar la gestió de la Generalitat. Fins ara això s'ha fet generalment utilitzant el marc provincial, tot emprant noms adients que ho dissimulen. Quatre delegats territorials és una xifra molt minsa comparada amb el nombre de caps de servei radicats a Barcelona, però baixar a l'esglaó comarcal és molt fort. A part del nombre hi ha localitzacions no volgudes i volums de feina que no justifiquen el càrrec. Un nivell intermedi sembla necessari, global o sectorial, és un possible dilema —pensem en les àrees sanitàries o en les demarcacions universitàries o dels bombers, fetes en funció de recursos i necessitats pròpies—, però tot fa pensar que per tal d'ésser racionals, han de ser àrees coincidents.

Personalment, per deformació professional, crec que aquestes podrien ésser les regions de planificació que també s'han anomenat regions econòmiques, en les quals és necessari coordinar les activitats sectorials de les diverses administracions, però que no requereixen una gran consolidació administrativa i en aquest sentit és útil que en el que sigui possible les demarcacions sectorials siguin coincidents. Però aquestes àrees no tenen gaire a veure amb les comarques que havíem esmentat abans. Fóra un nivell administratiu, autonòmic, sense dels altres nivells.

Aquestes unitats intermèdies (regions, vegueries o «provincietes») són, però, realment importants. Per a la planificació, per a la gestió dels serveis supracomarcal, per racionalitzar l'ac-

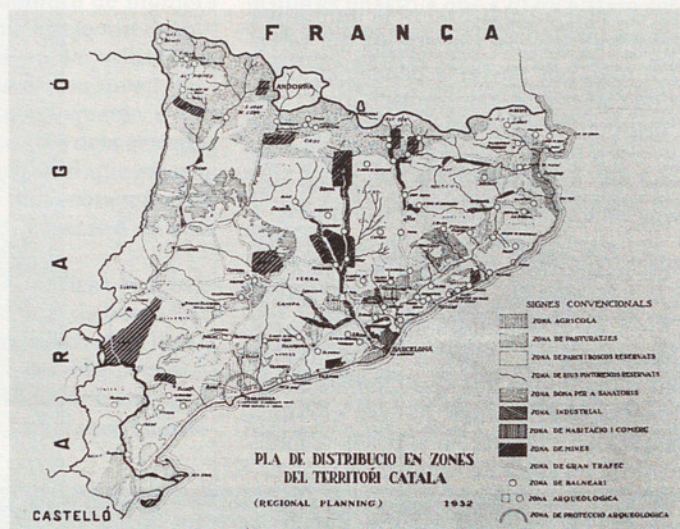
Zones de concentració demogràfica de Catalunya. 1975. Font documental: Catalunya: Home i territori. Publicacions de la Fundació Jaume Bofill.

Densitat de població a les comarques de Catalunya, 1975.

Mapa amb la divisió comarcal que acompanyava el treball «Determinació de les comarques naturals històriques de Catalunya» de l'any 1897. Les línies de punts indiquen l'actual divisió comarcal segons la Ponència de la Divisió Territorial.

Pla de distribució en zones del territori català. Regional Planning 1932.

tuació de la Generalitat en el territori, etc., la coincidència en una mateixa delimitació territorial d'un organisme d'administració local (província) i d'uns serveis territorials del govern autònom pot donar lloc a un procés de relació iteratiu que, sens dubte, ha de millorar la gestió dels dos nivells i establir un cert sistema compensador. Permet, a més, establir uns llocs de diàleg, que per la seva dimensió poden ésser realment participatius. No oblidem que, fins i tot seguint el model anglès, es pot donar lloc a una participació més organitzada dels representants al Parlament de Catalunya elegits en part o totalment, en cada una de les zones.

Poder adequar el nombre de províncies al de les regions, seria una solució definitiva al secular problema provincial, en la mesura que fos necessària encara alguna funció provincial dels organismes perifèrics del govern central, i fóra una solució, d'acord amb una certa doctrina constitucional.

D'una manera progressiva i revertint-ho amb uns tocs de racionalitat, hem justificat una estructura de municipis, comarques, regions i serveis centrals, a la qual cal afegir les diputacions i l'administració de l'Estat. Com es diu ara correntment, això és massa! On han anat a parar els principis de simplificació administrativa?. Com volem reduir el dèficit del sector públic?.

CRITERIS D'ACTUACIÓ

Justificades la necessitat i la possibilitat d'actuar i els diferents nivells possibles, potser cal ja definir en quina direcció hem d'actuar és a dir, quins han d'ésser els objectius o principis bàsics que ens han de guiar.

Si partim d'uns grans principis que podrien ser els de reforçament de la democràcia, la modernització de l'administració pública de forma que permeti ajudar a la modernització de l'aparell productiu, la disminució dels desequilibris socials i territorials, l'increment de la participació pública i la màxima autonomia possible compatible amb criteris de racionalitat i eficàcia, podem deduir-ne criteris concrets per a la reforma de l'administració.

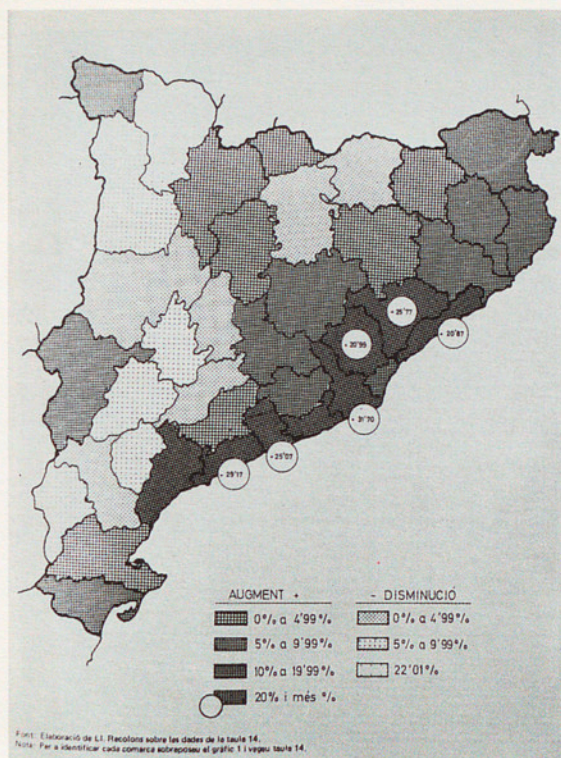
En primer lloc, criteris d'economia i simplificació que generin una major eficàcia i una més elevada rendibilitat dels recursos utilitzats. Això vol dir: màxima simplificació administrativa, acostar els serveis al ciutadà optimitzant les àrees de prestació dels serveis, creació de mitjans de coordinació entre les diferents administracions i establiment d'àrees territorials d'utilització genèrica, fomentar la racionalitat operativa mitjançant funcions de programació i/o planificació en les àrees més adients i la modernització dels procediments de gestió administrativa.

En segon lloc, pel que fa la participació i a la democràcia, s'ha de fer un esforç perquè tot sigui gestionat i/o decidit per la instància político-administrativa més propera als ciutadans, per això aquesta ha de tenir capacitat de gestió. L'únic límit serà que l'actuació no tingui una transcendència més àmplia de la que és pròpia de l'entitat. S'han d'evitar les dualitats de competències.

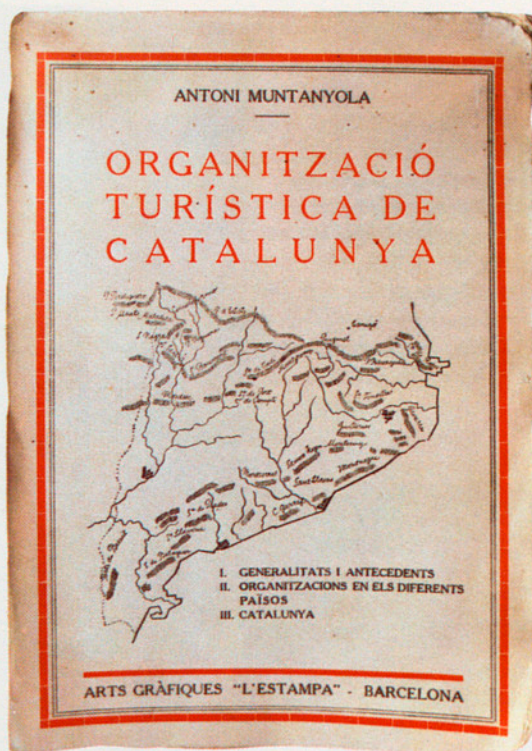
En el cas de l'autonomia municipal i comarcal, això significa que a més de tenir competències pròpies i recursos suficients, el control de la seva legalitat es fa mitjançant els òrgans judicials i no els organismes de l'administració de rang superior, per exemple Estat o Autonomia.

Tot això, evidentment, s'ha de fer tenint en compte la realitat geogràfica i urbana (la qual cosa vol dir, per exemple, tenir presents les realitats metropolitanes o els fenòmens de despoblament), les àrees funcionals existents derivades de l'activitat econòmica, les tradicions culturals que inclouen possibles «consciències comarcals», i també la voluntat individual i col·lectiva dels ciutadans.

Com s'esdevé moltes vegades, aquests objectius són en part contradictoris i per tant, cada proposta d'organització territorial que es planteja n'afavorirà uns en perjudici dels altres. És aquí, evidentment, on rau el paper del Parla-

El creixement de les comarques entre 1970 i 1975.

Portada del llibre d'Antoni Montanyola sobre «Organització Turística a Catalunya». 1932.

ment a l'hora d'organitzar, primer, i després de conciliar el diàleg de les diferents opcions polítiques presents en l'actualitat al nostre país, de cara a la redacció de la Llei d'Organització Territorial.

Aquesta és una decisió que afecta tothom i possiblement per molt temps. Quan hem parlat de la divisió de 1932, hem comentat els canvis produïts en els darrers cinquanta anys, però, a l'hora de bastir una nova organització administrativa, caldrà tenir presents també futures tendències de més durada. És difícil d'esbrinar tendències demogràfiques a llarg termini, en tot cas estem en un període d'estancament en el creixement demogràfic que, segons es preveu, durarà els propers deu o quinze anys i, per tant, en aquest període no es produiran grans canvis en el volum total de població, però sí en la seva activitat social i econòmica.

Els moviments camp-ciutat semblen aturar-se, i haver reduït la seva velocitat, però tampoc no s'esperen canvis dramàtics de retorn al camp. Sí que són previsible migracions entre ciutats, lligades a canvis en l'activitat econòmica i en especialitzacions reeixides d'alguns indrets, però, per altra banda, la tendència a reduir les distàncies, a causa de la millora dels sistemes de transport, i a augmentar els contactes, mitjançant un desenvolupament màxim de les telecomunicacions, fa que totes les activitats siguin més mòbils, més localitzables a tot arreu, dit d'una altra ma-

nera, que es tendeixi a una igualació progressiva del territori en aspectes molt diversos.

Al mateix temps, surt una idea d'autoafirmació local, que té el seu màxim exponent en el municipi i el seu, pràcticament intocable, status. Aquesta contradicció entre la tendència homogeneïtzadora i l'augment d'accessibilitat de tots a tot i la voluntat de reformar la personalitat individual de grups, territoris i zones diverses, i fins i tot d'especialització econòmica, està amagada en cada una de les alternatives d'ordenació existents.

Tot i que les postures més extremes semblen de moment abandonades, poden tornar a sortir amb força al llarg de la discussió. Fins i tot les propostes que podem qualificar de moderades han de resoldre d'alguna forma aquesta contradicció. Carregar el mort a la Ponència del 1932 pot ésser una sortida hàbil políticament, però té poc a veure amb els objectius de racionalitat administrativa, i d'altres que hem comentat.

Hi ha, doncs, una possible alternativa teòrica. Donar preferència als aspectes de racionalitat econòmica i administrativa o bé als de participació i representació dels diferents nivells d'interessos. Per racionalitzar, cal disminuir el nombre de nivells i crear uns organismes adequats a totes les funcions d'administració local, és a dir, de dimensió, població i recursos suficients. Fan la funció de les comarques i dels municipis, i amb un centenar o dos d'u-

nitats resolen el problema, que altrament en necessitaria un miler. Aquesta solució es veu, però, contestada, des de posicions més socio-polítiques, en les quals no se sap prou bé si es tracta de mantenir un recolzament electoral o de potenciar els esmentats principis de participació i representació.

Si per unes raons o altres, s'adopta la proposta de tres nivells, cal tenir molt present que el que està en perill és la racionalitat econòmica i administrativa. Aquesta solució no ha d'ésser causa d'increment de la despesa pública corrent, ni de l'augment de la plantilla de funcionaris dedicats a moure papers, ans al contrari, ha de servir per reduir el cost d'aquests aspectes i, per tant, incrementar la inversió i la dedicació dels serveis al públic (ensenyament, sanitat, protecció civil, etc.).

És comprensible el dubte que el compliment dels propòsits esmentats pot generar en el contribuent, per això, caldria, de bell antuvi, establir les disposicions limitadores de la despesa en personal i en béns corrents, per fer palesa la millora que genera la reforma. Només en aquest cas es pot defensar aquesta posició en front de l'alternativa més radical però també, potser, més tecnocràtica.

Ha de quedar ben clar, que aquest dilema no s'ha plantejat únicament a Catalunya, sinó a tots els països d'Europa que han tirat endavant una reforma d'aquest tipus. Per això, i avançant-me a una qüestió posterior, un dels treballs

fonamentals a l'hora de plantejar aquest tema, és l'estudi de la forma i resultats de les reformes en d'altres països de la nostra àrea cultural, política i econòmica.

Direm, finalment, que sigui quina sigui l'alternativa escollida, en cap cas la solució serà uniforme. Les fortes diferències que existeixen en el territori català fan del tot necessari imaginar solucions flexibles, en què una bona part de les funcions de l'administració pública local i algunes de l'autonòmica puguin ésser assignades o bé delegades a organismes diferents segons les àrees territorials.

Un exemple fonamental i específic és el cas de l'Àrea Metropolitana de Barcelona. Res no impedeix que s'hi defineixin municipis, comarques, potser, fins i tot, una província o una vegueria. Però al mateix temps cal pensar que el municipi de Barcelona ha d'estar descentralitzat en barris, que la CMB sigui una comarca especial, que a nivell de vegueria, regió, província o AMB, o sigui a nivell d'agrupació de comarques, es portin a terme una sèrie de competències d'administració local i autonòmica per mitjà d'autoritats úniques, que en altres zones les portarien a terme altres nivells i estarien organitzades de manera prou diferent. Pensem, per exemple, en el cas del transport o de la xarxa arterial, en el subministrament i depuració de les aigües, etc.

Un altre exemple seria el cas de les comarques de muntanya, en què potser el nivell comarcal seria el més rellevant. Mentre que en zones amb nuclis urbans de certa dimensió, o bé s'afavorien les micro-comarques, o el paper dels municipis estaria molt potenciat. La conclusió òbvia de tot plegat, és que caldrà una forta dosi d'heterogeneïtat, si no en els nivells, sí en les competències de cada nivell.

CONCLUSIÓ

De cara a la propera organització administrativa del país, crec que l'alternativa al mapa de la Divisió Territorial de 1936, consisteix en augmentar el nombre de comarques i reduir el nombre de vegueries tot i mantenir els dos nivells. Per sota, a causa de la ja esmentada problemàtica municipal, per dalt, per coherència amb la vigència de les províncies i per economia de mitjans de la Generalitat. Per una banda reduiríem el nombre d'entitats locals efectives, bé que no reals, per l'altra augmentaríem els serveis territorials de la Generalitat que actualment segueixen essent, majoritàriament, massa concentrats. La partió d'alguna província en dues, adequant els límits en funció del

canvi d'alguna comarca, ens podria portar a un esquema força coherent amb els principis i objectius que hem esmentat.

El que de vegades s'ha anomenat «nova ciutat» no escau a la dimensió de les comarques de 1936, si més no en la part del territori on la urbanització és relativament dispersa. Si les dimensions de les comarques són menors, els actuals municipis sí que podrien ésser com «barris» d'aquestes «noves ciutats».

No s'ha de creure que aquesta proposta té un caràcter teòric, pensat des d'un despatx aïllat de la realitat de la nostra terra. Aquesta dimensió de comarca petita és una realitat tan viva com la de la Ponència, així ho corroboren els seus estudis mateix: el mapa de mercats, els resultats de l'enquesta i altres treballs realitzats amb posterioritat, com els de Soler i Riber, que empraven el nom de rodalies, o els de Clusa i Casassas que parlen de municipalies, o els centres d'atracció d'Aluja.

No hem entrat en el tema de les conseqüències polític-electoral d'una nova divisió. Per diverses raons que fóra llarg d'exposar, crec que la circumscripció electoral fóra més convenient de situar-la a nivell de vegueria. En tot

cas, donada una determinada organització territorial, diferents menes de Llei electoral permeten, amb el mateix número de vots per partit, arribar a resultats molt diferents. Crec que, per altra banda, en l'aspecte d'organització política, cal evitar el caràcter de «petits parlaments» dels organismes comarcals i potenciar al màxim el caràcter d'òrgans gestors autònoms dels serveis més utilitzats pel ciutadà.

Finalment, voldria insistir en el fet urbà. Donar relleu al fet urbà com a vertebrador del territori, és una vella tradició de la geografia alemanya i, d'alguna manera, caldria fixar-se més en les capitals de comarca, que no pas en les comarques en sí. En el camp concret de la planificació regional, això es reflecteix en la Llei 23/1983 de Política Territorial del Parlament de Catalunya, i no deixa d'ésser una novetat en la legislació espanyola.

Crec que cal centrar més l'atenció en els nuclis urbans, agrupant-los en entitats que tinguin suficient massa crítica, per aconseguir per als seus habitants els beneficis que ara no poden tenir per raó de la seva dispersió. Les àrees territorials d'influència d'aquestes agrupacions seran els seus propis termes municipals i les zones despoblades que es-

Catalunya. Projecte de Divisió Comarcal, per Pau Vila.

Xarxa de les institucions culturals de la Generalitat. Catalunya 1932.

tiguin més properes a aquest centre que no pas a un altre de dimensions similars i aquest serà l'àmbit comarcal.

Respecte a les competències, no em veig capaç de dir-ne gran cosa més del que ja s'ha dit. Cal esperar la Llei d'Administració Local i la del procés de transferències a la Generalitat. En tot cas, així com fins ara hem parlat d'un procés relativament homogeni de nivells d'organització, cosa molt avantjosa per al ciutadà, en matèria de competències caldria pensar en sistemes heterogenis o diversificats, segons la tipologia resultant de comarques i vegueries. Evidentment hi haurien unes funcions comunes per a tothom, però també claudria un mecanisme per poder augmentar aquest mínim de competències fins a nivells molt elevats. De fet, caldria establir mecanismes de transferència de competències entre els tres nivells (municipi, comarca, vegueria) en les dues direccions. Evidentment, la gestió de les competències hauria d'anar de la mà de la dotació pressupostària necessària.

Tot aquest conjunt de reflexions, tot i decantar-se en principi per una de les alternatives possibles, em porta a recomanar un treball d'estudi i de demanda de participació als ciutadans i organis-

mes que, com ja s'ha dit a l'introducció, tan sols pot ésser fet a nivell constitucional, i més concretament, pel Parlament de Catalunya.

Com deia en una conferència a la Societat Catalana de Geografia el batlle de Girona, Joaquim Nadal, en aquesta qüestió de l'organització territorial «o es toca tot, o no es toca res» i si es toca tot no es pot demanar precipitacions als polítics ni suïcidis unilaterals. Però havent acceptat que cal fer-ho amb el temps necessari i amb acord polític, sí que es pot demanar urgència en l'inici del treball conjunt.

Les propostes que feia el gener d'enguany la Federació de Municipis de Catalunya, em semblen especialment encertades i les reproduïxo en part com a conclusió del que caldria fer:

a) «Un estudi exhaustiu de l'actual mapa municipal de Catalunya, base imprescindible de tota divisió territorial.

b) Un estudi exhaustiu, amb participació dels professionals de reconegut prestigi, experts en la qüestió, sobre com s'organitzen territorialment les relacions humanes, econòmiques i socials a Catalunya, tenint en compte també les característiques físiques del territori.

c) Un estudi exhaustiu de determi-

nació dels àmbits territorials i demogràfics per a la prestació més eficaç dels diferents serveis i funcions públiques amb l'objectiu de reequilibrar el territori del nostre país.

d) Una consulta a tots els nuclis de població de Catalunya, demanant que exposin la seva opinió pel que fa a la seva pertinença als diferents nivells possibles de divisió territorial.

e) Obrir un debat científic, teòric i polític, sobre les línies generals dels grans models d'organització territorial». Afegir l'estudi, ja esmentat de comparació a nivell internacional dels resultats de les reformes ja fetes.

Nomes cal esperar que el termini de realització de tot plegat no sigui massa llarg, i que el proper paper pugui tractar de les virtuts i els defectes d'una proposta concreta.

JOSEP MARIA CARRERAS. Jurista.

J. ALEMANY M. PARELLADA

Reflexions sobre l'àrea metropolitana de Barcelona

L'àrea metropolitana de Barcelona constitueix una realitat geogràfica i econòmica reconeguda per molts i diversos estudiosos de les diferents disciplines que tracten els fenòmens urbans i territorials. Ja a l'any 1937, Pau Vila posava de manifest aquesta realitat en escriure:

«El fet cabdal, però, del poblament en l'actualitat, és el fet de la concentració humana en els nuclis industrials de les terres baixes. Aquest fenomen té la seva màxima manifestació en les terres compreses dins l'anomenat "vuit ferroviari", format per les línies de la Costa i de l'interior de Sant Vicenç de Calders a l'Entroncament ("Empalme"), amb l'additament de les línies del Vallès occidental fins a Terrassa. Aquesta porció de territori, que representa una catorzena part de Catalunya, aplega un milió sis-cents mil habitants dels 2.919.000 que té el nostre país en total»¹.

Avui la concentració de persones i activitats econòmiques en l'àmbit territorial definit per Pau Vila com a «vuit ferroviari» és substancialment superior a la de 1937.

En els darrers anys, en el marc de les discussions sobre planificació urbana i divisió administrativa territorial, o des d'uns punts de partida més teòrics de diverses disciplines urbanístiques s'han fet diferents propostes de delimitació i organització de l'àrea de Barcelona².

La diversitat de criteris i de propostes és notable, tant en relació a la seva delimitació com a les competències administratives, organismes de gestió i representació política i també a les relacions que els seus organismes de gestió i govern haurien de tenir amb els òrgans de govern d'àmbits territorials superiors (Generalitat) i inferiors (municipis).

Tots aquests elements s'hauran de plantejar de forma clara en el procés d'elaboració i discussió de la futura divisió i organització territorial de Catalunya que és potser una ocasió extraordinàriament important per posar les bases d'una administració més representativa, eficient, descentralitzada i participativa dels ciutadans del nostre país.

Aquest article pretén explicar sintèticament quina ha estat l'evolució recent del creixement urbà a l'àrea de Barcelona, i quin són els principals problemes actuals i les seves previsible tendències futures. En el marc de l'anàlisi de la situació actual es proposen uns criteris generals per al tractament de l'àrea de Barcelona en el context de la futura divisió i organització territorial de Catalunya.

L'EVOLUCIÓ RECENT DEL CREIXEMENT DE L'ÀREA DE BARCELONA

Les delimitacions modernes de l'àrea de Barcelona que, independentment del seu valor tècnic d'adequació als fenòmens econòmics i urbanístics reals, han tingut un cert reconeixement administratiu han estat dues: l'àmbit territorial actual de la Corporació Metropolitana de Barcelona, que ja va servir de base per al Pla d'Ordenació Urbana de 1953 (Pla Comarcal 1953), que comprèn 27 municipis, i la denominada Àrea Metropolitana, dels estudis d'ordenació dels anys 60 que abraçava bàsicament les comarques de la Regió I de la Divisió Territorial de 1932-1936 (àrea d'actuació immediata) més el Garraf i l'Alt Penedès (àrea d'acció diferida). La primera disposa des de 1974 d'un organisme de representació i gestió, mentre que la segona pràcticament només ha servit per a la realització d'estudis i propostes d'ordenació. Per a l'anàlisi del creixement demogràfic ens referirem a aquestes dues delimitacions que junt amb el municipi de Barcelona i tot el territori de Catalunya ens permetran treure unes primeres conclusions generals sobre les pautes de creixement urbà dels darrers anys.

Examinant el quadre 1, que recull les dades de població des de principi de segle fins al darrer cens, es poden extreure les conclusions següents:

— El ritme de creixement de la població a la CMB és superior al del conjunt de Catalunya fins a l'any 1970, cosa que implica un procés de concentració en aquesta àrea.

LA DIVISIÓ TERRITORIAL DE CATALUNYA (I)

QUADRE NÚM. 1

EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ A L'ÀREA DE BARCELONA							
Any	Barcelona	%s/ Catalunya	Resta CMB	%s/ Catalunya	CMB	%s/ Catalunya	Catalunya
1900	533.000	27,1	73.744	3,8	606.744	30,9	1.966.382
1910	587.411	28,2	79.053	3,8	666.464	32,0	2.084.868
1920	710.335	30,3	105.648	4,5	815.983	34,8	2.344.719
1930	1.005.565	36,0	182.066	6,5	1.187.631	42,5	2.791.292
1940	1.081.175	37,4	216.285	7,5	1.297.460	44,9	2.890.974
1950	1.276.675	39,4	257.878	8,0	1.534.533	47,4	3.240.313
1960	1.526.550	38,9	443.112	11,3	1.969.662	50,2	3.925.871
1970	1.741.979	34,1	964.401	18,9	2.706.380	53,0	5.107.606
1975	1.751.136	30,9	1.228.853	21,7	2.979.989	52,6	5.660.393
1981	1.752.627	29,4	1.344.121	22,6	3.097.748	52,0	5.956.414

Font: Elaboració pròpia a partir de J. Iglésies: El movimiento demográfico de Cataluña durante los últimos 100 años i CMB: 4 anys d'acció

QUADRE NÚM. 2

EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ A L'ÀREA METROPOLITANA (REGIÓ I + GARRAF I ALT PENEDÈS)				
	ÀREA METROPOLITANA	%S/ CATALUNYA	ÀREA METROPOLITANA MENYS CMB	%S/ CATALUNYA
1950	1.966.291	60,7	431.738	13,3
1960	2.566.733	65,4	597.071	14,4
1970	3.565.961	69,8	859.581	16,8
1975	4.019.713	71,1	1.039.724	18,4
1981	4.238.876	71,2	1.142.128	19,2

Font: Elaboració pròpia a partir de CMB Dades metropolitanes

QUADRE NÚM. 3

	DESEMBRE		JULIOL	
	1979	%	1984	%S/CATALUNYA
Barcelona	38.743	19,7	118.380	27,4
Resta CMB	64.132	32,5	133.499	31,0
Catalunya	196.983	100,0	431.272	100,0

municipi de Barcelona ha disminuït substancialment la proporció de noves inversions industrials. A la resta del territori de la CMB (i, per tant, també en tot el seu àmbit territorial) la proporció de les inversions efectuades és inferior al que li correspon per població, Valor Afegit Industrial o participació al PIB català. Aquest procés va acompanyat d'unes taxes d'augment i d'un nivell relatiu d'atur molt superiors als del conjunt de Catalunya. L'evolució de l'atur i la seva distribució interna a la CMB ha estat entre 1979 i 1984 la següent: (Veure quadre núm. 3)

A Barcelona l'índex d'atur arriba a quasi un 20 % de la població activa i a la resta de la CMB al 28 %, i supera en algunes zones el 30 % cosa que demostra la importància que està adquirint aquest problema a la conurbació.

Actualment, les inversions productives i el creixement urbà a la perifèria de la CMB mostren un major dinamisme, dins, però, de l'àmbit de la denominada àrea metropolitana, concretament a les zones properes als trams nord i sud de l'autopista A-7, i més concretament a la zona de Martorell i Mollet-Granollers. D'altra banda, els efectes de la crisi es concentren a la zona interior de la CMB, especialment a la corona industrial entorn de la capital.

Aquests elements de la problemàtica econòmica actual, junt amb els dèficits heretats en equipaments i infraestructures, configuren una situació de pèrdua de dinamisme, capacitat innovadora i motor de desenvolupament que ha caracteritzat l'àrea metropolitana de Barcelona des de fa molts anys. Recuperar aquest paper motor de la principal concentració industrial de Catalunya i Espanya requereix parar una atenció especial a aquest espai estratègic i a més s'han de tenir en compte els múltiples aspectes econòmics i socials que caracteritzen la seva complexa i difícil situació actual.

LA REALITAT METROPOLITANA DE BARCELONA. PROPOSTES D'INSTITUCIONALITZACIÓ

Els dos grans aspectes assenyalats en els apartats anteriors: el major dinamisme de la corona més immediata a l'àmbit de la Corporació Metropolitana de Barcelona i l'impacte especial de la crisi en aquest àmbit, cosa que ha generat uns nuclis de pobresa dels més importants de Catalunya, ha establert un context, en el marc del qual s'han desenvolupat algunes propostes a l'entorn de la institucionalització de l'Àrea

Metropolitana de Barcelona. La majoria d'aquestes propostes posen l'accent en la problemàtica derivada dels aspectes representatius dels òrgans de govern i també en la petitesa de l'àmbit territorial que comprèn l'actual CMB.

Així, doncs, per exemple, Argullol (1980) escriu en relació amb la institucionalització de l'Àrea Metropolitana de Barcelona, que «... en la delimitació majoritàriament acceptada coincideix amb la regió I de la Divisió republicana», es refereix a un fenomen indiscutit que és assumit mínimament per l'actual CMB, perquè comprèn territoris de diverses possibles comarques, i les fragmenta, però des del seu naixement ha estat considerada un àmbit territorial massa petit per afrontar la problemàtica metropolitana.

«La solució del futur davant les nombroses opcions existents per organitzar àrees metropolitanes, s'orienta cap a una federació de comarques... Els nous òrgans de govern haurien d'integrar-se segons fórmules indirectes. El seu mateix caràcter «federalitzant» de comarques postula procediments d'elecció indirecta per part dels consells comarcals».

En un sentit molt similar es pronuncien J. Alemany i J. Borja (1980) quan proposen per a la regió I —Àrea Metro-

politana de Barcelona les mesures:

a) Estendre l'actual Entitat Metropolitana a tota la regió i amb les competències de caràcter metropolità que indicàvem abans. El govern metropolità podria tenir el caràcter de mancomunitat de comarques i caldria estudiar la possibilitat que les conselleries de la Generalitat estiguin representades en els seus organismes de govern.

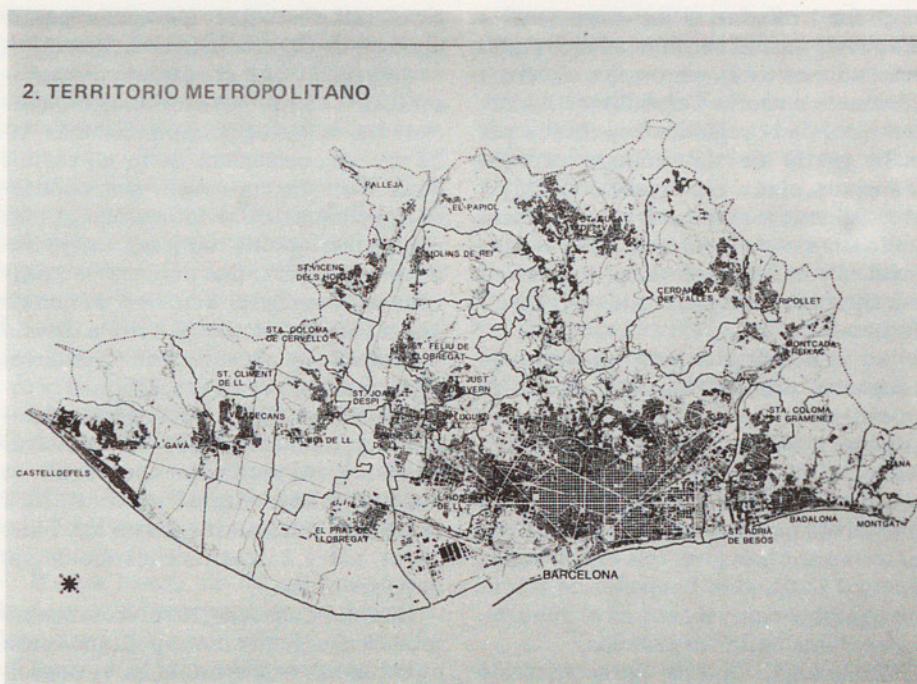
b) Reconèixer les comarques de la Divisió Territorial de 1936 i constituir-hi els mateixos òrgans que a la resta de les comarques de Catalunya. Caldria, aleshores, estudiar una redistribució de competències entre la mancomunitat comarcal metropolitana, els consells i els municipis.

c) Desenvolupar la descentralització municipal a Barcelona per tal que els districtes, en tant que òrgans de gestió més pròxims als ciutadans, adquirissin més autonomia i competències i, d'aquesta manera, disminuïssin el pes de Barcelona-municipi en el conjunt de l'àrea.

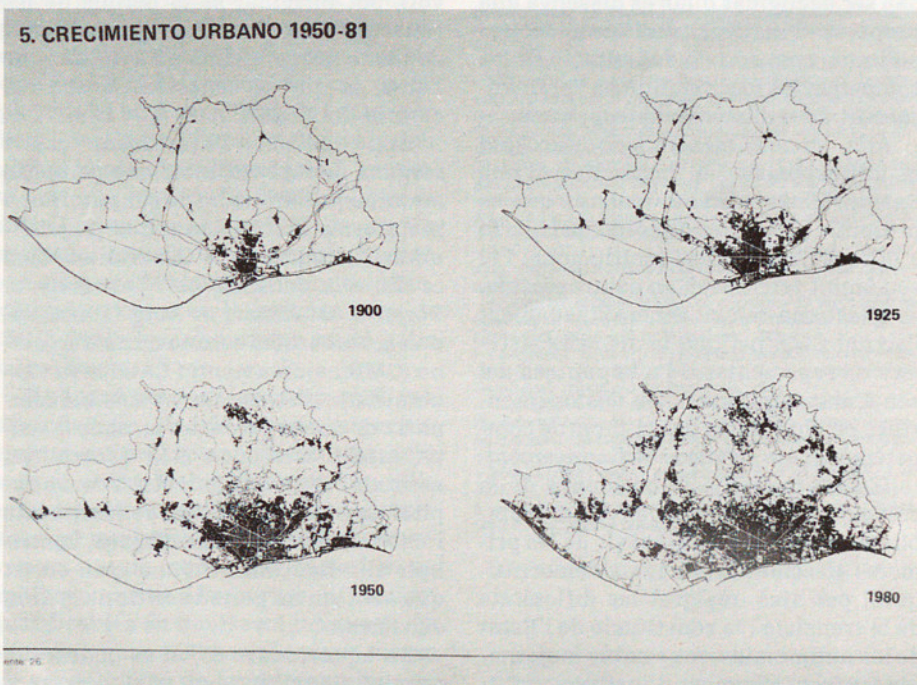
d) A mesura que s'avancés en la desaparició de les actuals províncies, l'Àrea Metropolitana esdevindria un altre cop la regió I i la resta de comarques de l'actual província podrien constituir una altra regió (la que hem anomenat regió central). Quedaria per resoldre el problema del Garraf-Penedès.»

Molt més recentment, tot i que amb una línia argumental coincident bàsicament amb la que exposa Casassas, Clusa (1981), Casassas (1985) precisà que, atès que el 65 % dels 167 municipis compresos en el que hauria d'ésser la nova àrea central metropolitana de Catalunya tenen menys de 5.000 habitants, caldria pensar en «la institucionalització dels subsistemes urbans —sistemes urbans reals, ciutats noves discontinues— i compondre una comunitat metropolitana on haurien de participar com a ens amb personalitat els nous districtes municipals de Barcelona, un cop acabat el procés de descentralització municipal». Així, doncs, aquesta comunitat central metropolitana de Catalunya es constituïria sobre la base dels 167 municipis, creant 28 àrees juntament amb els 10 districtes de Barcelona-ciutat, i del seu entorn que s'agruparien en sis sectors diferents: Penedès, Llobregat, Vallès central i occidental, Vallès oriental, Besòs-Maresme i Barcelonès.

Aquesta comunitat metropolitana central de Catalunya «...donaria resposta a les exigències dinamitzadores de control i de participació, faria possible la discussió i la realització eficaç dels projectes tècnics més convenients, permetria mantenir la personalitat i representativitat dels ens menors històrica-

Territori Metropolità. Font: C.M.B., «Àrea metropolitana de Barcelona». Datos básicos. 1984.

Creixement urbà. 1900-1980. Font: C.M.B., «Àrea metropolitana de Barcelona. Datos básicos». 1984.

ment constituïts i fóra, finalment, la clau de volta i la peça fonamental de la solució dels problemes generals de la nova organització territorial de Catalunya, prèvia a la necessitat d'aportar solucions als problemes socials d'avui».

Juntament amb aquestes propostes tendents a estendre l'Àrea Metropolitana de Barcelona, sigui a l'àmbit de la regió I, ampliat o no amb les comarques de l'alt Penedès i el Garraf, i estructurant-se a partir de les comarques-municipis o sector-àrees, n'hi ha una de més recent presentada com a ponència a la conferència de Barcelona de Grans Ciutats

tats per J. Borja (1985) que precisa que la futura divisió territorial ha de preveure dos nivells de la realitat metropolitana: «el de l'aglomeració o conglomèrat urbà de Barcelona (Barcelonès, una part del Baix Llobregat, i la sortida nord de Barcelona cap al Vallès) i el de la regió metropolitana (regió I i possiblement Garraf i Penedès). El primer requereix un ens de caràcter local, similar a l'actual CMB, però amb dos canvis importants: tots els municipis i possiblement els districtes de Barcelona han d'estar representats al Consell Metropolità, i és necessari definir de forma

rigorosa i restrictiva les competències d'aquests ens. El segon nivell no requereix un ens local, sinó un o diversos consorcis entre la Generalitat i les comarques de la regió metropolitana per a la gestió de determinats serveis: transport, aigua, eliminació de residus, etc. Solament suprimint la Diputació podria crear-se en aquest àmbit un ens local estretament coordinat amb la Generalitat i per aquestes funcions específiques».

En general, s'observa en aquestes propostes diferents un èmfasi en les qüestions relatives a l'organització institucional del que hauria d'ésser l'Àrea Metropolitana de Barcelona, totes coincideixen a delimitar, amb l'excepció, en part, de la darrera, un àmbit territorial notòriament més gran que el que ocupa l'actual CMB, amb l'objectiu de cercar un equilibri entre el centre i el suburbi, entre Barcelona i les rodalies.

Tanmateix, aquesta caracterització potser no posa de manifest amb prou intensitat altres qüestions que no poden ser negligides quan es dissenya una proposta d'institucionalització metropolitana, com són: la delimitació de les competències metropolitanas i el finançament de la hisenda metropolitana.

Així, doncs, mentre que s'accepta majoritàriament la necessitat d'una Entitat Metropolitana, malgrat que es presentin propostes diferents pel que fa a la seva organització institucional i el seu àmbit territorial, en contrapartida, es qüestiona també generalitzadament l'actual CMB pel que fa als seus sistemes de representació i a la petitesa del seu àmbit territorial i, en menor intensitat, pel que fa a la delimitació de competències i als sistemes de finançament.

D'altra banda, ja fa onze anys de la creació de la CMB, vuit anys del restabliment de la Generalitat i sis de les primeres eleccions municipals democràtiques, per això, malgrat les dificultats de la transició i la constitució de l'Estat de les Autonomies, ens sembla inajornable fer front al procés d'institucionalització definitiva de l'Àrea Metropolitana de Barcelona. Això vol dir, en els termes en què ho hem expressat, establir i delimitar els sistemes de representació, l'àmbit territorial, les competències i els sistemes de finançament.

CRITERIS GENERALS PER A LA CONFIGURACIÓ INSTITUCIONAL DE L'ÀREA METROPOLITANA DE BARCELONA

Les consideracions anteriors, si bé, evidentment, no permeten precisar una proposta entorn a la configuració institucional de la CMB, si que, en canvi, constitueixen el marc per aportar al-

guns criteris sobre els quals bastir aquesta configuració institucional.

En relació amb els criteris de representació i l'àmbit territorial de referència, creiem que es pot apuntar, més enllà del reconeixement de la necessitat de la institucionalització metropolitana, que la particularitat mateixa del fenomen metropolità requereix un tractament específic i, per tant, no necessàriament homogeni amb les solucions que s'adoptin en relació amb la divisió territorial per al conjunt de Catalunya.

Així mateix, i com especifiquen la totalitat de propostes de l'apartat anterior, l'organització político-administrativa hauria de vetllar per aconseguir un major equilibri entre el nucli central i la perifèria, entre uns districtes i uns altres, entre Barcelona i els municipis que l'envolten.

Com diu Casassas (1985) «com que no tots els municipis metropolitans estan directament representats en el Consell Metropolità (els que no ho estan ara, poden assistir a les reunions, però sense vot), pot imaginar-se el perquè de les reticències de molts dels ajuntaments i de molts grups socials a l'ampliació de l'àrea, ja que hi veuen la pèrdua del control del poder...».

Així mateix, l'assoliment d'uns «òrgans de representació que permetin aquest equilibri no ha de constituir una plataforma institucional que pugui limitar l'actuació de la Generalitat. Com es diu a la ponència de J. Alemany, J. Borja, J. G. Aznar, J. Roig (1985), cal una col·laboració estreta entre Barcelona (CMB i ajuntament) i Catalunya (Generalitat)... Tanmateix, no sols Barcelona ha de donar garanties en aquest sentit, també correspon a la Generalitat, assumint el fet que Barcelona com a capital de Catalunya té uns requeriments i unes necessitats específiques, contribuir al relançament d'una gran ciutat que avui viu un període crític de la seva existència».

En aquest marc és on es podria determinar l'àmbit territorial corresponent a la definitiva institucionalització metropolitana. És difícil suposar que superarà l'àmbit actual de la CMB si no s'estructuren uns criteris político-administratius en la línia dels definits; tanmateix, i des d'una òptica exclusivament de prestació de serveis, és prou palesa la petitesa de l'actual àmbit territorial. Avui, la prestació de serveis com el sanejament, l'abastament d'aigua, els abocadors, el medi ambient i altres, ja tenen un abast que supera l'àmbit estricte dels 27 municipis que componen la CMB.

En relació amb l'àmbit de competències que hauria de correspondre a l'entitat metropolitana, sembla imprescind-

dible la definició precisa de les que li pertocuen. Així, si la institucionalització metropolitana es justifica perquè assumeix unes competències i les executa amb eficàcia, no sembla que amb la perspectiva d'onze anys d'actuació de la CMB això s'hagi resolt. Així, malgrat que s'hagi creat un aparell administratiu i un cos tècnic de funcionaris, aquest fet no s'ha correspost, en alguns casos, amb una assumpció de competències; així s'han generat dificultats per dur a terme la tasca realitzada.

A tall d'exemple es pot esmentar l'existència d'unitats administratives en el si de la CMB que assumeixen l'actuació en la xarxa viària quan de fet la CMB no té més competències assumides en aquest terreny que les que derivades del planejament.

D'altra banda, no cal dir també que la imprecisió pot permetre el desenvolupament d'alguns serveis que difícilment la CMB justificadament assumiria.

Paral·lelament a això, no s'ha fet un esforç per clarificar l'entrellat de competències de les diferents administracions que coexisteixen en aquest àmbit. Així és difícil entendre el fet, per exemple, que hi hagi carreteres de la Generalitat, de l'Administració Central, dels ajuntaments, de la Diputació i, en canvi, no n'hi hagi de la CMB. També és difícil entendre per què hi ha un Pla d'obres i serveis. un Programa d'inversió compartides i un Pla d'Actuació Municipal, actuant en la mateixa àrea, de la CMB, i aparentment sense gaire coordinació.

En fi, cal precisar les competències i, en conseqüència, els serveis que assumeix l'entitat metropolitana, tot delimitant el seu àmbit d'actuació en relació a les altres administracions actuantes en el territori. No fer-ho així, repercuteix en una manca d'eficàcia i en un malbaratament de recursos difícilment justificables en qualsevol moment i, en especial, quan hi ha un procés en marxa de consolidació de les autonomies.

Finalment, cal fer referència al finançament. Juntament amb les competències cal precisar les fonts de finançament i trobar mecanismes de recaptació àgils i eficaços. No cal esmentar en aquests anys les dificultats amb què es mou la CMB, atesa la importància que tenen en els seus ingressos les transferències provinents dels ajuntaments que en formen part.

Així, sigui per les dificultats de les hisendes municipals, o sigui per altres raons, s'han generat biaixos substancials entre els ingressos liquidats de la CMB i els efectivament realitzats, cosa que, com a conseqüència, ha afectat el nivell de realització de les inversions.

En aquest sentit, cal dir, però, que s'ha avançat notòriament en el darrer any en la mesura en què s'ha establert una aportació dels Fons de Cooperació Municipal a la CMB; tanmateix, cal aprofundir en la tasca de cercar solucions definitives.

En fi, entenem que només solucions precises en els diferents aspectes esmentats: organització político-administrativa, àmbit territorial, delimitació de les competències i estructura financera, poden permetre la viabilitat d'una institucionalització definitiva del fenomen metropolità.

Aquestes solucions, d'altra banda, han de tenir en compte l'experiència de l'actuació de la CMB, perquè és un punt de referència inexcusable per avaluar-ne l'eficàcia.

JOAN ALEMANY. Economista.
MARTÍ PARELLADA. Economista.

Notes i Referències

- (1) PAU VILA: *La fesomia geogràfica de Catalunya*. Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya, octubre, 1937.
- (2) Vegeu les propostes i estudis recollits per ENRICH LLUCH i ORIOL NEL·LO a *El debat de la Divisió Territorial de Catalunya* editats per la Diputació de Barcelona (1984) i els comentaris i ressenyes continguts en l'estudi de LUIS CASASSAS i JOAQUIM CLUSA *L'organització territorial de Catalunya* (Fundació Jaume Bofill, 1980).
- (3) JOSEP M. BRICALL, ANTONI CASTELLS, MARTÍ PARELLADA, AMADEU PETITBO: «Notes per a un debat sobre la situació de la indústria a Catalunya» a *Desindustrialització a Catalunya: causes i propostes de futur*, Col·legi d'Economistes de Catalunya, 1985.
- ARGULLOL (1980): «L'organització territorial de Catalunya», reproduït a *Debat de la Divisió territorial de Catalunya*, Diputació de Barcelona, 1984.
- ALEMANY, BORJA (1980): «L'organització territorial de Catalunya», reproduït a *Debat de la Divisió territorial de Catalunya*, Diputació de Barcelona, 1984.
- CASASSAS, CLUSA (1981): «L'organització territorial de Catalunya», reproduït a *Debat de la Divisió territorial de Catalunya*, Diputació de Barcelona, 1984.
- CASASSAS (1985): «Estructura y tratamiento del territorio urbano regional: La crisis del modelo metropolitano: Barcelona», ponència presentada al «Coloquio hispanofrancés sobre espacios urbanos», Madrid, març, 1985.
- BORJA (1985) amb la col·laboració de J. ALEMANY, J. G. AZNAR i J. ROIG: «Àrea Metropolitana de Barcelona», ponència presentada a la conferència de Barcelona de Grans ciutats, Barcelona, març, 1985.

MODEST FLUVIÀ I FONT, XAVIER MATEU I LLEVADOT, MARIA TERESA SERRA I ALBERCH

Les comarques d'alta muntanya.

Evolució i perspectives de la política de muntanya a Catalunya

Dos anys després de l'aprovació pel Parlament de Catalunya de la Llei d'Alta Muntanya, és encara molt prematur de fer balanç definitiu del que aquesta llei pot significar. No és, en canvi, massa aviat per avançar uns elements de reflexió a la llum de les tendències que s'endevinen de les actuacions ja realitzades. El desplegament reglamentari de la Llei d'Alta Muntanya, l'aplicació d'aquestes normes per part de les institucions que hi tenen competència i l'adequació d'una cosa i l'altra a la realitat de les àrees de muntanya, tot plegat forneix prou elements per què qualsevol observador especialitzat pugui, si més no copsar uns indicis suficients per formular una opinió.

Les realitzacions més importants fins avui en matèria de política de muntanya es poden agrupar en dos nivells diferents: la delimitació de les àrees de muntanya —comarques i zones— i la creació de les institucions pròpies de la política de muntanya —Consells Comarcals de Muntanya i Consell General de Muntanya. El disseny i l'entrada en funcionament dels instruments de la política de muntanya— plans comarcals de muntanya— encara està en fase de projecte. De cada un d'aquests nivells ja comencem a tenir elements de referència que permeten d'encetar el debat.

L'ÀMBIT D'ALTA MUNTANYA A CATALUNYA. UN TERRITORI DESIGUAL

L'àmbit d'alta muntanya catalana a efectes de l'aplicació de la llei 2/1983, de 9 de març d'Alta Muntanya és definit per la mateixa llei, que hi destina dos articles. L'article 2n es refereix a les comarques de muntanya, que són definides com a territoris homogenis, amb unitat econòmica i social i que es caracteritzen per una altitud, un terreny pendent i un clima clarament limitador de les activitats econòmiques, perquè disposen de recursos naturals escassos en el conjunt del territori de Catalunya i perquè tenen una baixa densitat de població en relació amb el valor mitjà de Catalunya. Aquest mateix article 2n fa l'enumeració de les nou comarques de muntanya (vegeu el quadre 1). Amb motiu del desplegament de la llei es tor-

na a fer referència específica al tema de les comarques, a l'annex del Decret 297/1983, de 14 de juliol, on, a més d'enumerar les comarques, es fa una relació de cada un dels municipis que les constitueixen.

L'article 3r. de la llei tracta de les zones de muntanya, territoris que abasten un o diversos municipis no situats en comarques de muntanya i que reuneixen determinades condicions d'altitud i de pendent. La declaració de zona de muntanya és competència del Consell Executiu de la Generalitat, amb la prèvia sol·licitud dels municipis interessats i amb un informe preceptiu del Consell General de Muntanya. Mentre que la declaració de comarques de muntanya es remunta al moment d'aprovació de la llei, la delimitació de les zones de muntanya és posterior. La mateixa llei preveu que la intensitat de l'aplicació de la política de muntanya en

aquestes zones sigui menor: no exigirà la formació i aplicació de plans comarcals, sinó que es reduirà a establir criteris de preferència en ajudes i subvencions de caràcter sectorial a determinar pel Consell Executiu de la Generalitat de Catalunya en el marc de les seves competències. Les institucions objecte de reflexió en aquest article, però, no són tant les zones com les comarques de muntanya.

De la simple anàlisi de les dades demogràfiques bàsiques —l'indicador més primari dels que s'utilitzen en anàlisi territorial— es desprenen desigualtats importants entre les diverses comarques de muntanya, desigualtats que no afecten tan sols la magnitud, sinó també la dinàmica i l'estructura de la població i del poblament. Així, si tornem al quadre 1, podem observar com l'ordre de magnitud de la població de les comarques de muntanya s'estén, l'any 1981, dels prop de cinc mil habitants del Pallars Sobirà o de la Vall d'Aran als més de quaranta mil de la Garrotxa o el Ripollès; però, tal com indicàvem ara mateix, el que realment té significació són les dades complementàries a aquesta informació de base: la dinàmica de la població, l'estructura del poblament i l'estructura d'activitat de la població activa. En efecte, mentre unes comarques han guanyat població durant el període 1960-1981 (la Garrotxa, la Cerdanya), altres comarques han experimentat un decreixement anual acumulatiu de l'ordre del -3,30 % i del -1,37 % (Pallars Sobirà i Pallars Jussà), cosa que representa una pèrdua de població en vint anys de vora el 50 % i el 25 %, respectivament.

Pel que fa a l'estructura del poblament, es dibuixen tres tipus de comarques: aquelles que gaudeixen d'una estructura de nuclis de població jerarquizada, amb els estaments superiors de la jerarquia —caps de comarca i centres subcomarcals— d'entitat suficient per articular la prestació de serveis bàsics i mitjans a tota la comarca —el Berguedà, el Ripollès, la Garroxa i, en certa manera, l'Alt Urgell s'enquadrarien dins aquesta tipologia—; una altra tipologia la integren aquelles comarques on, tot i disposar d'una estructura interna de nuclis de població jerarquizada, els nivells superiors de la je-

rarquia són ciutats massa petites per poder fornir una oferta de serveis suficient en l'àmbit comarcal; és el cas de les comarques de la Vall d'Aran, els dos Pallars o la Cerdanya—; finalment, ens trobem amb el cas únic del Solsonès, on no existeix pràcticament cap tipus d'estructura jerarquizada, sinó que s'estableix una polarització entre la capital, que engloba el 54 % de la població de la comarca, i la resta de nuclis de poblament disseminat, sense cap nivell significatiu intermedi. Aquesta distribució dels nuclis de població, que és representada gràficament en el mapa 1, té també la seva transposició pel que fa

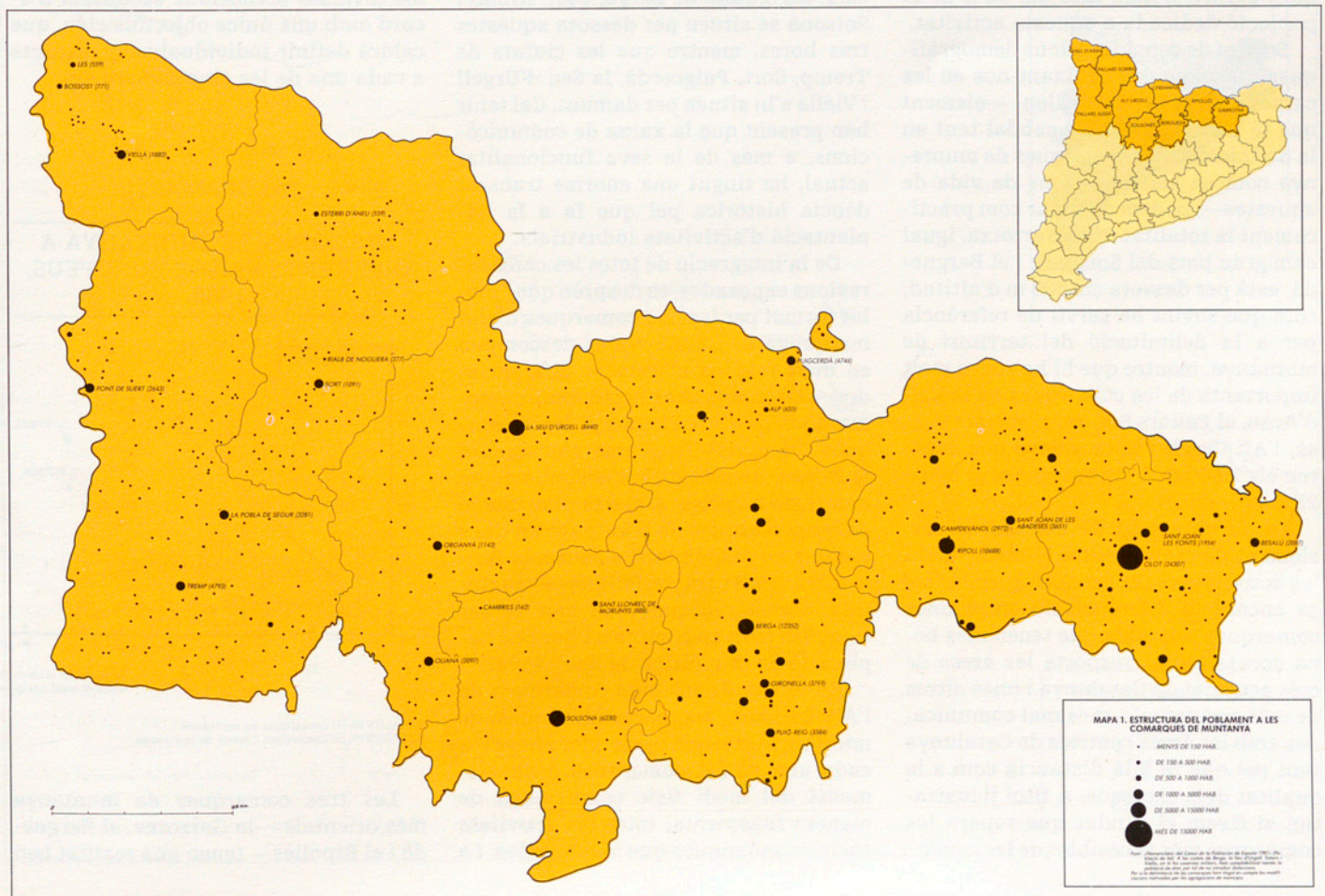
als municipis (vegeu el quadre 2).

L'element diferenciador més significatiu pel que fa a les dades bàsiques de població ens el dona, però, l'estructuració de la població activa segons el sector d'activitat. Deixant de banda la valoració de les magnituds absolutes, la distribució percentual de les activitats (vegeu el quadre 3) permet d'observar com tres de les comarques —la Garroxa, el Ripollès i el Berguedà— tenen més del 60 % d'ocupació en els sectors de la indústria i la construcció; tres comarques més —l'Alt Urgell, la Cerdanya i la Vall d'Aran— ocupen més del 36 % de la població activa en el sector

QUADRE 1

CARACTERÍSTIQUES BÀSIQUES DE POBLACIÓ A LES COMARQUES DE MUNTANYA. (POBLACIÓ DE FET, 1981)						
COMARCA	MUNICIPIS	POBLACIÓ 1960*	POBLACIÓ 1981*	% INCREMENT ANUAL ACUMULATIU** 1960-1981	POBLACIÓ CAP DE COMARCA, 1981*	PES DE LA CAPITAL S/TOTAL DE** LA COMARCA, 1981 (%)
Alt Urgell	19	20.844	19.828	50,25	8.440	42,57
Berguedà	30	47.953	42.152	50,63	13.062	30,99
Cerdanya	16	11.850	12.456	+0,25	4.746	38,10
Garroxa	21	41.098	44.929	+0,44	24.307	54,10
Pallars Sobirà	17	26.429	19.977	51,37	4.793	23,99
Pallars Jussà	15	10.344	5.247	53,30	1.091	20,79
Ripollès	24	34.468	32.958	50,22	10.522	31,93
Solsonès	14	12.116	10.711	50,61	6.230	58,16
Vall d'Aran	9	6.525	5.923	50,48	1.915	32,33
TOTAL COMARQUES DE MUNTANYA		211.627	194.181	50,42	5	5
TOTAL CATALUNYA		3.925.871	5.958.208	+2,08	5	5

Font: * Dades elaborades pel CIDC a partir del Censo de la població de España (v.e.) ** Elaboració pròpia.

LA DIVISIÓ TERRITORIAL DE CATALUNYA (I)

QUADRE 2

DISTRIBUCIÓ DELS MUNICIPIS I DE LA POBLACIÓ SEGONS LA GRANDÀRIA (1981)										
COMARCA	DE 0 A 500 HABITANTS		DE 500 A 2.000 HABITANTS		DE 2.000 A 10.000 HABITANTS		MÉS DE 100.000 HABITANTS		% MUN.	% POB.
	% MUN.	% POB.	% MUN.	% POB.	% MUN.	% POB.	% MUN.	% POB.		
Alt Urgell	63,2	14,3	26,3	24,8	15,5	60,9	-	-	100,0	100,0
Berguedà	60,0	7,6	23,4	12,7	13,3	51,1	3,3	28,6	100,0	100,0
Cerdanya	68,7	18,8	25,0	33,4	6,3	47,8	-	-	100,0	100,0
Garrotxa	38,1	3,7	42,9	30,5	14,3	13,8	4,7	52,0	100,0	100,0
Pallars Jussà	52,9	10,6	29,4	28,5	17,7	60,9	-	-	100,0	100,0
Pallars Sobirà	86,7	49,1	13,3	50,9	-	-	-	-	100,0	100,0
Ripollès	62,5	12,6	12,5	6,5	20,8	45,8	4,2	35,1	100,0	100,0
Solsonès	85,8	33,3	7,1	12,7	7,1	54,0	-	-	100,0	100,0
Vall d'Aran	55,6	10,4	33,3	46,2	11,1	43,4	-	-	100,0	100,0

Font: C.D.I.C. Indicadors demogràfics de les comarques catalanes (1981)

QUADRE 3

DISTRIBUCIÓ DE LA POBLACIÓ ACTIVA, PER COMARQUES (1975)												
COMARCA	AGRICULTURA		INDUSTRIA		CONSTRUCCIÓ		SERVEIS		SENSE ESPECIFICAR		TOTAL	
	ABS.	%	ABS.	%	ABS.	%	ABS.	%	ABS.	%	ABS.	%
Alt Urgell	2.152	29,9	1.769	24,6	652	9,1	2.592	35,9	36	0,5	8.201	100,0
Berguedà	2.148	11,7	10.474	57,3	1.551	8,5	3.906	21,3	220	1,2	18.299	100,0
Cerdanya	1.243	26,3	464	9,8	1.064	22,6	1.893	40,0	61	1,3	4.725	100,0
Garrotxa	2.801	13,8	10.189	50,0	2.336	11,5	4.882	24,0	143	0,7	20.351	100,0
Pallars Jussà	2.301	34,7	1.483	22,4	693	10,5	2.156	32,4	0	0,0	6.633	100,0
Pallars Sobirà	1.140	52,6	225	10,3	240	11,1	553	25,4	13	0,6	2.171	100,0
Ripollès	1.592	10,6	8.588	57,1	1.093	7,3	3.562	23,7	195	1,3	15.030	100,0
Solsonès	1.699	39,8	794	18,5	520	12,2	1.214	28,5	43	1,0	4.270	100,0
Vall d'Aran	460	22,0	300	14,5	335	16,0	991	47,3	4	0,2	2.090	100,0

Font: CIDC* Dades estadístiques del padró municipal d'habitants de 1975. Indicadors demogràfics de les comarques catalanes. Barcelona, desembre de 1983.

dels serveis, i les tres darreres comarques —Pallars Jussà, Pallars Sobirà i Solsonès— són fonamentalment comarques agràries, amb més del 35 % de la població dedicada a aquesta activitat.

Sortint de consideracions demogràfiques i econòmiques i fixant-nos en les característiques del relleu —element que té una importància cabdal tant en la definició de les comarques de muntanya com en les condicions de vida de aquestes—, podem apreciar com pràcticament la totalitat de la Garrotxa, igual com gran part del Solsonès i el Berguedà, està per dessota els 800 m d'altitud, cota que sovint ha servit de referència per a la delimitació del territori de muntanya, mentre que hi ha zones molt importants de les comarques de la Vall d'Aran, el Pallars Sobirà, el Pallars Jussà, l'Alt Urgell i la Cerdanya que superen els 1.600 m d'altitud (vegeu el mapa 2).

La xarxa actual de comunicacions, element de síntesi entre el medi físic i les activitats socio-econòmiques, reforça encara la diferenciació entre unes comarques orientals que tenen més bona accessibilitat respecte les àrees de més activitat de Catalunya i unes altres de més occidentals, més mal comunicades amb les àrees centrals de Catalunya tant pel que fa a la distància com a la qualitat dels accessos. A títol il·lustratiu, si fixem el llindar que separa les comarques més accessibles de les comarques

més poc accessibles en unes tres hores de viatge en automòbil entre Barcelona i les respectives capitals comarcals, les ciutats de Berga, Olot, Ripoll i Solsona se situen per dessota aquestes tres hores, mentre que les ciutats de Tremp, Sort, Puigcerdà, la Seu d'Urgell i Viella s'hi situen per damunt. Cal tenir ben present que la xarxa de comunicacions, a més de la seva funcionalitat actual, ha tingut una enorme transcendència històrica pel que fa a la implantació d'activitats industrials.

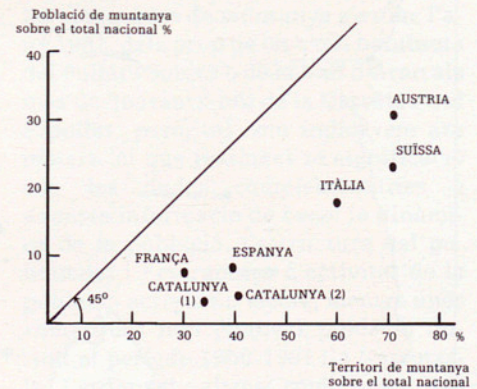
De la integració de totes les consideracions exposades, es desprèn que l'àmbit format per les nou comarques d'alta muntanya de Catalunya es descompon en dues regions clarament diferenciades —les comarques occidentals, o comarques de l'Alt Pirineu, i les comarques orientals— i en una comarca, el Solsonès, de més difícil assimilació en una regió o l'altra. Aquesta distribució de les comarques de muntanya en dues regions no respon tant a elements funcionals com a característiques estructurals, característiques que han de ser tingudes molt en compte a l'hora de l'aplicació de la política de muntanya.

En el cas de les cinc comarques de l'Alt Pirineu, les característiques de muntanya són presents globalment a cada una de les comarques, i els elements del medi físic condicionen de manera fonamentalment totes les activitats socio-econòmiques que hi tenen lloc. La

política de muntanya en aquestes comarques ha de partir de plantejaments de globalitat comarcal i ha d'integrar les diverses actuacions sectorials d'acord amb uns únics objectius clau, que caldrà definir individualment respecte a cada una de les cinc comarques.

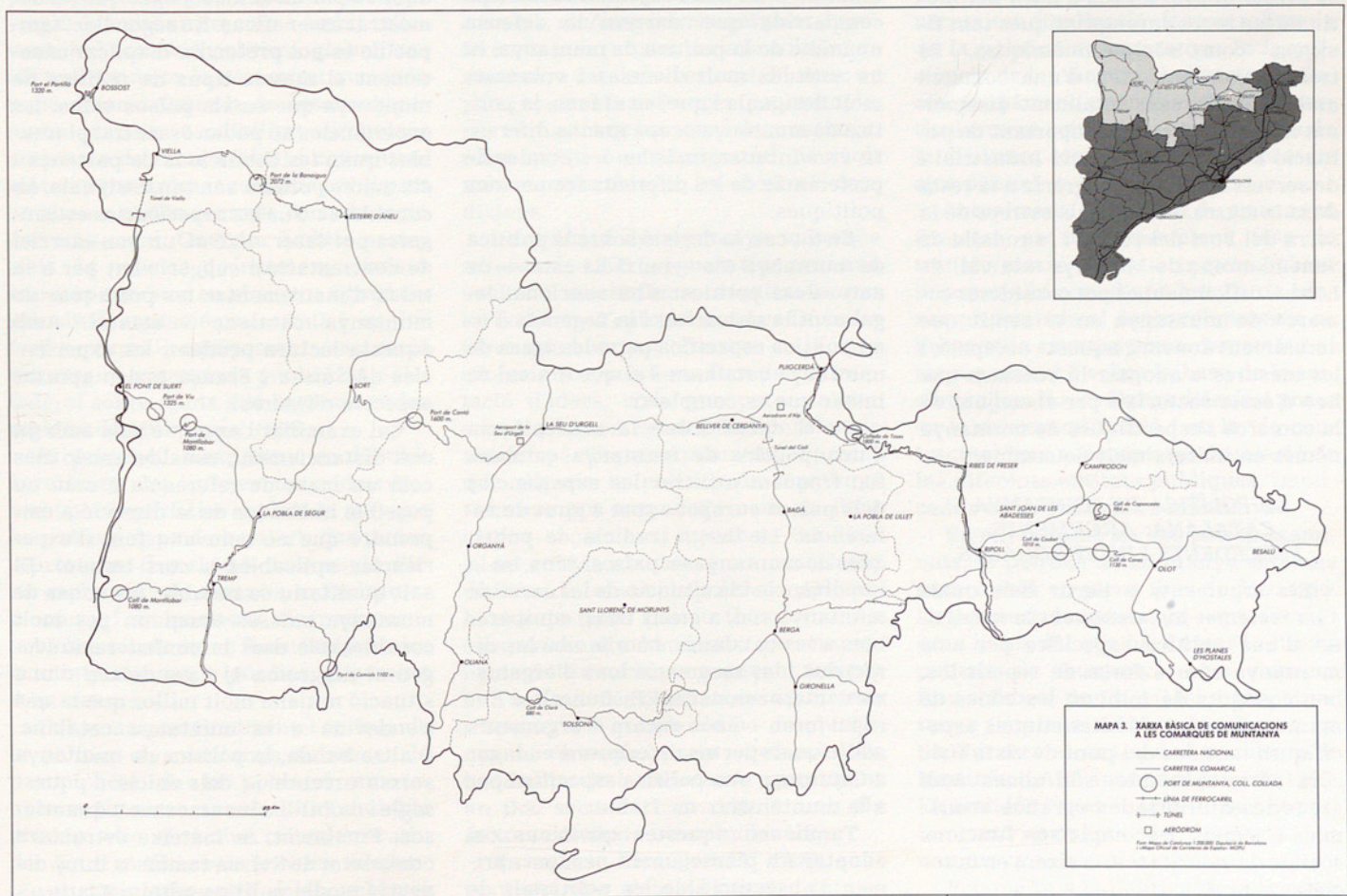
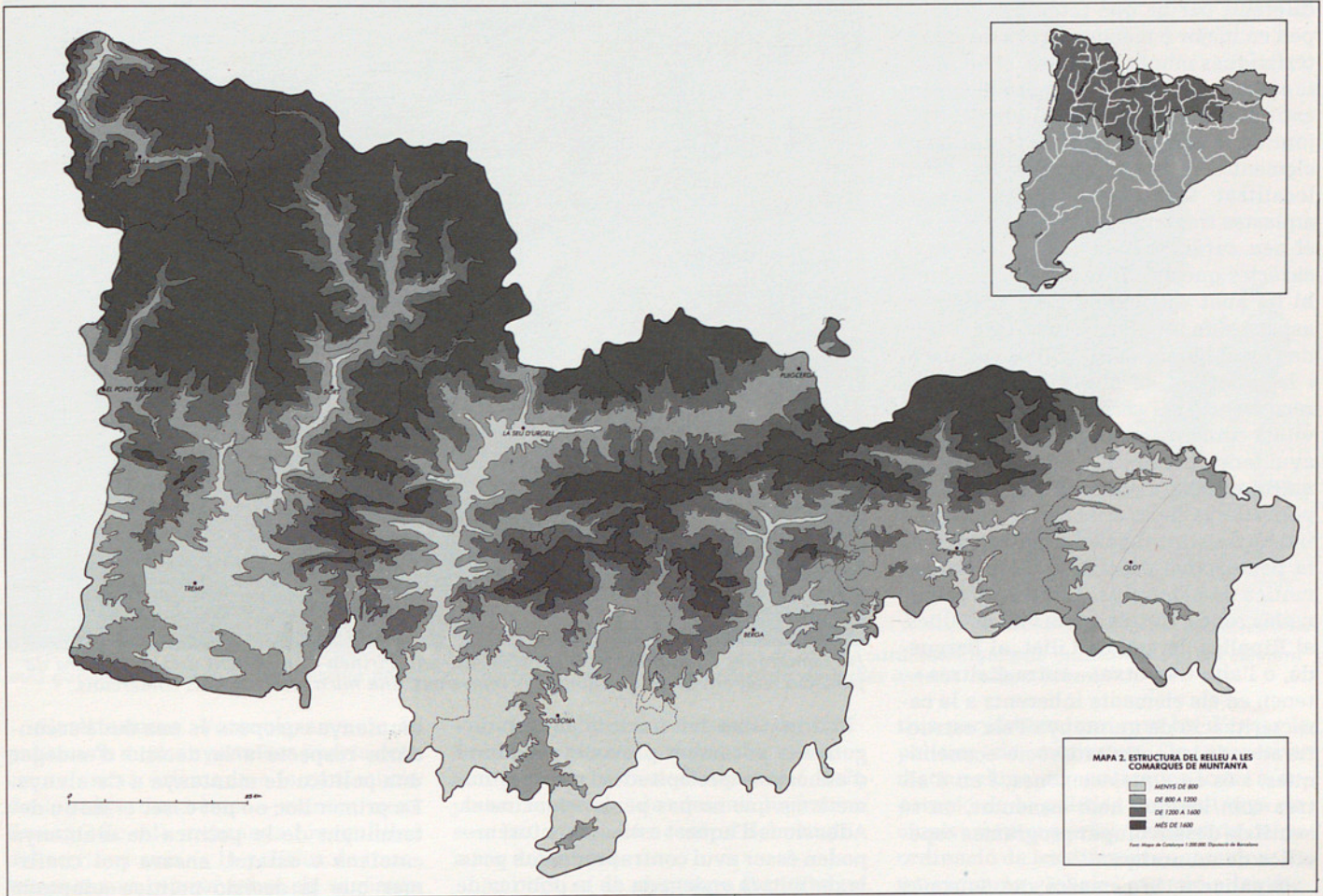
DIAGRAMA. 1

LES ZONES DE MUNTANYA A DIFERENTS PAÏSOS EUROPEUS, 1980

CATALUNYA (1) Comarques de muntanya
CATALUNYA (2) Comarques i zones de muntanya

Les tres comarques de muntanya més orientals —la Garrotxa, el Berguedà i el Ripollès— tenen una realitat ben

diferent; per bé que totes tres participen en major o menor mesura de característiques muntanyenques, el fet muntanyenc no és de cap manera l'element estructurador de les activitats del conjunt de la comarca, sinó que esdevé un element complementari i, sovint, força localitzat territorialment. En efecte, aquestes tres comarques tenen en comú el seu caràcter industrial tradicional, caràcter que des de fa més de cent anys hi ha anat estructurant els principals aspectes de les activitats humanes, des de l'establiment dels nuclis de població i la dinàmica de migracions fins a la reconversió del sector agrari i les activitats comercials. La problemàtica que avui tenen plantejada aquestes tres comarques s'ha d'abordar més des de la perspectiva de la crisi de les activitats industrials tradicionals que no des de la perspectiva específica de la problemàtica de muntanya. Tan sols determinades zones, com és ara la vall de Ribes, al Ripollès, la vall de Lilet, al Berguedà, o l'alta Garrotxa —entre d'altres—, tenen en els elements inherents a la caracterització de muntanya l'eix estructurador de les activitats socio-econòmiques, i és en aquestes zones, i en d'altres com les que hem esmentat, on té sentit de desenvolupar programes específics de muntanya.

Finalment, la comarca del Solsonès es presenta com un cas a part, per motiu de les seves característiques tant físiques com socio-econòmiques. Es tracta, com hem vist, d'una comarca amb el poblament totalment disseminat amb un sol centre important de població i amb una població industrial i de serveis a Solsona, i agrària a la resta de la comarca. Excepte als estreps de la serra del Port del comte i la rodalia de Sant Llonrenç de Morunys —la vall de Lord— difícilment es pot considerar comarca de muntanya en el sentit que actualment donem a aquesta accepció, i les mesures a adoptar-hi entenem que han d'ésser sectorials per al conjunt de la comarca i específiques de muntanya només en indrets molt determinats.

LA POLÍTICA DE MUNTANYA CATALANA: ARGUMENTS, PRECEDENTS I INTERROGANTS

Els arguments a partir dels quals s'ha reclamat insistentment la necessitat d'una política específica per a la muntanya són, a força de repetir-los, ben coneguts de tothom: les zones de muntanya tenen característiques específiques tant des del punt de vista físic com socio-econòmic; són zones amb greus desequilibris demogràfics, econòmics i socials, i compleixen funcions socials de valorització creixent en la societat actual.

Les comarques de muntanya més orientals —Alt Pirineu— presenten una estructura de població molt envellida que només es rejuveïx una mica a les capitals comercials.

La mateixa reiteració d'aquests arguments pot haver provocat un cúmul d'adhesions precipitades: més per mimetisme que no pas per convenciment. Adhesions d'aquest estil —aventurem— poden ésser avui contraproductives per a la definitiva endegada de la política de muntanya. És una sospita cada dia més compartida que, darrera la defensa unànime de la política de muntanya, hi ha actituds molt diverses i voluntats molt desiguals i que, en el fons, la política de muntanya ocupa graons diferents, i sovint marginals, en les escales de preferència de les diferents formacions polítiques.

En tot cas, la decisió sobre la política de muntanya era —i així ha estat— de naturalesa política: s'ha sancionat legalment la necessitat i la urgència d'una política específica per a les àrees de muntanya catalanes i el que ara cal és instar que es compleixi.

En el debat sobre la conveniència d'una política de muntanya catalana fou freqüent utilitzar les experiències dels països europeus com a punt de referència. La llarga tradició de polítiques de muntanya en països veïns, on la importància i la situació de les àrees de muntanya són, a grans trets, equiparables a les catalanes, com també les directrius i les recomanacions d'organismes internacional (CEE, Consell d'Europa) foren —i són encara— arguments addicionals per als defensors d'endagar a Catalunya una política específica per a la muntanya.

També en aquestes qüestions cal adoptar un plantejament prudent: primer, l'observació de les polítiques de

muntanya europees és una dada secundària respecte a la decisió d'endegar una política de muntanya a Catalunya. En primer lloc no pot ésser el motiu determinant de la política de muntanya catalana o estatal, encara pot confirmar que la decisió política adoptada aquí va per un camí conegut que ha demostrat ésser eficaç. En segon lloc, tampoc no es pot pretendre d'aplicar exactament el mateix tipus de política de muntanya que en els països veïns: les experiències no poden ésser trasplantables quan les condicions de partença i els marcs polítics són tan desiguals. La consideració de les experiències estrangeres pot ésser, això sí, un bon exercici de contrastació i suggeriment per a la tasca d'instrumentar les polítiques de muntanya catalana i estatal. Amb aquesta lectura prudent, les experiències de Suïssa i França poden aportar aspectes d'interès.

Cal examinar l'exemple suís amb un cert distanciament, considerant-lo més com un marc de referència o com un possible indicador de la direcció a emprendre que no com una font d'experiències aplicables a curt termini. El salt qualitatiu és notable; les zones de muntanya suïsses tenen un pes molt considerable dins la confederació (vegeu el diagrama 1) i gaudeixen d'una situació mitjana molt millor que la que s'endevina a la muntanya catalana. D'altra banda, la política de muntanya suïssa arrenca ja dels inicis d'aquest segle i mobilitza recursos molt quantiosos. Finalment, la mateixa estructura confederal de Suïssa també és lluny del nostre model político-administratiu.

La recuperació i el manteniment espontanis de determinades activitats socials i de relació característiques de muntanya són un element més que posa de relleu la progressiva presa de consciència muntanyenca (Partida de bitlles a Areu, Pallars Sobirà).

Sintèticament, l'organigrama de la política de muntanya suïssa podria descriure's així: orientada a la consecució de dos objectius bàsics —manteniment demogràfic a la muntanya i reequilibri del territori suís—, la política de muntanya suïssa reposa sobre els següents principis estratègics: regionalització (la «regió de muntanya» com a àmbit rellevant de l'actuació política), globalització (reflectida en la necessitat que cada regió disposi d'un pla de desenvolupament global), rendibilitat (impulsar activitats de futur viable) i concentració (concentrar les inversions públiques en alguns nuclis centrals de cada regió de muntanya). Quant a àmbits sectorials, la política de muntanya suïssa incideix sobretot en el sector agrari (la principal actuació sectorial) i en infraestructures i equipaments (actuació estratègica potenciada per la LIM —lle federal sobre Ajuda a la Inversió en les regions de Muntanya, 1975—).

El principal instrument en l'àmbit agrari són les *subvencions* (darrerament per superfícies explotada més que no pas per caps de bestiar), que poden representar fins el 50 % de la renda d'una explotació de muntanya. En infraestructures i equipaments, els instruments bàsics són de tipus financer (préstecs avantatjosos, avals públics, pagament d'interessos, ...).

Cal remarcar finalment l'èmfasi de la política de muntanya suïssa en la participació de la població muntanyenca. No es tracta sols d'un saludable principi ètic, sinó d'un criteri operatiu per dotar d'eficàcia la política de muntanya. La participació de la població

—fomentada per una exhaustiva política d'informació i animació social— abraça tant la fase d'elaboració dels plans regionals de desenvolupament com la d'aplicació i control del compliment dels plans.

La política de muntanya francesa no representa un horitzó tan llunyà com el cas suís, sinó segurament el punt de referència més pròxim per a la política de muntanya catalana i estatal. El marc de partença en el cas francès (per exemple, pes i situació de les zones de muntanya, marc político-administratiu) és molt més equiparable a les nostres condicions.

La política de muntanya a França arrenca de 1960 i segueix fins avui una evolució discontinua, esquitxada per tot de canvis d'enfocament. Les diferents fases que hom pot observar en la seva evolució són una bona font de contrastació d'idees, cosa que pot estalviar errors a la nostra incipient política de muntanya. Esquemàticament, el procés que segueix la política de muntanya francesa pot entendre's com un llarg camí —encara avui inacabat— en l'inici del qual la muntanya era concebuda de forma fatalista i la política a aplicar-hi era de tipus passiu (hom tendia a *compensar* els handicaps de muntanya), si bé avui hi va guanyant terreny una actitud més combativa i ambiciosa respecte a la problemàtica de muntanya i, conseqüentment, l'atenció als handicaps de la muntanya va ocupant un lloc secundari en relació amb els factors culturals i institucionals.

En aquest llarg procés, s'han anat perfilant una sèrie de criteris norma-

tius per determinar com ha d'ésser la política de muntanya: la necessitat d'actuacions diversificades (com a superació de la política de muntanya exclusivament agrària), l'exigència de coordinació de les diferents actuacions en un esquema global; l'atenció a les disparitats entre zones de muntanya i la necessitat d'aplicació descentralitzada de la política de muntanya; la insuficiència de les mesures indirectes o d'acompanyament, quan la situació és particularment crítica, i la importància de la dinàmica local (a part del necessari ajut públic).

Actualment, la política de muntanya francesa es troba en plena fase de transformació. Els criteris que semblen imposar-s'hi són, d'una banda, de «donar preferència al desenvolupament de l'economia muntanyenca respectant el medi ambient i sobre la base de la iniciativa local» i, de l'altra, l'èmfasi posat en la descentralització i en la via contractual com a mecanisme de relació de les diferents entitats públiques, implicades en la política de muntanya.

En relació amb els dos països examinats, la política de muntanya catalana encara està en plena fase de formació. La llei marc de muntanya —que fixa les gran línies del que ha d'ésser la futura política de muntanya— no s'aprova fins el febrer de 1983 (Llei d'Alta Muntanya Catalana, LAMC). Igualment, en l'àmbit estatal, la Ley de Agricultura de Montaña (LAM) apareix el juny de 1982. En ambdós casos encara no es pot parlar estrictament de política de muntanya.

Pel que fa a la política de muntanya

La ramaderia de muntanya i el turisme, dues maneres diferents —de vegades antagòniques, de vegades complementàries— d'explotació dels recursos específics de les àrees de muntanya. (vacada de Son i de Jou (Pallars Sobirà) al port de la Bonaigua).

catalana, els avenços principals fins avui han estat, sobretot, la definició dels objectius i principis orientadors de l'actuació pública a muntanya i, més en segon terme, la concreció d'alguns criteris d'instrumentació de la política de muntanya. Resta, de primer, acabar de desenvolupar la llei marc, això és, concretar i instrumentar la política de muntanya i, finalment, iniciar-ne l'aplicació.

No és sobrer insistir en la magnitud i la importància de la tasca que resta: cal superar una certa complaença en el que ja s'ha fet, tot observant que, això tot sol de moment no ha resolt res. De fet, els interrogants que encara avui es plantegen sobre la política de muntanya catalana són nombrosos. Tals interrogants provenen, d'una banda, de la inserció de la legislació i la política de muntanya en el context polític-administratiu general i, de l'altra, del mateix desenrotllament intern de la política de muntanya.

En relació amb el primer grup, encara avui hi ha algunes preguntes sense resposta, per exemple:

1) La interrelació entre la legislació marc estatal i la catalana, o entre els «plans comarcals de muntanya» que preveu la llei catalana i els *programa de ordenación y promoción de recursos agrarios de montaña* de la llei estatal. Aquest punt afecta la qüestió de la competència sobre les previsible sobvençions, ajudes i indemnitzacions que puguin arbitrar-se, i si tals mesures han d'ésser necessàriament homogènies a totes les zones de muntanya de l'Estat.

2) La connexió entre els plans comarcals de muntanya i els altres plantejaments sectorials amb incidència sobre les comarques de muntanya, i, més globalment, la mesura en què el pla comarcal podrà desenvolupar el seu esperit de globalitzar i donar coherència a les diferents actuacions públiques a les co-

marques de muntanya.

3) La integració de la política de muntanya dins la política territorial catalana i la relació entre els plans comarcals de muntanya i els plans territorials parcials.

A cap observador no li passarà per alt la importància d'aquest interrogants de cara a l'efectivitat de la futura política de muntanya. En certa manera, es poden entendre com condicionants externs de la política de muntanya, en la mesura que afecten qüestions polític-administratives generals. Amb independència d'aquestes qüestions, hi ha altres d'interne dins la mateixa política de muntanya que mereixen ara la nostra atenció.

VALORACIÓ I PERSPECTIVES DE LA POLÍTICA CATALANA DE MUNTANYA

El primer element de reflexió es desprèn linealment d'observar les fondes desigualtats existents entre les nou comarques de muntanya. Es fa difícil pensar que un mateix instrument —el pla comarcal de muntanya— pugui ésser igualment eficaç per enfrontar-se a realitats tan diferents. Això és que una política de muntanya que es fonamenta bàsicament en el pla comarcal pugui recollir la necessària diversitat entre aquelles comarques on la muntanya és la característica bàsica i aquelles en les quals la muntanya és un fet accessori i localitzat. És evident que la naturalesa del pla comarcal ha d'ésser diferent en els dos tipus de comarques. El distintiu de pla comarcal «de muntanya» només es pot aplicar en puritat al primer tipus de comarques. Respecte al segon, l'aplicació de la política de muntanya a la totalitat de la comarca només té sentit en la mesura que la comarca esdevingui una unitat funcional sòlidament establerta. Però, fins i tot en aquest cas, cal

que el pla comarcal reculli especialment les necessitats de les zones de muntanya de cada una d'aquestes comarques, i que les accions previstes del pla en la resta del territori comarcal estiguin supeditades a aquelles necessitats que, donada la unitat funcional de la comarca, només tenen solució en el marc comarcal. D'altra banda, la política de muntanya pot incorporar altres instruments i mesures al marge del pla comarcal (per exemple, subvencions, ajudes creditícies, etc.). És també dubtosa la conveniència d'aplicar aquesta mena d'accions a la globalitat de les comarques no totalment muntanyenques.

De moment, les accions preparatòries de la política de muntanya s'han centrat gairebé exclusivament en els plans comarcals de muntanya, la qual cosa també suscita una reflexió crítica. En efecte, reduir la política de muntanya a l'aplicació dels nous plans comarcals sembla inadequat des de dos punts de vista: en primer lloc, si s'ha cregut necessari crear una legislació i una política específiques per a la muntanya és perquè s'ha acceptat que les zones de muntanya tenen, d'un cantó, característiques comunes i homogènies entre elles i, de l'altre, trets diferencials prou definidors respecte a la resta del territori. Reduir la política de muntanya a l'aplicació de nous plans comarcals —necessàriament heterogenis, perquè és heterogènia la realitat de les nou comarques, és il·lògic amb l'acceptació inicial d'unes característiques homogènies de totes les àrees muntanyenques. En segon lloc, el paquet instrumental que preveu la LAMC no es limita als plans comarcals, sinó que obre la possibilitat d'instrumentar altres tipus de mesures (per exemple, subvencions a les actuacions a muntanya, creació d'organismes per fomentar el desenvolupament socio-econòmic —arts. 10 i 11 de la LAMC).

La substància de la política de muntanya ha d'ésser un enfocament comú; un criteri específic que presideixi l'actuació de l'administració als territoris de muntanya, i mai no poden reduir-se i desintegrar-se d'entrada aquests criteris concrets d'abast sectorial per aplicar específicament a muntanya i, després, concretar i aplicar aquestes mesures a les diferents comarques de muntanya segons les directrius que estableixin els plans comarcals.

La tercera reflexió és sobre la naturalesa real dels futurs plans comarcals. Cal assumir amb realisme que els plans comarcals seran, de fet, el resultat de la simple addició de les actuacions previstes per cada un dels diferents organismes de l'administració autonòmica. És difícil pensar que l'organisme encarregat d'elaborar els plans pugui imposar les actuacions necessàries als altres organismes, sovint de superior escala jeràrquica. Acceptat així, les idees motrius del pla comarcal —globalitzar les actuacions públiques, fer-les coherents entre si i compatibles en la consecució d'uns objectius comarcals clarament definits— resten imprecises, Hom no dubta de la globalitat del pla, però serà una globalitat a posteriori, per simple addició de projectes preexistents. La coherència interna sembla, així, impensable, i la compatibilitat, fortuïta.

La possible sortida sembla anar per la via d'encomanar la política de muntanya a una direcció general de Muntanya dependent del departament de Presidència: un òrgan capaç d'imposar accions a la resta d'organismes i de reconduir l'actuació de tots ells cap a uns objectius comarcals comuns.

En quart lloc, cal parar esment sobre el que s'ha d'entendre per política de muntanya. Per dir-ho amb brevetat: no totes les actuacions públiques fetes a muntanya encaixen en el que es pot anomenar política de muntanya. I la raó també és simple: si es reclama i s'accepta la necessitat d'una política específica de muntanya, s'està reconeixent implícitament que no totes les actuacions fetes a muntanya són política de muntanya (d'altra manera, una tal política hauria existit de sempre i seria absurd el procés actual).

Algunes actuacions recents il·lustren perfectament aquest aspecte. Per exemple, el túnel del Cadí: iniciativa privada amb suport públic: la seva construcció forma part d'un projecte ambiciós de comunicació entre Barcelona i París. No respon, com és obvi, a les necessitats de comunicació de les dues comarques de muntanya directament afectades —la Cerdanya i el Berguedà. El seu enclavament físic en territori muntanyenc és una contingència accessòria a

Boca sud del túnel de Viella, a la primavera. No entrà en servei fins l'any 1948.

L'aspiració a una legislació específica per la muntanya té una tradició ja notable, especialment a les comarques més orientals del Pirineu. Portada del dossier «Per una llei de muntanya», juny de 1979.

En el procés d'arrelament de la consciència muntanyenca hi participen els més diversos sectors, des dels partits polítics a les institucions culturals. (Rialb de Noguera, Pallars Sobirà).

Mentre que les comarques més orientals del Pirineu (Berguedà, Garrotxa, Ripollès) són essencialment industrials, a les comarques occidentals pràcticament no hi ha cap activitat industrial significativa al marge del sector hidroelèctric. (Fàbrica de llet SALI a Puigcerdà, Cerdanya.)

la finalitat que persegueix. Per tant, no es pot entendre ni catalogar d'actuació de política de muntanya, i les possibles crítiques, igual com els defectes d'aquest projecte, no poden tampoc imputar-se al passiu de la política de muntanya. Altrament, és notori que la inversió que ha comportat hauria tingut des d'un prisma de política de muntanya una distribució molt diferent i, afortunadament, uns resultats globals segurament molt superiors als que es poden esperar d'aquesta realització.

La declaració de zona d'ordenació d'explotacions de què han estat objecte les comarques del Pallars Jussà i el Pallars Sobirà tampoc no es pot considerar una actuació en el marc de la política de muntanya. Malgrat les possibilitats que permet aquesta figura d'intervenció, en res significatiu no es diferencia la seva aplicació a la muntanya del que havia estat a les comarques de les Garrigues o de la Segarra. I això malgrat que en el moment de la seva aprovació la problemàtica de les àrees de muntanya com a plantejament global era de plena actualitat.

El mateix podríem dir de les actuacions dels diversos departaments que apliquen a les comarques de muntanya la política sectorial vigent per a la resta del territori de Catalunya, sense adequar-la a les especificitats pròpies d'aquest medi. La proposta d'instal·lació de plantes de tractament de residus com a primera mesura material oficialment considerada dins l'aplicació de la política de muntanya fou especialment desencertada com a mesura inicial, ja que incideix sobre un aspecte que ocupa un lloc molt desplaçat en l'ordre de problemes i prioritats que afecten a aquestes comarques.

A l'hora de tancar aquestes reflexions, no podem sinó donar mostra d'un cert pessimisme. Pessimisme derivat no tant del nombre elevat d'interrogants que ens planteegen els esdeveniments presents, ni de la seva importància relativa, sinó, més aviat, de l'autèntica voluntat de les diferents formacions polítiques d'afrontar aquests problemes i engegar la política de muntanya. El nucli de la qüestió és, també ara, polític, com política ha estat la decisió de portar el procés fins al punt en què es troba avui. La resposta als punts plantejats pot donar una guia sobre la voluntat real de tirar endavant la política de muntanya.

MODEST FLUVIA. Economista.

XAVIER MATEU. Geògraf.

Cartografia: MARIA TERESA SERRA. Geògrafa.

ANTONIO GONZÁLEZ

CAN SERRA

HISTÒRIA, DESCRIPCIÓ, VALORACIÓ I FUTUR DE L'EDIFICI DE PUIG I CADAVALCH

La història de Can Serra comença l'any 1900 quan l'arquitecte Josep Puig i Cadafalch rep l'encàrrec del senyor Serra de projectar un edifici que havia de ser el seu futur habitatge. Aquest edifici s'havia de bastir en un solar de la dreta de l'Eixampla barcelonina, a la cruïlla del carrer de Còrsega, la rambla de Catalunya i l'avinguda de la Diagonal. Tres anys més tard es van començar les obres que per dificultats econòmiques del propietari, va caldre aturar abans que l'edifici pogués ser acabat segons el pla inicial. L'any 1907 faltaven per fer els acabats interiors i alguns treballs de pedra de la façana de la Diagonal.

En aquell temps l'ajuntament de Barcelona tenia establert un concurs anual que premiava el millor edifici bastit en el curs de dotze mesos. Can Serra va atreure l'atenció del jurat qualificador l'any 1908, però pel fet de no estar acabada no va poder ser guardonada i, finalment, el premi va ser declarat desert.

Les paraules del jurat, en aquella ocasió, són significatives: «Una casa (...), llamó nuevamente la atención del Jurado, como ya la había llamado en anteriores concursos, por la impresión de su traza y la situación de su magnífico emplazamiento (...), sus fachadas (...), presentan a plena luz, toda la belleza de sus líneas generales, inspiradas en el más elegante estilo plateresco...

«El aspecto señorial de esta morada que acusa a simple vista el buen gusto y largueza de un propietario y el talento innegable de un artista, que ha puesto sus excepcionales conocimientos al servicio y florecimiento de la Arquitectura, cautiva y seduce inmediatamente, proporcionando sin vacilaciones, la solución del actual concurso, pues con sólo su aspecto exterior, reclama la concesión del premio.

«Animado y gozoso traspassa el Jurado los umbrales de este elegante edificio, y al penetrar en él, observa con dolor y disgusto el atraso, o mejor dicho la completa paralización en que se hallan las obras de habilitación de aquella suntuosa morada que hasta en su estado embrionario deja adivinar en seguida cuenta

elegancia, riqueza, originalidad y buen gusto presidirían en su completa terminación».

La família Serra mai no va arribar a ocupar l'edifici i poc després va ser venut a la congregació religiosa de Santa Teresa de Jesús, que l'adaptaria per complir la nova funció docent.

Després de la guerra, cap al 1945, l'immoble va ser ampliat amb dues plantes afegides damunt el cos d'edificació de la façana de la Diagonal. Aquestes obres les dirigí l'arquitecte Josep M. Pericas assessorat per Puig i Cadafalch al qual li era privat d'exercir la professió d'ençà de la guerra civil. Cap al 1950 la coberta d'aquest cos nou fou alterada per instal·lar-hi un pati d'esbarjo.

Cap a la dècada dels anys seixanta, l'arquitectura de final del segle XIX i començament del XX, torna a ser valorada. Les obres de Gaudí serien declarades monumentals l'any 1969 i l'obra de Domènech i Montaner i la de Puig i Cadafalch és també apreciada. És per això que en el catàleg d'edificis i monuments d'interès que redacta l'ajuntament de Barcelona l'any 1961, s'hi inclouen les obres més destacades d'aquests arquitectes.

La casa Serra va ser una de les obres seleccionades, y des de l'aprovació definitiva del catàleg per la Comissió d'Urbanisme, el 30 d'abril de 1962, Can Serra formava part del patrimoni arquitectònic ciutadà que calia conservar i protegir.

La companyia de Santa Teresa, titular jurídic de l'immoible, volia, però, vendre el solar i va iniciar el juny de 1966 els tràmits per a l'exclusió de l'edifici del catàleg.

La tramitació d'aquest expedient d'exclusió va coincidir amb l'enderroc d'un altre edifici de Puig i Cadafalch, la casa Trinxet del carrer de Còrsega. Aquest enderroc havia alertat les entitats culturals i professionals de la ciutat.

Quan el Col·legi d'Arquitectes va tenir notícia de l'expedient d'exclusió de Can Serra, va iniciar una campanya de premsa i un seguit d'actuacions davant l'administració per tal de salvar l'edifici.

L'Ajuntament va aprovar el 1969 l'exclusió de Can Serra del catàleg. Aquest fet va produir un rebombori notable a la premsa. La Comissió d'Urbanisme, que havia de ratificar l'acord municipal, deixà l'expedient sobre la taula durant dos anys. L'intent d'exclusió de Can Serra va ser, de fet, el punt de partida de la reivindicació ciutadana que exigia la protecció del patrimoni arquitectònic i reclamava la revisió i ampliació del catàleg, la qual cosa no succeiria fins al 1977.

El juliol de 1971 vencé el termini que la Comissió d'Urbanisme tenia per informar sobre l'expedient. Com que no va fer-ho, l'exclusió va ser aprovada per silenci administratiu.

La salvació provisional de Can Serra va arribar llavors de Madrid: a petició de les entitats i fent-se ressò de la campanya de premsa, el Ministeri d'Educació i Ciència va aprovar la incoacció d'expedient per a la declaració monumental.

La propietat va intentar, a partir d'aquell moment, d'aconseguir una solució que permetés treure la màxima rendibilitat dels solars contigus, conservant l'edifici de Can Serra i proposant fins i tot la seva cessió a l'ajuntament a canvi d'un augment dels permisos per edificar.

Entre 1971 y 1977 es fan un seguit de tràmits, avantprojectes i gestions. Can Serra es troba al mig d'un estira-i-arronsa en què participen la propietat, les entitats culturals i ciutadanes i l'administració local i estatal. La premsa barcelonina n'informa els ciutadans.

L'arribada a l'ajuntament del nou delegat d'urbanisme de l'alcalde Socias, l'actual director general Joan Antoni Solans, obre una nova perspectiva sobre el tema: Solans demana a la propietat uns estudis nous que enfoquin el problema globalment, és a dir, l'edifici, l'illa on és i el seu entorn urbà.

Entre 1977 i 1979 continuen les propostes i les alternatives fins que, finalment, s'aprova una ordenació de l'illa que preveu la conservació parcial de Can Serra i la construcció d'un edifici nou al seu darrera que no ha de sobrepassar l'altura reguladora de la zona. L'ajuntament encarrega a l'arquitecte Federico Correa un estudi dels criteris de la composició, qualitat i textura dels materials de tancament de l'edifici nou.

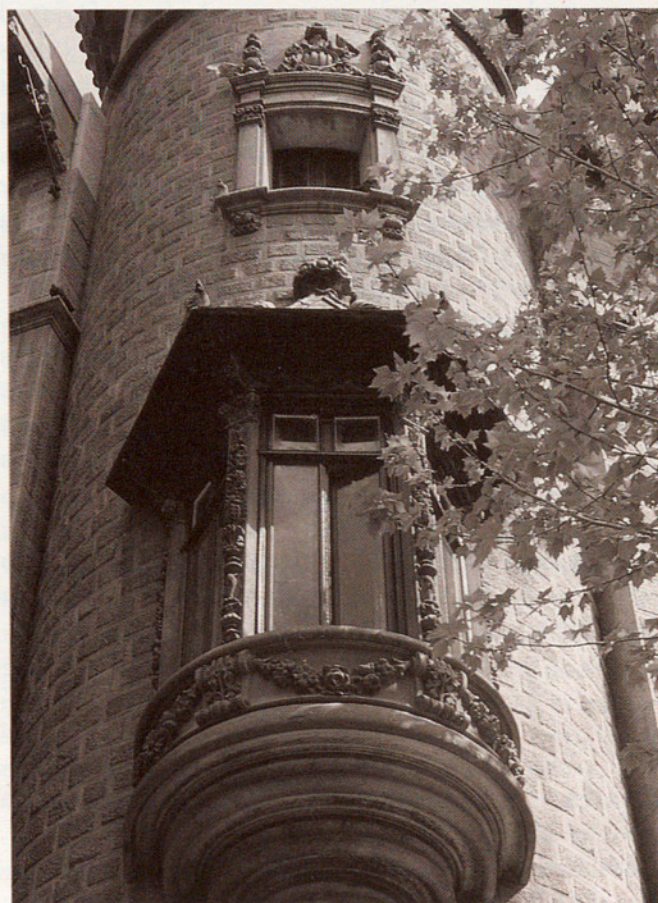
L'agost de 1979 la Corporació Metropolitana aprovà definitivament l'estudi de detall de la mansana i l'abril de 1981, l'ajuntament concedí la llicència d'obra.

Els cossos auxiliars de Can Serra i els edificis contigus van ser enderrocats entre setembre de 1981 i maig de 1982. Després va iniciar-se la restauració del cos principal de l'edifici, dirigida pels arquitectes, José Luis Cia i Francesc Ribas.

DESCRIPCIÓ

El solar en el qual Puig i Cadafalch hagué de projectar l'edifici és un polígon irregular situat a l'extrem S.O. d'una mansana que té façanes a tres vies urbanes, amb quatre alineacions pel fet de coincidir amb dos xamfrans. El volum que calia edificar era relativament poc. Puig va distribuir aquest volum en dues parts. El volum principal el va situar al llarg de les alineacions del xamfrà de migdia i de la rambla de Catalunya. En el punt on es troben les dues façanes, va projectar una torre cilíndrica que actua com a frontissa dels dos cossos de planta rectangular simètrics, volumètricament, respecte de la torre. Aquesta solució d'articular els cossos de l'edifici mitjançant un cos cilíndric semiexempt l'havia utilitzat també a la casa de les Punxes, contemporània i veïna de Can Serra. La resta del volum edificat constitueix un cos de menys altura que completa el perímetre del solar: la cantonada del xamfrà oest i l'alineació de l'avinguda de la Diagonal.

El cos principal articulat té planta semisoterrani, tres plantes i golfes i conté les dependències bàsiques de l'habitatge. Està orientat a migdia, la crugia té poca amplada i totes les cambres es poden ventilar directament, perquè donen a l'exterior. La porta principal s'obre a la rambla de Catalunya. Pel que fa al cos secundari de l'edifici, es troba a la banda de la Diagonal, fet que respon a dos criteris: l'un és que es tracta de la façana amb pitjor orientació (cara a septentrió) i l'altre és que la Diagonal en aquells anys encara era una via amb menys significació urbana i social que la rambla de Catalunya. La torre cilíndrica té una planta més d'alçària que els cossos contingus. Està rematada per una agulla coberta de petxines i amb quatre finestres. Els cossos paral·lelipípedes, alts, estan coberts amb teulades de dues vessants amb grans ràfecs que es recolzen en un tornapunts de ferro forjat.

El cos de la rambla té la façana lateral oberta sobre el cos baix i no té capcer ja que el ràfec de la façana longitudinal gira creant un tercer vessant lateral. El cos del carrer de Còrsega és incomplet perquè fa mitgera amb l'edifici veí. Les façanes són de carreus de pedra encoixinats. Els brancals, àmpits, llindes, cornises, mènsules i guarnits són també de pedra picada. La façana del xamfrà de migdia té una composició horitzontal definida per tres conjunts d'obertures. Més concretament, a la primera i tercera planta són finestres coronelles de set i onze arcs respectivament. A la segona planta, que és la noble, hi ha un balcó de barrots recolzats en un tornapunts de ferro forjat al qual s'obren tres portes. A la façana de la rambla es repeteix el conjunt de finestres de la planta superior i a la planta baixa d'aquesta façana es troba la porta principal d'accés a l'edifici. Hi ha també una tribuna, una finestra geminada i tres finestres més, dues de similars a les anomenades creuades. El cos baix de la Diagonal, avui desaparegut, era d'una planta i la decoració escultòrica no havia estat acabada.

La distribució interior de l'edifici tampoc no s'havia acabat i la que ens ha arribat estava adaptades a les necessitats de l'escola. L'ornamentació de les façanes està restringida a la de les obertures, que destaquen així sobre la netedat dels murs encoixinats, és una ornamentació inspirada en motius renaixentistes, més concretament del plateresc. S'ha dit que Puig i Cadafalch va voler recrear alguns elements de la casa Gralla del carrer de Portaferrisa de Barcelona, enderrocada l'any 1856.

VALORACIÓ

El concepte de modernisme arquitectònic, moviment en el qual podem incloure l'edifici, abraça un conjunt d'arquitectures ben diverses formalment, produïdes entre dues dates fixades pel seu simbolisme: el 1878 quan Domènech i Montaner publica a la

«Reinaxensa» «En busca d'una arquitectura nacional» i el 1926, l'any de la mort de Gaudí.

El punt de partida del moviment cal situar-lo en el context de la Renaixença cultural catalana del darrer quart del segle XIX i del redescobriment a tot Europa de la racionalitat de l'arquitectura gòtica. Durant el primer període, a casa nostra, la recerca d'una expressivitat arquitectònica pròpia està lligada al procés de retrobament de la identitat nacional.

Cap al començament d'aquest segle, l'arquitectura catalana s'allibera de les servituds extraarquitectòniques. És llavors que triomfa la llibertat de creació i el modernisme produeix les obres més imaginatives i genuïnes, i assoleix una difusió extraordinària a tot el Principat i als altres països de parla catalana.

L'arquitectura de Puig i Cadafalch —que pertany a la segona generació d'arquitectes modernistes— participa encara de l'esperit de la Renaixença, de la recuperació de l'arquitectura medieval i històrica. Després Puig evolucionarà estilísticament cap a les formes més lliures del noucentisme i del neobarroquisme. La casa Serra cal situar-la en l'anomenada «època rosa» de Puig, primer període de la seva producció dels tres en què la divideix Alexandre Cirici i Pellicer. En el conjunt de les obres d'aquesta època —diu Cirici— «és palesa la influència de l'historicisme arquitectònic de Domènech i Montaner i de Vilaseca i de les tècniques artesanals —també medievalistes— recuperades per Gallissà, on sembla sentir-se el batec de l'ànima col·lectiva...»

En la casa Serra hi ha també l'intent de recuperar elements de l'arquitectura vernacle —en aquest cas renaixentista—, tan característic dels «regionalismes» que llavors començaven a influir l'arquitectura europea. L'obra de Puig i Cadafalch feta entre 1892 i 1917 —i, per tant, Can Serra— és un dels episodis més importants i significatius del nostre modernisme que, com a moviment ampli i divers, cal situar-lo en l'avantguarda mundial d'aquell moment i constitueix,

sens dubte, juntament amb el gòtic del segle XIV, el moment més àlgid i brillant de l'arquitectura catalana de tots els temps.

POSSIBILITATS DE FUTUR

L'agost de 1979 la Corporació Metropolitana aprovà definitivament l'estudi de detall de l'illa i l'abril de 1981, l'ajuntament concedí la llicència d'obra. Els cossos auxiliars de Can Serra i els edificis contigus van ser enderrocats entre setembre de 1981 i maig de 1982. Després va iniciar-se la restauració del cos principal de l'edifici. El projecte aprovat definitivament preveu la conservació del cos principal de Can Serra (la torre cilíndrica i les dues ales de planta rectangular). L'ala del carrer de Còrsega, alliberada de la mitgera, és completada i d'aquesta manera els volums generals i les cobertes estan regularitzats. L'edifici autoritzat pot ser bastit darrera de Can Serra —dissenyat en línies generals per Federico Correa— s'integra en el context urbà de la Diagonal i, en especial, amb els edificis contigus que constitueixen una obra notable de l'arquitecte J.M. Pericas que, recordem-ho, havia treballat després de la guerra civil amb Puig i Cadafalch en unes obres posteriors fetes a Can Serra.

Si repassem la vida agitada dels darrers vint anys de Can Serra, els perills de què ha hagut d'escapolir-se, i les possibilitats reals de compaginar els interessos de la propietat amb l'interès general cultural i urbà, hem de considerar la solució final com a positiva i en alguns aspectes brillant.

L'edifici nou, dissenyat per Correa, no és tan sols un teló de fons digne per a un edifici important de Puig i Cadafalch, sinó que pot arribar a ser un valor nou per al conjunt de l'Eixampla.

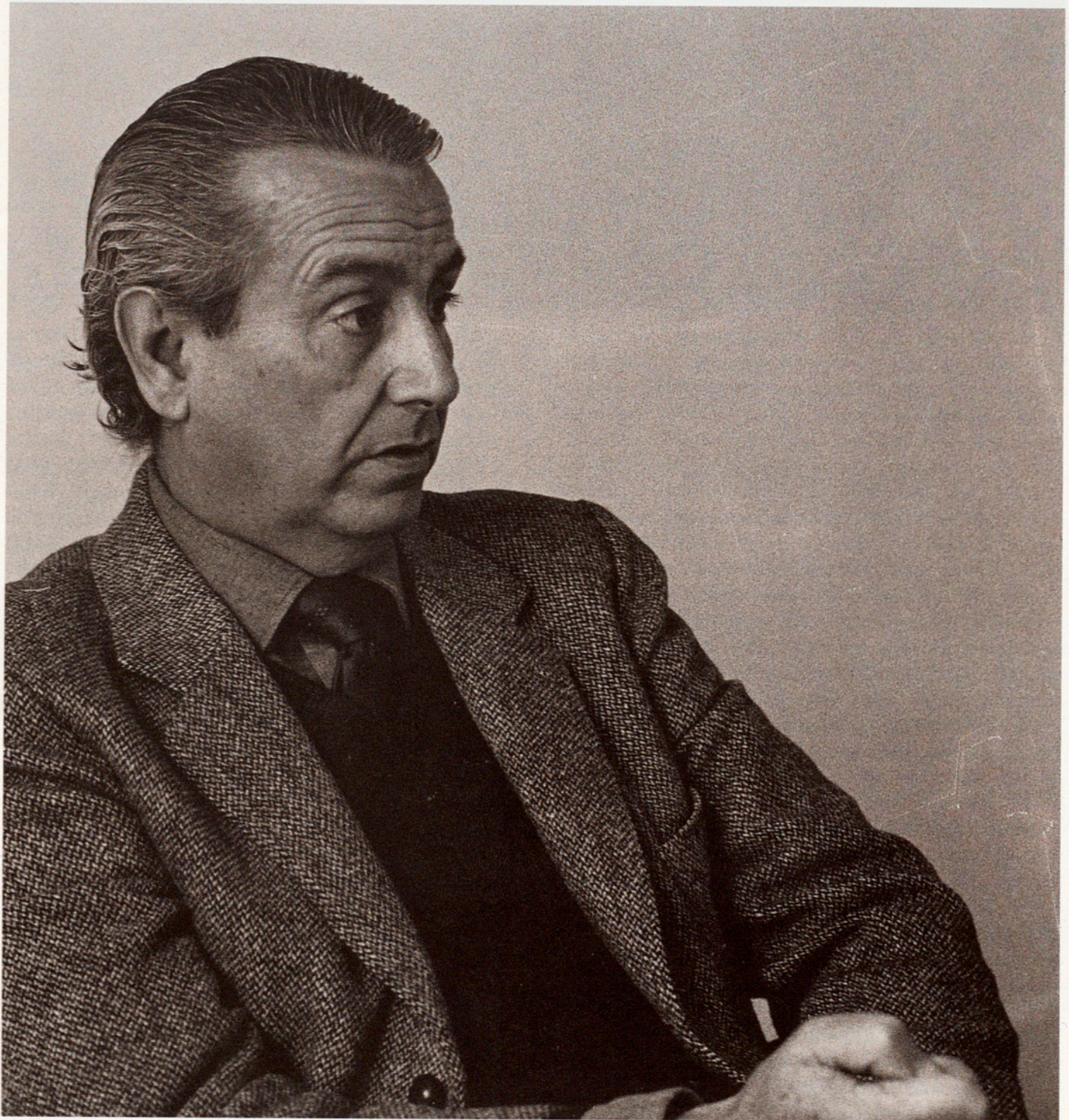
L'adquisició, per part de la Diputació de Barcelona, de Can Serra i dels solars contigus permetrà, finalment, l'ús públic reclamat moltes vegades al llarg de tants anys de polèmica. La ubicació a can Serra de les dependències representatives de la Corporació permetrà de dotar l'edifici d'unes instal·lacions i d'uns acabats interiors d'acord amb la categoria i la significació de l'obra i que mai no va tenir.

L'edifici nou, de gairebé 10.000 m² de superfície, permetrà la instal·lació de les dependències tècniques i administratives de la Corporació en unes condicions idònies. L'emplaçament dels edificis, a pocs metres de la plaça de Joan Carles I, en un enclau de comunicacions superficials i subterrànies i amb aparcaments amplis a prop, facilitarà l'accés del públic, que podrà rebre un servei millor. L'adquisició i utilització de Can Serra per a la Diputació de Barcelona constitueix, a més, una aportació a la cultura urbana de la ciutat i una nova contribució a la protecció i revaloració del patrimoni arquitectònic català. I això, per part de la institució que ara fa setanta anys va crear el primer servei de monuments de Catalunya i de tot l'Estat espanyol.

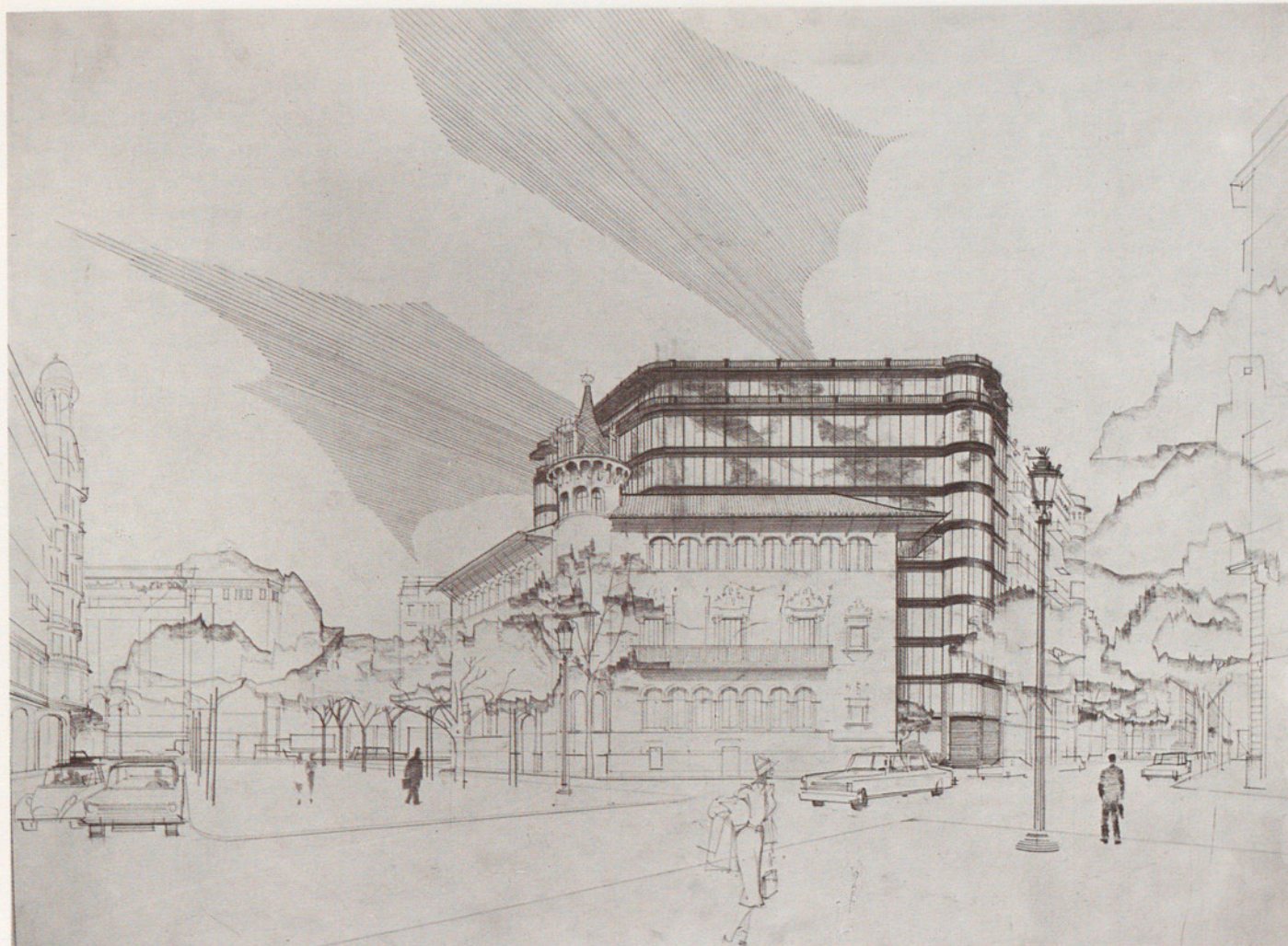
ANTONI GONZÁLEZ. Arquitecte.
Cap del Servei de Catalogació i Conservació
de Monuments de la Diputació de Barcelona

«LA CONSERVACIÓ D'EDIFICIS HISTÒRICS
ÉS MOLT IMPORTANT
PERÒ LA CIUTAT ENCARA HO ÉS MÉS».

ENTREVISTA AMB FEDERICO CORREA:

Federico Correa, l'entorn que ofereix la Diagonal inspirà el projecte de Can Serra.

Perspectiva dels dos edificis des de la Rambla de Catalunya.

Amb l'arribada a l'Ajuntament de Barcelona del nou delegat d'Urbanisme de l'aleshores alcalde Socias, l'actual director general Joan Antoni Solans, s'obria una nova perspectiva a la qüestió de Can Serra: Solans demanava a la propietat uns estudis que contemplessin el problema globalment, és a dir, l'edifici, la mansana on és i el seu entorn urbà.

Entre 1977 i 1979 es fan un seguit de propostes i alternatives fins que, finalment, s'aprova una orientació de mansana que preveu la conservació parcial —i això és important— de Can Serra i la construcció d'un edifici nou al darrerra que no ha de sobrepasar de cap manera l'altura reguladora de la zona. L'Ajuntament va encarregar a l'equip d'arquitectes format per Federico Correa i Antonio Mila un estudi dels criteris sobre composició, qualitat i textura dels materials de tancament del nou edifici. Ha estat amb Federico Correa que l'ARREL ha mantingut una llarga conversa sobre la problemàtica concreta de Can Serra i sobre la més general de la conservació i rehabilitació d'edificis.

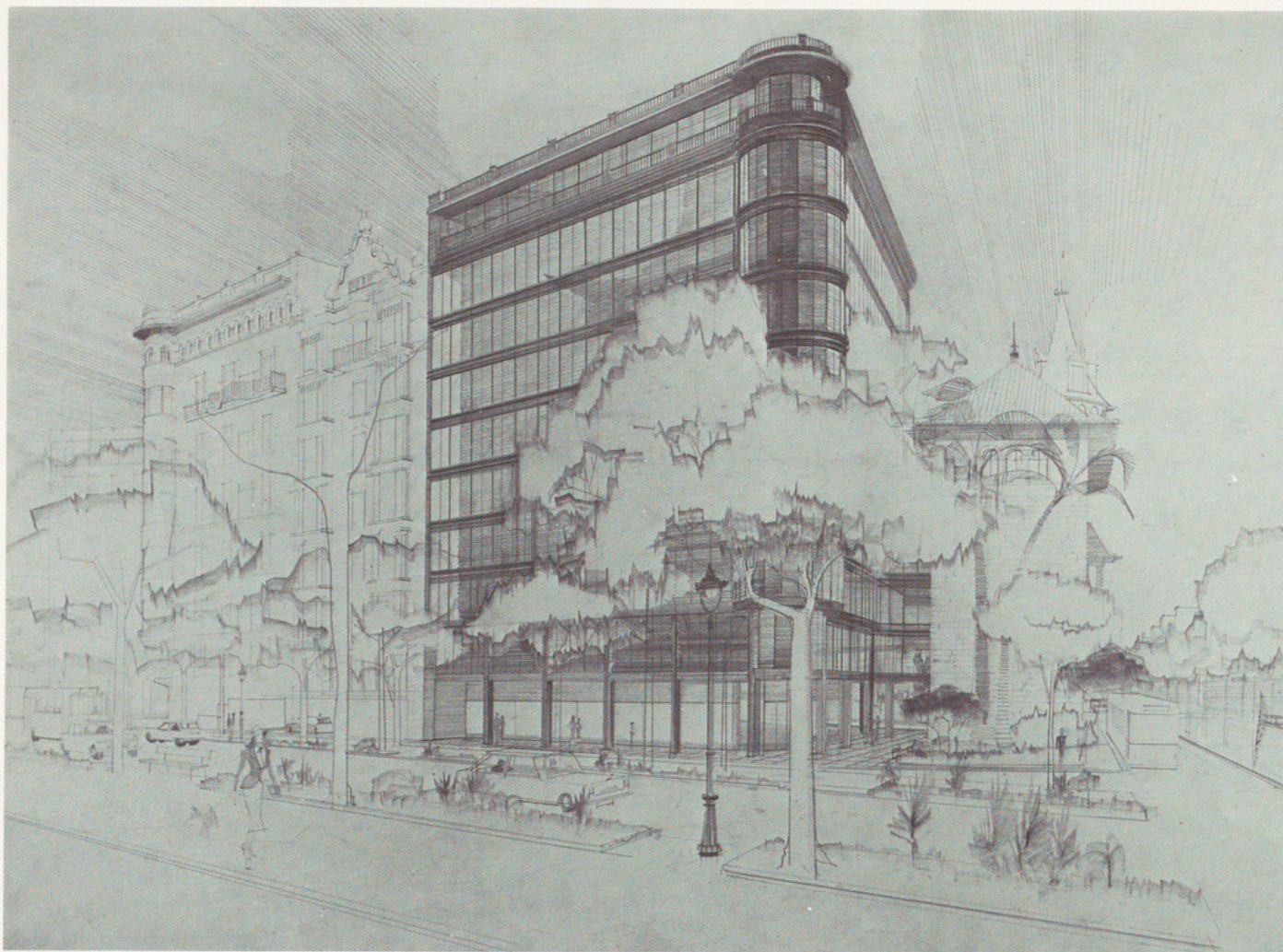
Pel que fa a Can Serra, Correa afirma que «a mi em va semblar des del primer moment que la manera de presentar-nos el treball era molt intel·ligent. I això perquè no es tractava pas de fer un projecte ni tan sols

un avant-projecte, sinó de donar una solució urbanística a la qüestió».

DEFINIR EL PROBLEMA

El problema real, físic, tangible que un estudi d'aquesta mena planteja és el què passa en definitiva amb un edifici de Puig i Cadafalch. Per a Federico Correa el problema té dues vessants prou diferenciades «de les quals una ha tingut una publicitat notòria, que és el fet de què cal fer amb Can Serra, i l'altra, que al meu entendre es tan o més important que la primera, és que es tractava d'un edifici situat a la Diagonal. Un carrer pel qual jo tinc un gran respecte i que admiro molt. A més a més, crec que un edifici pel sol fet d'estar abocat damunt la Diagonal té unes obligacions que cal complir».

Tot i que Can Serra es va salvar de la piqueta encara havia d'esclatar una nova polèmica. Una polèmica que girava entorn de si calia o no conservar unes parts de l'edifici que donaven a la Diagonal. Més concretament, una terrassa incompleta i amb afegits posteriors que alguns van considerar que calia conservar. Tot això es planteja, però, quan Correa i Mila ja han pre-

El nou edifici vist des de la Diagonal. Es pot veure com es complementa amb l'edifici de la cantonada, obra de J.M. Pericas.

sentat la seva proposta i es dona per entès que aquestes parts s'enderrocaran.

«Per la meua banda —explica Correa— hi prenc part per aquest aspecte que considero tant o més important que l'arqueològic. I això perquè conservar una terrassa incompleta potser és malmetre una cosa tan important com la façana d'un edifici que dona a la Diagonal, la qual cosa em sembla un excés de purisme que no porta enlloc. Crec que la conservació d'edificis històrics és molt important però la ciutat encara ho és més. Amb això vull dir que no podem malmetre la ciutat per un cas límit d'edifici històric. Naturalment pel que fa al manteniment i a la conservació d'aquesta obra de Puig i Cadafalch hi havia moltes raons per fer-ho, però això també ens hauria de menar a plantejar una polèmica que encara no s'ha posat damunt la taula. Aquesta polèmica no és cap altra que si tots els edificis històrics són iguals, si tots estan en les mateixes condicions i si tots tenen el mateix interès. Arribarà un moment, ens agradi o no, que caldrà discriminar ni que sigui per raons econòmiques. El país no té prou diners per mantenir tants edificis. Caldrà, doncs, decidir quin edifici històric cal conservar i quin no; quina part de l'edifici conservar i restaurar i quina no».

Aproximadament fa tres anys Federico Correa va realitzar un estudi sobre l'arquitectura francesa del segle XVII i va adonar-se que l'estat de conservació de molts edificis era excel·lent gràcies a l'ús que se'n feia. I per fer servir un edifici històric i que romangui en un bon estat de conservació malauradament cal modificar-ne determinats aspectes.

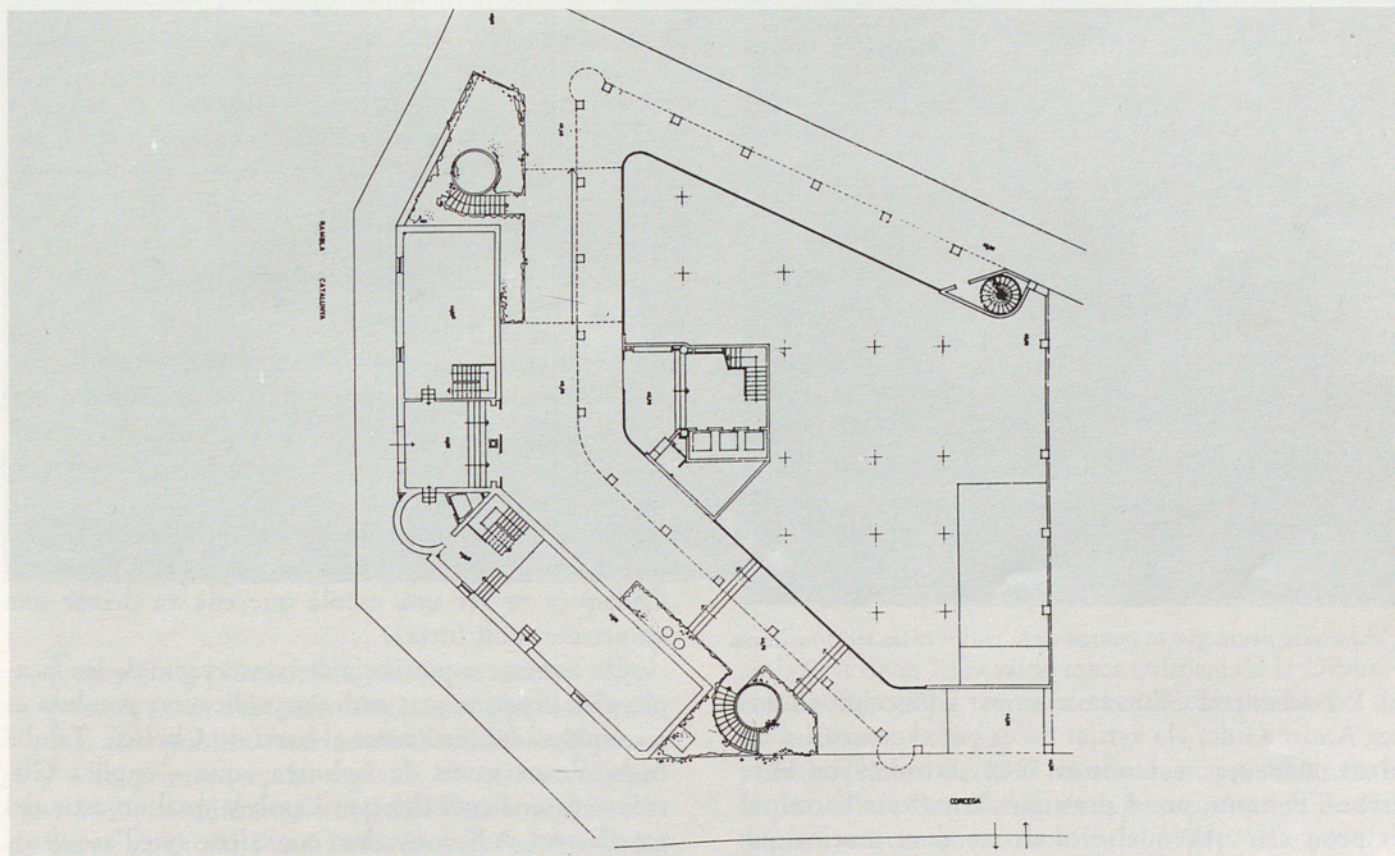
Per a Federico Correa declarar un edifici «monument històric» cas de no tenir prou diners per mantenir-lo és condemnar-lo a la ruïna. Per estalviar-se situacions d'aquesta mena proposa l'exemple de l'Hôtel du Châtelet a París, a hores d'ara seu del Ministeri de Treball del govern francès «on —explica l'arquitecte— amb modificacions mínimes s'ha assolit de posar-lo en funcionament per al seu ús i, al mateix temps, que ens segueixi interessant la seva presència tant als estudiosos com als qui estimen l'arquitectura». I afegeix: «de cap de les maneres es podia admetre el precedent que seria tirar a terra una obra de Puig i Cadafalch. Ara, d'aquí a conservar l'edifici «perquè el va fer Puig i Cadafalch» com si fos Sant Marc, el Partenó o una obra de Bernini o de Fídies, doncs no. És per això que jo vaig defensar aquesta solució, perquè em semblava la manera correcta i adequada de donar forma i sentir al problema».

LA SOLUCIÓ

Pel que fa al nou edifici dedicat a oficines i futura seu dels diferents serveis de la Diputació de Barcelona, que d'aquesta manera quedaran centralitzats, la solució que dona l'equip Correa-Mila, tal com deïem suara, és urbanística del tot. Segons que ens explica Correa «calia tenir presents dos aspectes fonamentals. D'una banda l'edifici havia de servir com a teló de fons de Can Serra vist des de la Rambla de Catalunya i de l'altra és que, com ja he assenyalat abans, fa part d'una avinguda monumental de Barcelona com és la Diagonal. Es tractava, doncs, de buscar una solució que servís en aquests dos aspectes. De forma gairebé

tot això. S'ha volgut tallar la paret-cortina contra el cel: remarcar-ne la diferència, el tall brusc, amb una cornisa molt forta que emfatitzés aquesta trobada».

Això pel que fa a la banda de can Serra, però resta encara per explicar la part que dona a la Diagonal. En aquest sentit ja s'ha dit que l'equip d'arquitectes va cercar de donar al conjunt una solució urbanística. Aquesta solució, Correa i Mila la troben en el fet que «a la cruïlla de Còrsega i Diagonal vàrem considerar l'edifici de J.M. Pericas, el de la cantonada, que té una gran potència i valor. Aquest edifici ens va servir de model, encara més quan l'edifici que nosaltres teníem l'encarrec de fer havia de tancar l'illa on es troba. El que vam fer és que el volum del nou edifici fos el

Plànol de can Serra i del nou edifici que acollirà la Diputació de Barcelona.

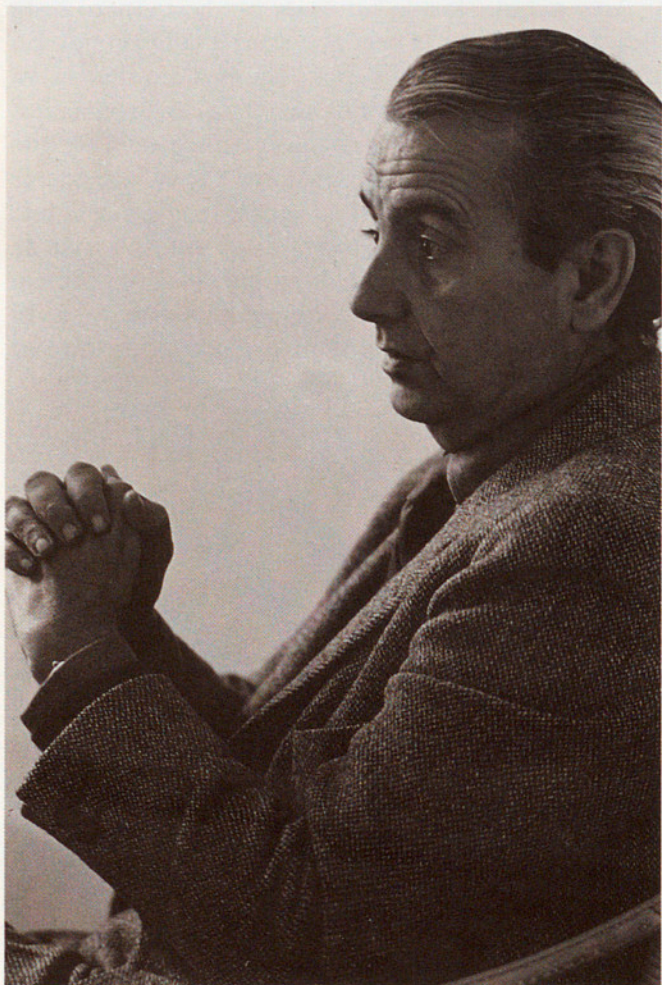
immediata va sortir l'opció de l'anomenada paret-cortina de vidre com a fons de Can Serra. Això no és pas cap invent, és una solució força convencional i bastant acceptada en el passat recent. I avui dia bandejada per raons de gust. A mi em sembla una barbaritat que no es faci servir un element arquitectònic eficaç perquè ja no està de moda i no fa actual. Si la paret-cortina serveix per a alguna cosa en un moment determinat doncs es fa servir i prou».

Aquesta solució plantejava un altre problema: calia no caure en la trampa, prou estesa, de creure que una paret-cortina es dilueix contra el cel. «Això —explica Correa— no és veritat. Una paret-cortina arriba un moment que s'acaba contra el cel, amb un final fort i clar. Aleshores calia donar-li un final que evidenciés

complement de Pericas, que per cert no està catalogat. I la veritat és que les bases compositives les prenem d'aquest edifici que creiem molt interessant i noble, d'un tipus d'arquitectura post-modernista. És un edifici que respon molt bé a les proporcions més aviat monumentals de la Diagonal».

El projecte de Correa-Mila no tan sols manifesta respecte per l'edifici de Puig i Cadafalch i el de Pericas a la cantonada oposada, sinó també per l'edifici que és entremig d'ambdós, més baix, també obra de Pericas. Les proporcions volumètriques no faran sinó remarcar l'equilibri i la continuïtat del conjunt de l'illa alhora que es completa un angle de la Diagonal que, per a Correa, «és el carrer més important i més bell de Barcelona».

«CAL CONSERVAR LA IMATGE DE LA CIUTAT»

L'arquitecte pensa que la imatge de la ciutat té de ser prioritaria.

Per a Federico Correa, com per a l'escriptor francès André Gide, «la veritat no és pas el contrari d'un error. Allò que és contrari a un error és un altre error». Per tant, per al prestigiós arquitecte barceloní és prou clar que qualsevol de les dues teories que exposa tot seguit constitueixen errades en les quals el país sol caure massa sovint: «cal tirar-ho tot a terra perquè el que és farà de bell nou serà molt millor o bé cal no tocar res perquè resulta del tot impossible fer-hi res de més bo». I exemplifica la qüestió amb una cosa tan nostradament barcelonina com l'Eixample: «si bé va ser un veritable crim el que es va fer a l'Eixample amb l'afegit de pisos, no és veritat que no s'hagi de tocar per a res els edificis existents. Mantinc que hi ha força afegits que els milloren. Concretament, n'hi ha un a la casa de la cantonada de Rambla de Catalunya i Gran Via, costat muntanya, a mà dreta mirant cap a Collserola, on la intervenció és d'allò més encertada. El pitjor que pot passar en aquests casos és que no hi hagi cap tipus d'intencionalitat arquitectònica, com ha passat, malauradament, amb tants edificis de l'Eixample que han estat enderrocats

per posar-ne uns altres de qualitat molt inferior. Això és molt trist. I és una llàstima perquè es poden plantejar solucions interessants».

Per exemple, a hores d'ara l'equip Correa-Mila està treballant en un projecte interessantíssim com és la rehabilitació d'un edifici de l'Eixample, concretament a la cantonada de Mallorca i Passeig de Gràcia. L'Ajuntament els obliga a mantenir-ne la façana i a fer-lo tot nou per dintre. Aquesta fóra una solució no tan sols per conservar l'Eixample sinó també per tornar-li la categoria que ha tingut des de sempre. «Els seus carrers —diu Correa— són els millors de Barcelona. Molt més que no pas els d'altres indrets de Barcelona com Tres Torres, la Bonanova, ara com ara molt valorats però molt malmesos des d'un punt de vista urbanístic, amb carrers sovint estrets i cases d'habitatges molt altes. A mí em sembla molt bé que es prohibeixi d'enderrocar les façanes i establir uns criteris de racionalitat en aquestes qüestions. La revaloració de l'Eixample segons la meua opinió es produirà indefectiblement».

ALGUNES EXPERIÈNCIES

Rehabilitar per dintre els edificis del centre històric no té cap dificultat extraordinària. Correa i Mila han estat d'alguna manera uns peoners de la qüestió quan, pels anys 50-60, van encetar la rehabilitació i la conservació de moltes cases de Cadaqués: «era una qüestió de sensibilitat no tocar les façanes per cap motiu. Aleshores ens vàrem inventar una tipologia que després ha estat copiada arreu del món. Per a nosaltres Cadaqués va ser una escola que ens va deixar una empremta molt forta».

On aquesta experiència de conservació de les façanes s'ha experimentat amb una radicalitat absoluta és a Londres, concretament al barri de Chelsea. També hi ha l'experiència de Bolonya «que —explica Correa— és una cosa diferent i amb la qual no estic del tot d'acord. A Bolonya han considerat que l'arquitectura no és tan sols la façana, sinó també l'interior. Aquesta és una discussió que avui s'està produint a molts llocs. Efectivament, l'arquitectura, és un tot i mantenir només l'exterior no és pas mantenir l'arquitectura. Però jo sempre he dit que no és tant una qüestió de mantenir l'arquitectura, com de mantenir la imatge. A la ciutat el que interessa per damunt de tot és conservar la imatge. Si es pogués mantenir l'edifici sencer molt millor, però per elementals raons econòmiques això és molt difícil. Per tant, si aconseguíssem de conservar les imatges ja fariem un pas endavant tot i que d'aquesta manera se solen perdre porteries i interiors molt bonics, de materials nobles —marbres, forjats, escultures— que jo proposaria d'utilitzar en les tasques de rehabilitació. Sobretot, mentre aquests edificis estan tancats i no comencen les obres, cal preservar-los del pillatge a què es troben sotmesos».

APUNT BIBLIOGRÀFIC

Josep Puig i Cadafalch, polític, estudiós i arquitecte, és un dels personatges més significatius de la vida pública catalana de finals del segle passat i del primer terç del segle xx. Va néixer a Mataró l'any 1867. Estudià arquitectura a l'Escola de Barcelona on es va titular l'any 1891. Era també doctor en Ciències. Va ser cofundador i president durant molts anys de l'Institut d'Estudis Catalans, des del qual va impulsar les excavacions arqueològiques d'Empúries —que ell mateix havia iniciat— i la restauració de monuments.

És autor d'una nombrosa bibliografia sobre art i arquitectura. El seu treball més conegut és la col·lecció dedicada a l'art romà i a l'art romànic catalans, obra feta en col·laboració amb els arquitectes Falguera i Goday.

Participà en la I Assemblea de la Unió Catalanista a Manresa (1892). Pertanyé a la Lliga Catalana i col·laborà a «La Renaixença» i a «La Veu de Catalunya». Va ser cofundador l'any 1901 de la Lliga Regionalista. Del 1902 al 1905 va ser regidor de l'ajuntament de Barcelona; el 1907 va ser elegit diputat a Corts.

Va ser diputat provincial de Barcelona i col·laborà

amb Prat de la Riba en la tasca cultural de la Diputació de Barcelona, especialment en la promoció de l'ensenyament tècnic.

El novembre de 1917 va ser elegit president de la Diputació de Barcelona i de la Mancomunitat de Catalunya, càrrec que exercí fins al 1924.

Durant la república va reduir la seva activitat política i abandonà el país en temps de la revolta de 1936.

Com arquitecte va fer una obra extensa i reconeguda arreu. Destaquen la casa Martí («els Quatre Gats») (1896) a Barcelona; la casa Amatller (1897) del passeig de Gràcia de Barcelona, veïna de la casa Batlló de Gaudí; la casa Coll i Regàs (1897) a Mataró; la casa Garí (1898) a Argentona; la casa Quadras (1899), avui Museu de Música de Barcelona; la casa de les Punxes (1900) a la Diagonal, prop de la casa Serra; les instal·lacions de les Caves de Codorniu (1902) a Sant Sadurní d'Anoia; la casa Macaya (1903), avui centre cultural d'una entitat d'estalvi al passeig de Sant Joan de Barcelona; la casa Pich i Pon a la plaça de Catalunya; la fàbrica Casarramona al carrer de Mèxic i els palaus de l'exposició de 1929, projectats el 1915.

Va morir a Barcelona el 1956.

CRONOLOGIA D'UNA LLUITA CIUTADANA

Si d'aquí un parell d'anys la Diputació de Barcelona s'instal·larà a Can Serra serà perquè fa més o menys una vintena d'anys, s'endegà una campanya ciutadana per tal que no fos enderrocada ni víctima de l'especulació potenciada des de l'ajuntament mateix, que era presidit aleshores per Josep M.ª Porcioles. Malauradament no pas tots els edificis d'interès històric i arquitectònic van tenir tanta sort. La casa Trinxet per exemple, va ser víctima de la piqueta a mans d'un constructor que poc després faria el salt a la fama: Josep Lluís Núñez de «Núñez y Navarro». En aquesta cronologia que oferim tot seguit, intentem donar una sinopsi del que va estar aquesta lluita ciutadana. La cronologia l'hem començada l'any 1961 perquè en un dels articles d'aquest dossier sobre «Can Serra» s'especifica prou clarament el període comprès entre els anys 1900 i 1950 que abasten l'encàrrec de construir l'edifici a Puig i Cadafalch i les etapes successives fins que esdevé centre d'escolarització i és sotmès a diferents modificacions i ampliacions. Aquesta cronologia ha estat realitzada a partir d'un informe fet per Antoni González per a la Comissió de Defensa del Patrimoni Arxiu Històric del Col·legi d'Arquitectes de Barcelona.

26 abril 1961.

L'Ajuntament aprovà provisionalment el «Catálogo de edificios y monumentos de interés Artístico, Histórico, Arqueológico, típico o tradicional de Barcelona», on hi havia la casa Serra.

El catàleg fou aprovat definitivament per la Comissió d'Urbanisme el 30 d'abril del 1962.

La casa Serra no es podria aterrar.

6 juny 1966.

Només quatre anys després les monges inicien les gestions per excloure l'edifici del catàleg. En aquesta data la Reverenda Madre M. Donata del Arroyo, —Procuradora General de la Compañía de Santa Teresa de Jesús— lliura una instància al batlle Sr. Porcioles on en sol·licita l'exclusió. Les monges al·leguen que l'edifici no és adequat per a l'ensenyament, que no és prou «antic», que no val gaire, que elles ja tenen un altre edifici important: el de Gaudí al carrer Ganduxer (i amb un en tenen prou!) i que per l'emplaçament de l'edifici «resultaría más vistoso y necesario para la ciudad una construcción moderna». El mateix escrit aclareix allò que per a ningú no era cap misteri: es tracta simplement de vendre a una immobiliària per enderrocar i construir un edifici més «vistoso» i rendable.

Les raons de les monges les explicitarien encara més: volien bastir un altre col·legi nou, més adient, a Sant Cugat (l'esperit del Vaticà II, però, els suggerí després un emplaçament més popular: Bellvitge). Les Teresianes feien seva una actuació normal de l'església del nacional-catolicisme de la II Dictadura: negociar —especular— amb el seu patrimoni. Recordem a tall d'exemple com les carmelites del carrer Llúria vengueren... el campanar de l'església per «fer pisos» o com les monges de la Presentació i d'altres vengueren a Núñez i Navarro llurs col·legis de l'Eixample amb el mateix fi. Es diu que durant les negociacions entre la comunitat teresiana i l'Ajuntament per a l'exclusió de la Casa Serra del catàleg, succeí una anècdota que quedarà unida per sempre a la petita història del nostre patrimoni: la monja i el funcionari municipal que

duien les negociacions s'enamoraren, i deixant hàbits, papers i romanços, iniciaren una nova vida comuna. El mateix any 1966 es produeix la venda de l'immoble amb la plena confiança que l'Administració Porcioles el sabrà excloure de l'entjós català. L'operació la dirigeix desde Roma el «Consejo Generalicio de la Orden de Santa Teresa». La venda, però, no va ser escripturada.

20 de maig 1968.

L'expedient per a l'exclusió encara no està resolt, però tira endavant a l'Ajuntament. El Servicio de Edificios Artísticos y de Ornato, que feia pocs anys havia inclòs l'edifici al catàleg, fa un informe favorable a l'exclusió. El Col·legi d'Arquitectes hi intervé. El 20 de maig lliura un primer informe demanant que no s'exclougui Can Serra. A l'agost el degà Cendoya demana que el Col·legi pugui conèixer i intervenir en l'expedient.

6 novembre 1968.

El Consejo Pleno de l'Ajuntament Porcioles aprova inicialment l'exclusió de Can Serra del catàleg (i com a «torna» el mateix dia aprova també l'exclusió de la masia de Can Sebastida en el Carmel, que seria executada per una immobiliària poc després).

Desembre 1968.

Aprofitant les vacances de Nadal es posa a informació pública les modificacions del catàleg.

2 gener 1969.

El Col·legi d'Arquitectes és l'única institució que compareix a la informació pública i junt amb la Direcció dels Museus de Barcelona manifesta públicament el rebuig a la decisió municipal.

El Col·legi demanà, a més, la revisió del catàleg per incloure nous edificis oblidats l'any 1962, i la possible reutilització pública de Can Serra.

Una característica singular de la història de Can Serra és que la seva defensa ha estat sempre protagonitzada per organismes culturals i —a diferència de tants d'altres: Born, Casa Golferichs, mercat de les flors—, sense una reivindicació de reutilització concreta, per part d'associacions de barri (sens dubte per la seva situació en la ciutat i pel fet d'iniciar-se la seva defensa en una època en què les reivindicacions urbanes eren lluny).

22 maig 1969.

El «Consejo Pleno» de l'Ajuntament aprova provisionalment la modificació-exclusió del catàleg desestimant l'al·legació del Col·legi i autoritzant l'enderrocament amb la condició de la cessió a l'ajuntament dels elements arquitectònics i ornamentals que consideressin d'interès. L'expedient passà després a la Co-

missió d'Urbanisme encarregada d'aprovar-lo definitivament.

Juliol 1969.

El Col·legi d'Arquitectes s'adreça a la Comissió d'Urbanisme demanant que no sigui aprovat l'expedient i hi adjunta un nou informe del seu Arxiu Històric. La premsa de Barcelona —que tants edificis ha salvat!— reacciona una vegada més i fa costat al Col·legi, i denuncia la política irresponsable del Consistori barceloní. La Comissió d'Urbanisme deixa l'expedient sobre la taula. Té dos anys per contestar.

7 i 8 juliol 1971.

La premsa destaca l'advertiment que fa públic el Col·legi: el dia 14 venç el termini de dos anys que la Comissió d'Urbanisme té per decidir l'aprovació definitiva. Si no hi ha decisió, la modificació del catàleg —diuen la propietat i l'ajuntament— serà aprovada per silenci administratiu i l'endemà pot començar l'enderrocament.

El Col·legi busca ajuda a Madrid. Junt amb el Col·legi d'aparelladors, l'Acadèmia de Belles Arts i l'Escola d'Arquitectura, demana al Ministerio de Educación y Ciencia la incoació d'expedient de declaració com a monument històric artístic d'interès provincial. El conseller provincial de Belles Arts, senyor Ripoll, trameta urgentment la sol·licitud.

16 juliol 1971.

Grans titulars als diaris. Madrid (la direcció general de Bellas Artes) incoa l'expedient salvador: no hi haurà enderrocament. El periodista Serrats Ollé, des de Tele/Expres, posa la nota pessimista amb un article titulat: «No cantemos victoria». La incoació —deia— no vol dir res.

Avui, set anys després, encara no és segur el futur de la casa Serra. El periodista escrivia coneixent el país. L'aprovació per silenci administratiu de l'expedient municipal sembla que va ésser vàlida. La Sala Primera del Contencioso-Administrativo i la Sala Tercera del Tribunal Supremo la ratificarien.

Per a bé de la ciutat una nova tramitació —des de Madrid— s'hi interferiria i aturaria l'enderrocament.

Novembre 1971.

Perdudes les esperances d'enderrocar l'edifici, la propietat estudia la manera d'edificar el màxim volum possible al solar veí de la casa Serra, conservant-la, o vendre els solars en les millors condicions.

La Caja de Ahorros Provincial, interessada en l'operació, demana un informe tècnic conjuntament a dos arquitectes de posicions ideològiques (polítiques i arquitectòniques) ben diferents: Joan Bassegoda i Oriol Bohigas. L'informe és lliurat a la caixa el 12 de juliol de 1972.

Febrer 1973.

Joan Bassegoda redacta un avantprojecte que proposa bastir un edifici de 10 plantes —conforme a les ordenances municipals vigents—, respectant la casa Serra i retornant-la al seu estat primitiu, enderrocant els afegits de 1945.

4 maig 1973.

La Dirección General de Bellas Artes acorda aprovar l'avantprojecte de Joan Bassegoda.

Juliol 1974.

La Dirección General de Bellas Artes inicia un nou expedient de declaració monumental de la casa Serra junt amb d'altres obres de Puig i Cadafalch.

La tramitació del primer expedient havia tingut problemes: la Diputació de Barcelona, fonamentant-se en l'informe del «Servicio de Catalogación y Conservación de Monumentos» s'oposà a la declaració monumental.

Gener 1975.

La immobiliària Felatino té opció de compra sobre la casa Serra i inicia contactes amb els serveis tècnics de la Dirección General per temptejar quin edifici es podria permetre bastir junt a la casa Serra, mutilant-ne una part ja que l'avantprojecte d'en Bassegoda aprovat en 1973 no permet aconseguir prou volum edificat. L'arquitecte Chueca Goitia visita la casa amb els arquitectes de la immobiliària, J. L. Cia i F. Ribas.

16 abril 1975.

El Consejo Asesor de Monumentos de la Dirección General de Bellas Artes es reuneix a Madrid i tracta del tema.

21 abril 1975.

Cinc dies després el gerent de Felatino S. A., Luis Gil de Biedma, envia al director general d'avantprojecte del que es vol edificar.

Maig 1975.

Paral·lelament Felatino S. A. fa gestions davant el delegat de Serveis d'Urbanisme de l'Ajuntament, Sr. Miró Burunat (l'alcalde era Masó). Felatino proposa el mateix que a Madrid o una altra solució: la casa Serra per a l'Ajuntament a canvi d'un edifici singular contigu.

9 juny 1975.

Cinc anys després d'iniciar els treballs la Comissió de revisió del catàleg, es reuneix per primera vegada la ponència mixta Ajuntament-entitats cíviques per estudiar la proposta de revisió.

29 novembre 1975.

Assegurada l'aprovació per la direcció general, Felati-

no S. A. (filial de Phoenix Latino, S. A. creada per a aquesta operació), escriptura la compra de l'edifici davant el notari Peña Bielsa, i estima la transacció en 150 milions de pessetes; les monges figuren encara com a propietàries, malgrat que de fet ja no ho són.

Desembre 1975.

La premsa es fa ressò de l'operació i tem de nou l'enderrocament.

9 gener 1976.

El Consejo de Ministros acorda la declaració com a Monuments «nacionals» set obres d'en Puig i Cadafalch. La casa Serra, no hi figura.

20 gener 1976.

La Dirección General escriu a la Comisión del patrimonio histórico-artístico de Barcelona demanant el seu parer sobre el croquis presentat per Felatino S. A. Amb una forma habitual d'actuar Madrid sol·licita l'opinió de la «provincia» dos mesos després d'haver aprovat el croquis...

28 gener 1976.

La ponència mixta que està estudiant la revisió del catàleg pren un acord decisiu: can Serra tornarà a constar al catàleg Municipal.

Maig 1976.

Abans que la Comisión de Barcelona pugui fer arribar el seu parer (havia demanat més informació a Madrid) la Dirección General —amb el gest típic del centralisme— aprova l'avantprojecte presentat per Felatino S. A. realitzat segons el croquis aprovat el novembre del 1975.

Juny 1976.

La premsa es fa ressò de l'autorització madrilenya, Maria Eugènia Ibàñez a Mundo Diario publica el dia 5 un documentat treball sobre la història de l'afer.

Abril 1977.

És aprovat inicialment el nou «Catálogo del patrimonio arquitectónico histórico-artístico de Barcelona». Can Serra hi torna a figurar.

Maig 1977.

J. Antoni Solans, nou delegat d'urbanisme de l'Ajuntament (alcalde Socías), i antic alumne del col·legi teresià, intervé també en l'afer. Demana als arquitectes de Felatino S. A. un nou avantprojecte adaptat al nou pla comarcal i un estudi de detall de l'illa.

Juny 1977.

Felatino S. A. presenta l'estudi de detall relatiu als solars de la seva propietat.

Desembre 1977.

Felatino S. A. a petició de la Delegació Municipal d'Urbanisme, presenta un nou estudi de detall de tota l'illa, acompanyat de dibuixos i maqueta de l'edifici que vol bastir tocant a la casa Serra.

16 febrer 1978.

J. A. Solans presenta a la premsa el nou avantprojecte preparat pels arquitectes Cia i Ribas. L'Ajuntament vol inaugurar així un nou tipus d'«informació pública». A l'acte de presentació assisteixen Antoni de Moragas president del FAD i Antoni González, secretari general del SERPPAC, invitats per tal que opinin respecte a l'avantprojecte.

La premsa recull opinions i s'obre una nova polèmica. L'avantprojecte —en general— no agrada.

20 març 1978.

Nou estudi de detall presentat per Felatino S. A. refovent els dos anteriors.

Març 1978.

La Comissió de Defensa del Patrimoni i Arxiu Històric del Col·legi d'Arquitectes acorda lliurar a l'Ajuntament el seu informe, així compareix en aquesta «informació pública».

8 abril 1978.

El Servei Municipal d'Edificis Artístics presenta a la Delegació d'Urbanisme un informe de l'arquitecte Serra Goday que exposa criteris semblants als del Col·legi d'Arquitectes i inclou un croquis de solució per al lligam de l'edifici nou amb el vell en «Macla retardada».

15 juny 1978.

Els autors de l'avantprojecte compareixen a l'Ajuntament per manifestar el rebuig de l'informe del Servei d'Edificis Artístics, i reclamar una adequació urgent perquè Can Serra amenaça ruïna. En el seu escrit manifesten que Can Serra és una obra incompleta que permet ser «recomposta».

11 juliol 1978.

Reunió de la Comissió Assessora de la Delegació Mu-

nicipal d'Urbanisme. Entre els seus acords referents a la Casa Serra destaquen: 1. Que no cal conservar íntegrament l'edifici de Puig i Cadafalch. 2. «Se considera lloable la restauración del cuerpo de edificación principal aprovechando los elementos originales con el fin de concederle la volumetría de que carece». 3. Rebuig de la macla de l'edifici nou amb el vell.

31 juliol 1978.

S'aprova provisionalment el catàleg municipal. La casa Serra hi és.

18 agost 1978.

La Comissió Municipal Executiva aprova inicialment l'estudi de detall presentat per Felatino S. A. el 20 de març i el sotmet a informació pública (seria publicat en el BOP el 25 de setembre). Un annex a l'acord de la Comissió indica alguns suggeriments respecte al projecte que s'ha de realitzar, però no té en compte l'informe de la Comissió de Defensa del Patrimoni del Col·legi d'Arquitectes ni el del propi Servei Municipal. S'acorda també demanar als arquitectes Federico Correa i Alfonso Milà «criteris de projecte sobre la composició, qualitat i textura dels materials de tancament del nou edifici».

19 octubre 1978.

El SERPPAC presenta a l'Ajuntament un escrit d'allegacions que s'oposa a l'aprovació de l'estudi de detall, per motius conceptuals (considera un greu error el «completar» l'edifici d'en Puig aprofitant materials originals procedents de l'enderrocament d'una part existent del propi edifici), de precedent per al tractament futur del patrimoni arquitectònic de la ciutat, i demana la conservació íntegra de l'edifici original d'en Puig i Cadafalch de 1907.

Octubre 1978.

En el moment de redactar aquesta cronologia no hi ha cap decisió ferma respecte a la casa Serra. El catàleg Municipal no és aprovat definitivament, la declaració monumental no s'ha resolt, el projecte de Felatino S. A. no té encara llum verda. Tot està igual que el 1968. Bé, un xic pitjor: la casa Serra fa deu anys que està buida, abandonada.

FRANCESC BURGNET I ARDIACA

L'INSTITUT DEL TEATRE

ENTRE DOS CONGRESSOS INTERNACIONALS
(1929-1985)

Durant una setmana, del 19 al 25 de maig, Barcelona ha acollit el Congrés Internacional de Teatre a Catalunya que ha convocat i organitzat l'Institut del Teatre de la Diputació de Barcelona. El Palau de Congressos de Montjuïc ha estat l'escenari del debat sobre *Espais de relació entre les dramaturgies d'àmbit restringit i les dramaturgies majoritàries*, en què intervindran més de 500 congressistes d'arreu del món. El moderníssim i èpic Bob Wilson, renovador del llenguatge teatral a través d'un eclecticisme colossal i exhuberant. O el reconegut mestre Jacques Lecoq, ànima inicial de l'escola del Piccolo Teatro de Milà fundat per Paolo Grassi i Giorgio Strehler l'any 1947. A més, per l'escola de mim que Lecoq obrí a París fa gairebé 30 anys, hi han passat una bona colla d'actors catalans. També hi ha el bellugadís i entusiasta Eugenio Barba que, després de participar en l'aventura del Teatr-Laboratorium de Grotowski, se n'anà a Noruega on fundà un nou Laboratori Teatral, l'Odin Teatret i que dos anys després, el 1966, es traslladà a la ciutat danesa d'Holstebro. O l'utòpic brasiler Augusto Boal entossudit a reanimar una nova pràctica teatral al servei dels oprimits, subversora de la poètica tradicional mitjançant una actitud social compromesa, immediata i directa, sovint a frec de la provocació. O el crític i assagista francès Emile Copferman, autor de treballs tan notables com *Le théâtre populaire, pourquoi?* (1965) i *La mise en crise théâtrale* (1972).

El juny de 1929, el marc de la fastuosa Exposició Universal, Barcelona fou la seu del III Congrés de la Societé Universelle du Théâtre organitzat per l'Institut del Teatre que, en aquell temps dictatorial, duia el nom de Instituto del Teatro Nacional. Ens sembla avinent, doncs, de dedicar uns paràgrafs a la memòria col·lectiva.

LA FUNDACIÓ DE L'INSTITUT DEL TEATRE

L'Institut del Teatre fou fundat l'any 1913, sota els auspicis de la Diputació de Barcelona i la direcció d'Adrià Gual, amb el nom d'Escola Catalana d'Art Dramàtic. A la *Memòria de secretaria* concernent als tres primers cursos de l'Escola, es relaten els prolegòmens quasi fortuïts de la fundació d'aquesta institució. «L'any 1912, el Conservatorio del Liceo Filarmónico-Dramático Barcelonés de Isabel II va sol·licitar de la Diputació Provincial de Barcelona una subvenció per contribuir a les despeses del seu funcionament. En Lluís Duran i Ventosa, aleshores president de la Comissió d'Instrucció Pública i Belles Arts, va veure, en aquesta demanda, l'ocasió propícia per implantar un ensenyament que col·laborés a l'obra catalanitzadora ja iniciada, en altres ordres, per la Diputació, i que a l'ensem comencés a satisfer un anhel públic, reiteradament manifestat, de perfeccionar tots els elements constitutius del teatre català. Conduït així pel seu constant optimisme patriòtic i pel seu amor a

Un moment de la representació de l'obra «Rosas danst Rosas», amb coreografia de Anne Teresa Koersmaeker i música de Thierry de Mey.

la glòria del nostre teatre, va proposar que s'atorgués la subvenció demanada mitjançant la creació, en aquella entitat, d'uns cursos de declamació catalana».

Per tal d'engegar el projecte i «estimant que la implantació d'aquests ensenyaments havia d'ésser objecte d'un pla general que assegurés la seva màxima eficàcia possible, es va encarregar a un home d'amplis i acreditats coneixements sobre la matèria la redacció d'una Memòria sobre aquest pla d'ensenyaments». Aquest home «d'amplis i acreditats coneixements» era Adrià Gual. En les seves memòries (*Mitja vida de teatre*), el fundador del Teatre Íntim (1898) recorda que «durant el mes d'agost de 1912, en Lluís Duran i Ventosa va invitar-me a entrevistar-nos per parlar d'un cert projecte que reclamava un canvi d'impressions amb mi. El resultat de la nostra entrevista va ésser d'encarregar-me l'esbós d'una memòria encaminada a la fundació d'una institució que s'anomenaria Escola Catalana d'Art Dramàtic, per a la direcció de la qual segurament se'm proposaria».

El febrer de 1913, naixia l'Escola Catalana d'Art Dramàtic com a secció depenent del Conservatori del Liceu. El claustre de professors d'aquell primer curs —que disposava d'un pressupost de 5.000 pessetes i al qual es van inscriure 17 alumnes, Pius Daví i Joan Crexells entre altres—, estava format, a més d'Adrià Gual com a director, per Enric Giménez, professor de recitació, Joan Llongueras, encarregat dels estudis de música i del gest, Pompeu Fabra, conferenciant de prosòdia catalana, i Ambrosi Carrion, que havia d'ex-

plicar història del teatre. L'any 1915, l'Escola es deslligà del Conservatori del Liceu i com a institució autònoma passà a dependre de la Mancomunitat de Catalunya, a través d'un patronat que presidia Enric Prat de la Ribera.

Durant la dictadura de Primo de Rivera (1923-1930), la Mancomunitat fou, de primer, modificada i depurada (1924) i, després suprimida (1925), cosa que afectà profundament el sentit original de l'Escola Catalana d'Art Dramàtic: se li canvià el nom pel de Instituto del Teatro Nacional, el professorat va ser renovat i la llengua catalana —com en totes les corporacions públiques— fou prohibida. Adrià Gual, però, hi continuà com a director, fet que li ocasionà severes i contínues crítiques. Malgrat totes aquestes limitacions, l'escola prosseguí i expandí les seves activitats que, l'estiu de 1929, culminaren en la celebració a Barcelona del III Congrés de la Société Universelle du Théâtre, impulsada per l'actor i director Firmin Gémier (1869-1933), una de les figures cabdals de la renovació naturalista.

L'any anterior, Adrià Gual havia assistit al II Congrés d'aquella associació internacional que s'havia celebrat a París. A les darreres pàgines de les *Memòries*, Adrià Gual conta amb satisfacció que «tant el meu discurs de presentació com el report que vam llegir en la ponència corresponent van col·locar-nos en un lloc digníssim prop de les representacions allí acoblades, (i a més) fou rebuda amb entusiaste assentiment la proposta de tractar, per part nostra, que el propinent

congrés, o sigui el tercer d'aquella societat, se celebrés a Barcelona amb motiu de l'Exposició Internacional que es preparava». Tot i aquest estimulante reconeixement internacional, Gual recorda la incomprensió i les enemistats que pateix a la seva terra: «Allò que arran del pla de la Boqueria era mirat, judicat i moltes vegades apallissat com una senzilla facècia de gents agosarades i gairebé analfabetes, en el si d'aquell congrés, en contacte amb francesos, austríacs, russos, alemanys i italians, era pres en compte i mereixia anotacions al marge dels papers d'informació i de controvèrsia. Aquell congrés, doncs, —explica Gual—, va concedir-nos momentàniament dret a creure en la nostra obra, i donàvem per bons els inacabables mals moments passats durant el seu procés, però n'hi hauria ben bé prou de petjar terra barcelonina per a reviuire el dubte i la malfiança endèmiques que constantment ens entrebancaven».

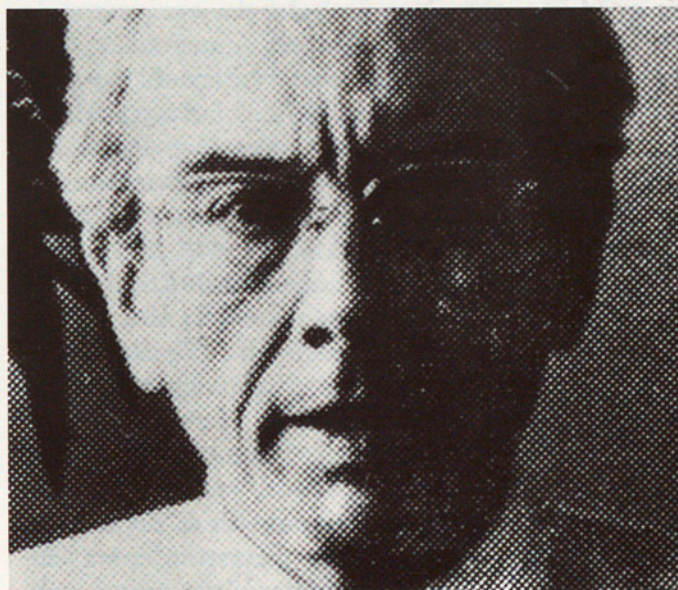
EL CONGRÉS DE L'ANY 1929

Arribat el juny de 1929 tenia lloc a Barcelona, a la Casa dels Canonges, l'esmentat Congrés de la Société Universelle du Théâtre. Tot i que «el nombre de congressistes fou considerable i la seva qualitat força remarkable», tot i que el congrés fou «veritablement un triomf», Adrià Gual assenyalava de seguida les paradoxes d'aquest èxit: «Començar de contactar el nostre esforç teatral amb el de tants altres països significava quelcom, però no penséssiu que els més interessats s'hi lliuessin, per això, a cor obert. S'hi va concórrer, és cert —afirma Adrià Gual—, però més per veure què hi succeïa que no pas per aportar-hi efectivitat d'adhesió i d'entusiasme. Això —afegeix el polèmic fundador de l'Institut del Teatre— es dibuixava en tots els rostres dels nostres confreres. Puc dir, això sí, que els nostres amics estrangers que hi prengueren part varen emportar-se una gran impressió de casa nostra, i no dic del nostre teatre —precisa Gual, amb intencions prou crítiques—, perquè era difícil, per no dir impossible, de descobrir-lo on a penes existia, i cosa més greu, on, malgrat tot el que es deïa o s'havia dit almenys fins aleshores, no es veien enlloc els veritables anhels per tal d'assolir-ne l'existència». Així i tot, Adrià Gual referma que el congrés «va resultar brillant, i no em refereixo pas als resultats pervinguts dels seus acords, perquè el més interessant de la majoria dels congressos que se celebren consisteix en els apropaments entre individus afins a una mateixa idea, i els acords no són més que un pretext per a promoure aquells apropaments». Poc després, el 5 d'octubre de 1929, s'inaugurava l'Exposició Internacional del Teatre, organitzada per l'Institut i incorporada a l'Exposició Universal.

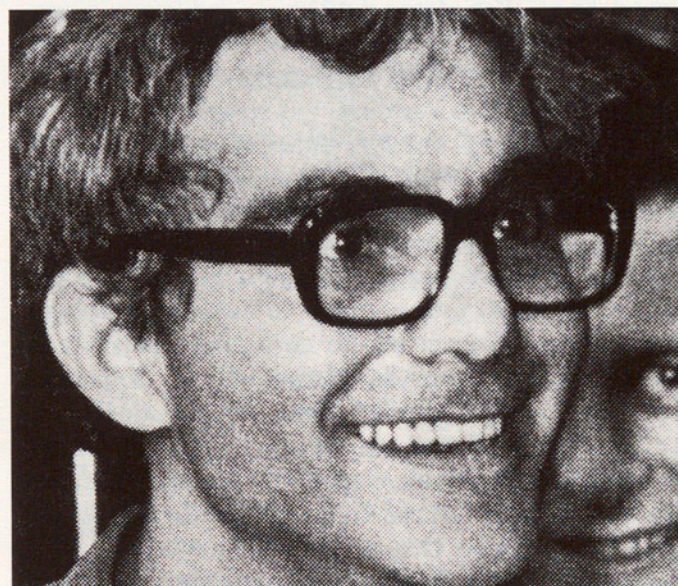
D'aleshores ençà, ha passat més de mig segle però l'Institut ha prosseguit la seva peripècia, a voltes tràgica, a voltes esperançadora. Un cop proclamada la II

Robert Wilson.

Robert Ashleg.

Eugenio Barba.

República, passà a dependre de la Generalitat i canvià el nom pel d'Institució del Teatre. L'abril de 1934, Adrià Gual fou forçat a dimitir i Joan Alavedra en fou nomenat director. L'any 1939 però, tots els projectes de relançament foren avortats. Acabada la guerra, l'Institut, sota la direcció de Guillermo Díaz-Plaja s'enfonsà en una llarguíssima etapa de decadència que perdurà fins la primavera de 1970, en què esclatà la profunda crisi covada lentament en aquella cadavèrica institució. Díaz-Plaja que, com aquell que no diu res, portava 30 anys com a director, hagué de dimitir. Sota la direcció de Hermann Bonnín (1970-1980), l'Institut del Teatre encetà una nova etapa de renovació pedagògica i de reanimació cultural. El 1980, retorna la crisi: Hermann Bonnín és destituït i, simultàniament, diversos departaments són segregats del cos general de la institució. Després de dos anys de tensió, la Diputació acceptà la reunificació de l'Institut i, el 1983, un cop aprovat el nou reglament del centre, Josep Muntanyès, a proposta del claustre general de l'Institut, és nomenat director per un període de quatre anys. Resolta la crisi de 1980, l'Institut ha posat en marxa una política de consolidació pedagògica i de relançament de les activitats culturals. I dintre d'aquestes activitats, en destaca per la seva excepcionalitat aquest Congrés Internacional de Teatre a Catalunya que se celebrarà a Barcelona del 19 al 25 de maig.

Guillem Jordi Graells, subdirector de l'Institut del Teatre, ens explicava no fa gaire que «la idea d'organitzar aquest Congrés Internacional de Teatre va sorgir, primerament de manera poc definida i genèrica, el 1982, i la paternitat de la iniciativa és de Josep Muntanyès, director de l'Institut. En tot cas —afegeix Graells—, i com a fet anecdòtic, recordo que poc abans li havia ensenyat un número de la revista *Cahiers du théâtre* que vaig trobar mentre ordenava l'arxiu de l'Institut i que estava dedicat de manera monogràfica al Congrés de la Société Universelle du Théâtre celebrat a Barcelona el 1929».

OBJECTIUS DEL CONGRÉS

Per tal d'acotar el tema del congrés, es va formar una Comissió Assessora en què, a més de l'Institut, hi participaren tres universitats dels Països Catalans —la de València, la Central i l'Autònoma de Barcelona. Aquesta Comissió decidí de dedicar el congrés a l'anàlisi del context internacional en què s'ha de moure el teatre català o, per dir-ho en termes oficials, a la discussió sobre *Espais de relació entre les dramaturgies d'àmbit restringit i les dramaturgies majoritàries*. Amb tot, i encara que «els resultats dels congressos són molt imprevisibles, perquè de vegades els fruits són tant les sessions acadèmiques com allò que es cuina als passadissos», Graells remarca que «en decidir el tema del congrés, l'obsessió absoluta de la comissió assessora, de primer, i de l'executiva, després, ha estat

King Lear, Igmarr Bergman.

El Romancero de Edipo, Toni Cors.

no convertir el congrés en un mur de les lamentacions de les dramaturgies minoritàries.

I quan diem «espais de relació entre les dramaturgies d'àmbit restringit i les dramaturgies majoritàries» —precisa Graells—, volem dir que calen aquests dos elements, que s'han de contrastar, que hem d'analitzar la dinàmica entre aquests dos móns, que no es tracta de trobar-nos els professionals, els teòrics i els analistes de les dramaturgies minoritàries per plorar, sinó per discutir amb gent qualificada i representativa de les dramaturgies majoritàries».

A part dels resultats essencialment teòrics de les sessions acadèmiques i dels contactes que s'han propiciat o establert entre els participants, hi ha una sèrie de qüestions, a l'entorn d'aquest congrés, transcendent-lo, que cal considerar. Resulta evident, per exemple, que aquest congrés pot (i ha de) servir de plataforma excepcional per fer conèixer i difondre el teatre català. En aquest sentit, tots els actes paral·lels al congrés —exposicions, espectacles i col·loquis— hi han contribuït eficaçment. És evident també que aquest congrés pot (i ha de) catalitzar i reforçar les relacions internacionals del món teatral català. I en aquesta projecció, el fitxer que s'està elaborant —que recollirà, sistematitzades, unes 12.000 adreces d'institucions, companyies, sales, escenògrafs, crítics, directors, revistes... de tot el món i que estarà a disposició pública— o el butlletí periòdic d'informació teatral que ha anat editant l'Institut i que s'ha fet arribar a les 12.000 adreces del fitxer, poden facilitar els intercanvis i multiplicar els resultats. Qualsevol altra cosa, al marge de la major o menor magnificència acadèmica i oficial, constituiria un fracàs deplorable.

I encara subsisteix una qüestió bàsica. En algun moment, s'ha retret a l'Institut el fet de no dedicar el congrés al teatre català de manera específica. Guillem Jordi Graells manifesta de forma inequívoca que «per part de l'equip directiu de l'Institut s'ha pres una opció inicial ben clara. Que potser calia de primer un congrés sobre el teatre català? Bé, és una cosa discutible i, vista la decadència de la tradició assembleària de la professió, ens semblava molt difícil d'organitzar un congrés sobre el teatre català. I també teníem molt clar que no volíem un congrés sobre qüestions professionals, no ens semblava ni oportú ni interessant, sinó un congrés més de caire teòric on es discutís i s'analitzés el context en què s'ha de moure el teatre català».

UN DEBAT PENDENT I NECESSARI

Al marge del retret però, el debat resta pendent. Amb tot, i malgrat la seva peremptorietat, no costa gaire d'adonar-se que un congrés sobre el teatre català resultaria, en aquests moments, ben poc engrescador i, a causa del camp que pugui conjuntural, previsible-

King Lear, Iqmar Bergman.

ment inútil, o allò que els francesos defineixen com *un coup d'épée dans l'eau*. I una altra cosa que no podem oblidar: si bé pel que sembla tothom està d'acord que l'Institut del Teatre ha de tornar a ser competència de la Generalitat —i quan això passi, veurem com s'integra dintre de l'estructura teatral pública, en relació, per exemple, al Centre Dramàtic o al possible Teatre Nacional—, el cert és que l'Institut del Teatre encara depèn d'una corporació d'àmbit provincial, cosa que limita absolutament el seu camp d'acció i dificulta la seva projecció nacional, tot i ser, de fet, l'escola de teatre de Catalunya. Així doncs, s'entén que Graells pensi que «tot i la urgència d'aquest debat nacional sobre el teatre, em sembla que no l'ha d'organitzar només l'Institut; no podem oblidar que l'Institut encara pertany a una corporació determinada i amb un color polític determinat, i aquests problemes, el país encara no els ha superat, i sí, en canvi, l'Institut. Vull dir —afegeix— que, en tot cas, i de cara a aquest futur debat, l'Institut pot contribuir-hi mitjançant aquest Congrés Internacional en el sentit

de veure què té de comú el teatre català amb tot una altra sèrie de dramaturgies i de situacions paral·leles, d'analitzar els problemes que afecten totes les dramaturgies d'àmbit restringit».

I encara hi ha un altre projecte utilíssim. Conscient del fet que aquest congrés és tant una operació de projecció internacional del teatre i la cultura catalanes com una discussió que ha de tenir una incidència essencial en el debat intern, l'Institut ha creat una Comissió que, de manera paral·lela al congrés, s'encarrega de redactar un *Llibre Blanc del Teatre Català* que recollirà i sistematitzarà totes aquelles dades d'interès que, sens dubte, aportaran una informació i una documentació fonamentals quan es convoqui aquell debat pendent. De tot això, i sense haver de recórrer a supòsits agosarats, se'n pot desprendre que l'Institut considera que, com a apèndix d'aquest Congrés Internacional, s'hauria de celebrar un congrés nacional del teatre català.

Potser l'Institut mateix podria, si bé no dirigir-lo, llançar la idea d'aquest debat pendent i peremptori.

Nin Tanaka, Japó.

Amb tot, Guillem Jordi Graells no veu gaire clar que hagi de ser l'Institut qui llanci la idea. «En aquests moments —raona el subdirector—, es parla molt d'entesa institucional, de coordinació de les diverses institucions catalanes en l'àmbit cultural, i aquest pacte o entesa en sembla una condició *sine que non* perquè es pugui dur a terme sense friccions i sense exclusions aquest debat nacional que tothom veu tan necessari. Cal tenir en compte que, si bé en aquest Congrés Internacional de Teatre hi participen diverses institucions i en divers grau, també és cert que és un congrés de l'Institut del Teatre de la Diputació de Barcelona, i aleshores, això, no diré que hagi provocat conflictes, però sí que comporta que el congrés estigui molt definit. En canvi, en tractar-se el tema d'un debat intern, d'un debat nacional, en el qual caldria evitar qualsevol mena de fricció i de suspicàcia, encara que l'Institut llancés la idea, no la podria tirar endavant si no s'hi apuntessin immediatament i en igualtat de condicions tota una sèrie d'altres instàncies que no podrien ser només institucionals, perquè per moltes institucions que hi participessin, si no hi intervinguéss

la professió —i ja sabem com està de poc articulada i fins desmobilitzada—, tot seria inútil».

En qualsevol cas, si bé aquest congrés no és —ni ha pretès ser— cap mena de panacea per al teatre català, sí que ens sembla una ocasió única i excepcional per engrescar-nos mútuament —i diem *engrescar-nos*, perquè la qüestió a debatre afecta a tothom, des del públic a les institucions— i posar en marxa un segon congrés que tracti de manera específica sobre el teatre català. Insistim, doncs, que aquest Congrés Internacional de Teatre pot ser i ha de ser un magnífic pròleg del debat nacional pendent. I si no, ja hem begut oli.

FRANCESC BURGNET I ARDIACA. Periodista i crític de teatre.

FRANCESC BURGNET I ARDIACA

LA COMMEDIA DELL'ARTE, EL TEATRE DE LES MÀSCARES

A mitjan segle XVI, aparegué a Itàlia una nova forma de teatre popular que, tot i mostrar una esplèndida diversitat i vitalitat, compartia uns trets comuns ben específics. Parlem, òbviament, de la *comedia dell'arte*. Cal precisar però, que aquesta denominació, per nosaltres en absolut inqüestionable, no sorgeix fins al segle XVIII. Abans, la *commedia dell'arte* es coneixia per molts altres noms com, per exemple, *commedia all'improvviso*, *commedia a soggetto*, *commedia de maschere*, *commedia buffonesca*, *commedia veneziana*, *commedia italiana*...

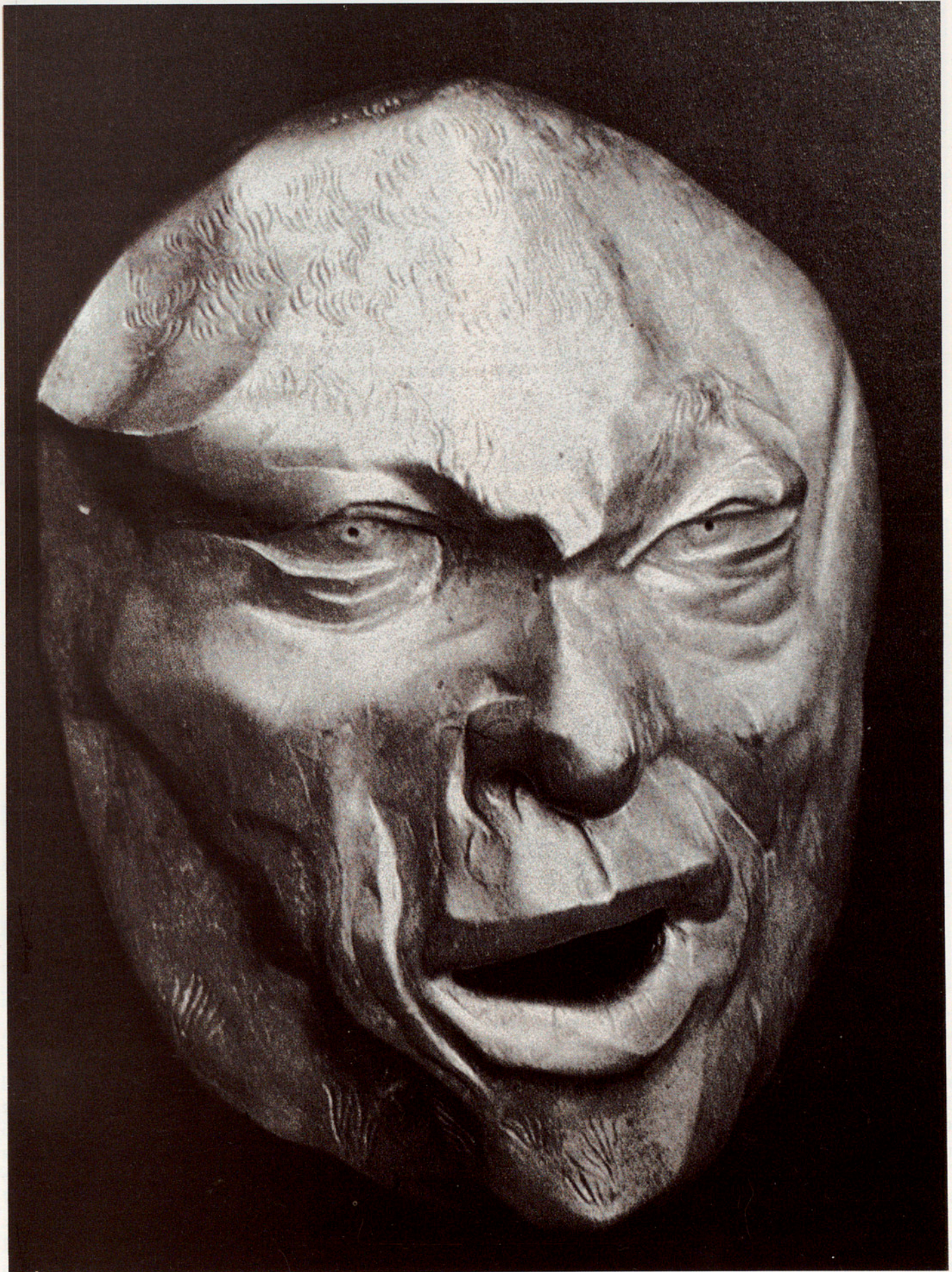
Des de 1570, i sobretot durant el segle XVII, la *com-*

media dell'arte s'estengué per tot Europa i arribà a ciutats tan llunyanes com Londres o Moscou. El cert és que, a part d'Itàlia, l'autèntica pàtria d'adopció de la *commedia dell'arte* fou França. Tenim notícies més o menys exactes de la presència de diverses companyies —els Gelosi, els Accesi, els Fedeli, els Confidenti— a ciutats com Madrid, Londres, París, etc. des del darrer quart del segle XVI. Però fou a París on s'establí el primer Théâtre Italien.

Durant tota la primera meitat del XVII, nombroses companyies italianes actuaven a París llargues temporades. Sabem, per exemple, que el 1658 Molière com-

Seqüència de diferents màscares italianes. S. XIX.

Màscara del «Ruzante».

Una aquarel·la del 1860 que il·lustra el personatge Brighella.

El «burattinaio» (s. XVII).

Aquarel·la d'un «Pulcinella» (1860).

El celeberrim «Arlecchino» (1860).

partia el Petit Bourbon amb els actors de la *commedia dell'arte*. Després, des de 1660, seguiren compartint el Palais Royal i, finalment, el mateix any que es creà la Comédie Française (1680), els italians adquiriren l'antic Hôtel de Bourgogne que canvià al nom pel de Théâtre Italien, mentre que la companyia que hi actuava s'anomenava Comédie Italienne.

Durant més de dos segles —xvii i xviii—, la *commedia dell'arte* es va mantenir amb una força poderosa i deixà una profunda empremta no sols als escenaris populars d'Europa sinó també en alguns dels drama-

turges més cèlebres d'aquell temps, entre els quals cal citar Shakespeare, Lope de Vega i Molière. A partir de 1800, i durant tot el xix, la *commedia dell'arte* cauria en una llarga etapa de decadència i gairebé arribaria a desaparèixer.

La característica essencial i específica de la *commedia dell'arte* és, sens dubte, la màscara. No sols la màscara material que duu l'actor durant la representació, sinó cadascun dels personatges que al llarg del temps, de les obres i de les representacions mantenen la mateixa aparença representativa. I una màscara de

El capità Spaventa (1860).

la *commedia dell'arte* no és tampoc un tipus, en el sentit de personatges definits per un o pocs trets psicològics i morals dominats que es presenten com a símbols d'algun aspecte de la natura humana. Com explica Allardyce Nicoll en el cèlebre assaig *The World of Harlequin* (1963), «allò que la *commedia dell'arte* descobrí fou una cosa absolutament nova. En ella, una persona individual, per exemple, Pantalone, conserva el nom, el vestit i les característiques bàsiques en obres successives, però se'l fa aparèixer en

circumstàncies diferents i en relacions distintes amb els seus companys. Per tant, en aquest cas no es tracta simplement de la introducció de figures de repertori, que expressen constantment els mateixos sentiments i que representen sempre el mateix paper en històries diferents, com en el melodrama; ni tampoc no es tracta d'exhibir una sèrie de *humors* limitats de forma definida, de tipus; allò que se'n dona és, sobretot, la presentació dramàtica de personalitats acumulatives».

Al llarg de la dilatada vitalitat de la *commedia dell'arte*, de màscares en van néixer dotzenes. Però l'esquema bàsic de la majoria de comèdies consta de deu o dotze personatges, en el centre dels quals hi ha les quatre màscares bàsiques: dos *vecchi* (vells) i dos *zanni* (criats). L'actor Luigi Riccoboni, que de 1716 a 1730 dirigí la Comédie Italienne de París, parla dels «quatre actors emmascarats del nostre teatre, el venecià Pantalone, el bolonyès Dottore, i els dos criats, Arlecchino el Bergamasc i Scapino el Llombar». Posteriorment, Carlo Goldoni denominà les quatre màscares amb els noms de Pantalone, Dottore, Arlecchino i Brighella. De tota manera, per fer-nos una idea de la diversitat magnífica de la *commedia dell'arte* podem citar el nom d'alguns *zanni* que de vegades es mantenien anys i panys i de vegades desapareixien tan aviat com desapareixia l'actor que l'havia creat. Arlecchino és, sens dubte, el *zanni* per excel·lència, però al costat trobem personatges com Trufaldino, Tortellino, Naccherino, Mezzetino, Polpettino, Faggiolino, Trappolino, Tabarrino, Bagolino, Pedrolino, Fagottino, Fritellino, Tabacchino... D'entre tots, Arlecchino i el seu vestit multicolor han esdevingut immortals.

La segona característica més sorprenent de la *commedia dell'arte* és la improvisació. Habitualment, els textos de la *commedia dell'arte* no són diàlegs entre personatges, l'autor es limita a indicar una sèrie d'entrades i sortides de personatges i un resum de l'assumpte que es tracta en cada escena. Això, és clar, feia que una mateixa comèdia fos més o menys brillant segons la qualitat interpretativa i la capacitat d'improvisar dels actors. Els actors de la *commedia dell'arte* van elaborar una tècnica d'improvisació.

Els actors de la *commedia dell'arte* van elaborar una tècnica d'improvisació que consistia a recrear, transformar o inventar una sèrie de situacions escèniques anomenades *lazzi* que constituïen una mena d'unitat dramàtica global on el gest, el moviment, la posició, les ganyotes i la paraula dibuixaven una determinada situació escènica. En cap cas, però, els actors no es limitaven a repetir una sèrie més o menys divertida de *lazzi*, sinó que els recreaven, tal i com quan parlem recreem constantment amb més o menys fortuna el llenguatge.

JAUME BERTRANPETIT

La posició de l'home en la natura a la llum de l'evolució

L'HOME EN L'EVOLUCIÓ

La posició de l'home en la natura, més enllà de les reflexions filosòfiques o religioses que ha suscitat, ha estat llargament un punt de controvèrsia dins les ciències naturals i, en concret, dins l'antropologia biològica, controvèrsia quant a la inclusió de l'home dins d'un grup zoològic concret o a l'hora d'establir les relacions evolutives amb altres espècies. Assenyalar les burles fetes a Darwin per haver-nos emparentat amb els simis no és més que una mostra superficial d'un debat més profund. Recentment, però, i tal com veurem tot seguit, s'ha aconseguit una conjunció d'evidències aclaridores dins la comprensió de l'home i de la seva relació amb espècies properes, evidències confluents des de diferents àrees del coneixement biològic.

Quins interrogants es plantegen per entendre què és l'home, quan sorgeix i d'on sorgeix?. Entendre el lloc de l'home en la natura vol dir reconèixer la història evolutiva, comprendre la diversitat en l'espai i en el temps —és a dir, com són els homes actuals i com eren els seus avantpassats—, establir la relació i els parentius amb les altres espècies. I tot això s'aconsegueix únicament a la llum de l'evolució: de fet, la comprensió biològica de l'home pot assentar-se en fonaments estables a partir de Darwin i, en concret, de la publicació de *L'origen de l'home*, 12 anys més tard que el conegut *Origen de les espècies*.

Molt abans, i ja d'antic, són nombroses les aportacions de naturalistes que fan referència a la nostra semblança

Gorilla del Gabon.

amb altres espècies i a la comprensió de les diferències entre els grups humans actuals. No hi ha, però, una referència correcta a les causes d'aquests fenòmens, que fins al darwinisme no tindran un plantejament explicatiu.

Cal remarcar de manera especial que el coneixement de l'evolució de l'home, com el de qualsevol altra espècie, no únicament és fruit de l'anàlisi de fòssils o de la interpretació de restes antigues. Hi ha altres fonts d'evidència, pel que fa a l'estudi de la història de l'evolució, és a dir, el camí seguit i, sobretot, cal tenir molt present els mecanismes biològics subjacents que són el motor de qualsevol procés evolutiu. Així, per exemple, la comparació tan minuciosa com calgui amb altres espècies de primats ens permet reconèixer el camí evolutiu, plantejar-nos els avantpassats comuns i interpretar correctament tot un seguit de semblances que, a vegades, el nostre antropocentrisme, prenent una excessiva singularitat humana, fa que ens resistim a acceptar.

La llarga evidència que ja Darwin planteja per demostrar que l'home és fruit de l'evolució sorgeix de l'observació de les diferències entre els homes i les semblances amb espècies diferents. Aquesta anàlisi, per altra banda, és usual no únicament en biologia: definir a partir de la diferència respecte a semblant i la semblança respecte a diferent. Per tirar lluny en el temps les arrels de la recerca, caldrà recórrer, abans que tot, als «diferents», a reconèixer que, vulguem o no, som extremadament semblants a espècies d'animals que, ficats dins de gàbies, visitem somrients en els zoològics.

L'HOME EN ELS PRIMATS

La diferència —o més ben dit, la dissimilitud— és difícilment mesurable, a no ser que partim d'unes premisses matemàtiques molt estrictes. És fruit, normalment, del costum. Per això distingim bé les coses usuals, que estem acostumats a veure, i deixem en grans calaixos de sastre tot allò que ens és poc habitual. Si som capaços de distingir races en els gossos i parlem, sens precisar, d'escarbats, és per la freqüència amb què els veiem. A vegades sentim que, amb certa lleugeresa, es diu que tots els negres o xinesos són iguals: és també fruit del poc costum de veure'n.

Aquest condicionant a l'hora d'observar les diferències ha tingut un fort pes entre els naturalistes a l'hora de classificar la nostra espècie. La semblança amb els simis fou ja argumentada per Aristòtil, i Galè, pare de moltes ciències mèdiques, preparà els camins

Crani de gorila mascle.

Ximpanzé. Aquest antropeide es el parent més pròxim a l'home. L'avantpassat comú d'un i d'altre es remunta a més de 15 milions d'anys enrera.

Mandíbula de ramapithec (Pakistan).

Mandíbula de Lothagam Hill, al sud-oest del llac Turkana a Kenya. (5,5 milions d'anys).

Mandíbula i maxilar d'*Australopithecus afarensis* d'Afar (Etiòpia).

de l'anatomia humana fent disseccions de mones. Però, fins a quin punt estava admesa la semblança? Per constatar-ho cal revisar com s'ha formulat la sistematàtica, és a dir la classificació.

Linné, en la seva vasta obra de classificació dels animals i les plantes —la primera edició del *Systema Naturae* és de 1732— situa de manera inequívoca l'home entre els primats, i molt a prop del pòngids, els quals comprendrien el ximpanzé, el goril·la i l'orangutà. Cal notar que ell no hi veia un parentiu en sentit evolutiu, car era fixista i creia que les espècies eren tantes «com al principi per Déu foren creades». Autors posteriors intentaren modificar aquesta posició sistemàtica de l'home, però amb alternatives poc convincents. Així, per exemple, Lord Monboddo, al segle XVIII, insistí que l'orangutà era un ésser humà: «l'orangutà és de la nostra espècie i, tot i que ha fet cets progressos en les arts de la vida, no ha avançat prou com per inventar un llenguatge».

La classificació tradicional, que continua vigent actualment, de l'home i les espècies properes els situa dins dels primats, i en concret dins dels *Hominioidea*, i els separa de les mones i dels altres grups primats inferiors:

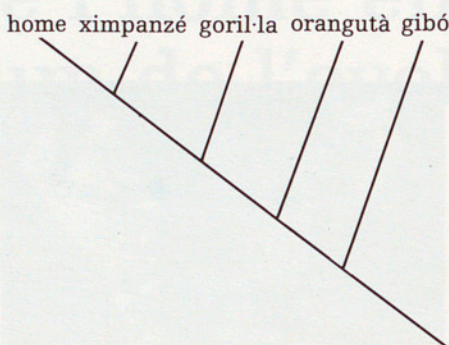
- família *Pongidae*
- subfamília *Hylobatinae*
- gènere *Hylobates* (gilbó)
- gènere *Symphalangus* (siamang)
- subfamília *Ponginae*
- gènere *Pongo* (orangutà)
- gènere *Gorilla* (goril·la)
- gènere *Pan* (ximpanzé)
- família *Hominidae*
- subfamília *Homininae*
- gènere *Homo* (home)

Aquesta classificació es basa en l'anàlisi morfològica, base tradicional d'observació. Respon, però, a una visió evolucionista? Si la resposta fos afirmativa voldria dir que la línia evolutiva que porta a l'home s'hauria separat de la que donà lloc als pòngids abans que es diversifiquessin, és a dir, el parentiu seria més estret entre els pòngids que no pas de cap d'ells amb l'home. I això s'ha demostrat que no és cert. La classificació que hem vist és poc objectiva per ser l'home mateix l'espècie que s'estudia i en un acte d'antropocentrisme s'ha separat excessivament d'espècies que són biològicament més properes del que l'observació semblava mostrar.

L'HOME MOLT A PROP DELS PÒNGIDS

La interpretació correcta d'una resta fòssil ha de fer-se en un context evolutiu, és a dir, filogenètic, correcte. I si no tenim clara la relació amb les espècies

actuals, com podem atorgar a formes antigues el qualificatiu d'avantpassat comú de l'home i alguna espècie de pòngid? Cal, doncs, establir correctament el parentiu biològic i, sortosament, diferents línies de treball han coincidit a mostrar-nos la filogènia correcta: l'home se separa de la línia pòngida després de la diversificació dels hilobàtids, l'orangutà i el goril·la. És a dir, hi ha un avantpassat comú d'home i del ximpanzé, i aquesta seria la més tardana de les bifurcacions dins la filogènia:

Aquestes conclusions s'han obtingut després de molts anys de treball per intentar establir a diferents nivells el grau de similitud biològica entre espècies. L'any 1967, Sarich i Wilson publicaren un article polèmic: en vista de les coincidències immunològiques, es constata que calia considerar l'home entre els pòngids africans (ximpanzé i goril·la) i separat dels asiàtics (orangutà i gibons), i que la separació dels homínids s'hauria produït fa uns 5 milions d'anys. Aquests resultats provocaren tanta sorpresa que, dissortadament, no foren tinguts en compte per molts paleoantropòlegs. El rebuig venia sobretot del fet que l'article considerava uns fòssils de l'Índia —anomenats *Ramapithecus*—, datats en més de 10 milions d'anys, dins la línia evolutiva humana ja separada dels pòngids, dels quals es devia haver diversificat uns 18 milions d'anys abans. Les dades immunològiques no eren del tot exactes, però no anaven gaire equivocades.

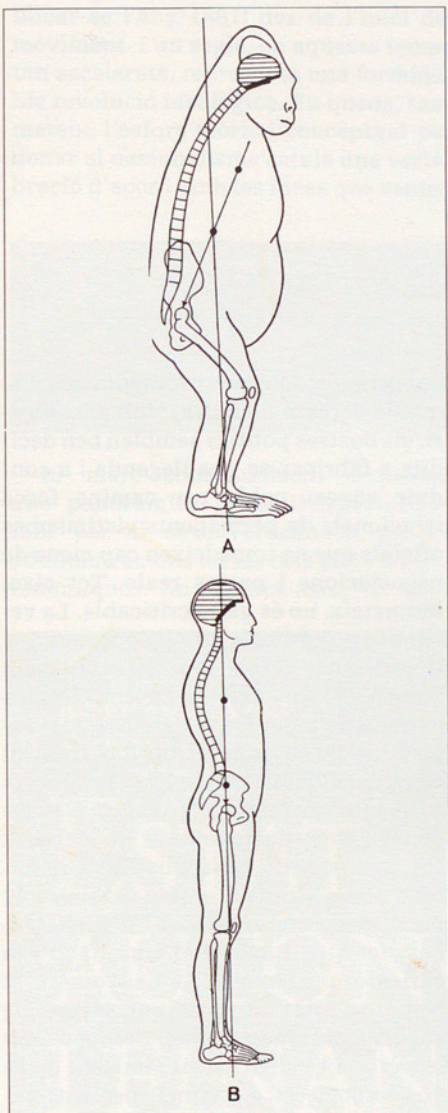
Ha calgut temps i noves evidències perquè aquestes restes es reconsideressin. I tant noves troballes fòssils com resultats moleculars i cromosòmics han permès una confluència en la qual no hi ha, almenys de moment, dades contradictòries. Els punts bàsics han estat dos: l'estudi dels cromosomes —filaments del nucli cel·lular on se situen els gens— i de la semblança entre els ADN —àcid desoxiribonucleic, constituent dels gens.

En el primer cas la filogènia anterior se'ns mostra inequívoca i en el segon, a més de confirmar-la, permet conèixer el temps de divergència. Pot establir-se

Empremtes de petjades de tres individus bipedes, datades de més de 3,5 milions d'anys. (Laetoli, Tanzania).

una velocitat de canvi, una velocitat, finalment, d'evolució, ja que, a nivell molecular, considerant tot l'ADN, pot calcular-se la freqüència amb què es produeixen modificacions per unitat de temps. Tenint, doncs, «rellotges» evolutius, podem calcular l'edat de les diferents bifurcacions, és a dir, l'edat dels estrats geològics on poden trobar-se les restes de l'avantpassat comú de l'home i d'un únic pòngid, el ximpanzé. I aquesta separació es produí, segons els resultats més recents, entre 6,3 i 7,7 milions d'anys enrera, data, sens dubte, extremadament recent, molt més del que s'havia cregut durant molt de temps.

Comparació del goril·la i de l'home en estació dreta..

L'HOME, DIFERENT DEL PÒNGIDS?

La proximitat amb el ximpanzé no únicament ha estat observada a nivell molecular. Les dades etològiques, extretes de la comparació del comportament del ximpanzé amb l'humà, han mostrat també una forta proximitat, tal com ha assenyalat l'etòleg català Sabaté Pi.

En definitiva, veiem que el lloc de l'home a la natura, a la llum de l'evolució, és proper, molt proper a d'altres espècies. Les aportacions més valuoses són, sens dubte, les possibilitats que aquests estudis biològics sobre l'evolució de l'home ens donen de comprendre correctament el camí i assignar el lloc que correspon a les restes fòssils que morfològicament poden presentar dubte. I, finalment, arribarem a entendre que la singularitat humana, innegable i ben evident, està basada en un camí curt, en una diferència biològica petita.

JAUME BERTRANPETIT. Antropòleg.

L'evolució de l'home a les drassanes

La possibilitat de veure els protagonistes de la història no sempre ens és oferta. I menys quan és la nostra pròpia història i els protagonistes visqueren fa molt de temps, alguns, fins i tot milions d'anys enrere. Per això, l'exposició «Origen i evolució de l'home» és una oportunitat única de resseguir detalladament tota la història de la nostra evolució.

L'exposició mostrava amb un detall inusual des de l'aparició dels primats fins a la diversificació dels grups humans actuals, i anava acompanyada d'un material únic: les reproduccions d'homínids fòssils que l'il·lustren i fonamenten eren molt nombroses i mai, fins ara, no se n'havien reunides tantes. Podiem, així, al llarg de l'exposició interpretar nosaltres mateixos la nostra

evolució, ja que hi trobavem les fonts d'informació bàsiques. No caldrà que ens expliquin que l'*Australopithecus* anava dret: la postura erecta la veiem en les petjades que deixà fa més de tres milions i mig d'anys. Hi hem vist els primers pobladors de les nostres terres, com eren, com vivien o què menjaven: l'home d'Aragó, trobat prop de Perpinyà, ens ha deixat una gran riquesa d'indicis de la seva vida, que ara podem observar.

Resseguir més aspectes de l'exposició seria massa llarg i el catàleg que s'ha publicat ja compleix aquesta funció, catàleg que es convertirà en llibre de text i referència obligada durant un temps. Però, ara, encara, cal que observem en relleu i en tot el seu detall com eren els nostres avantpassats.

Exposició.

ELS MODERNISTES I EL NACIONALISME CULTURAL.

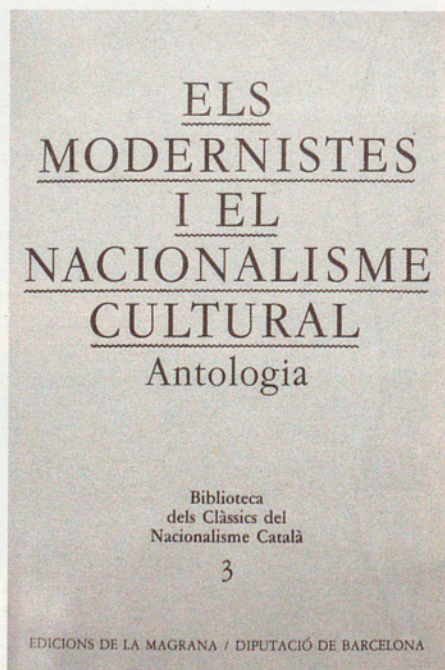
ANTOLOGIA.

Biblioteca dels Clàssics del Nacionalisme Català, núm. 3

Edicions de la Magrana / Diputació de Barcelona.

El nacionalisme català sofreix actualment una important crisi ideològica que la classe política intenta penosament amagar amb retòriques de signe divers que ja no interessin ningú. No és pas difícil de comprendre els fonaments històrics d'aquesta crisi—greu—del nacionalisme català. En els llargs anys de la dictadura franquista, era evident que no calia, no era urgent si més no, elaborar una teoria política de Catalunya. La necessitat de la democràcia i de l'autonomia de Catalunya eren tan evidents davant la barbàrie i la injustícia franquista, que ens podíem ben bé estalviar l'esforç del treball teòric. Més encara, potser no era convenient políticament endegar una feina d'aquesta mena. Efectivament, no podem oblidar que un treball teòric d'aquesta categoria —la redefinició ideològica del nacionalisme català— exigeix necessàriament un debat entre les diverses posicions, projecte que segurament no és tàcticament gaire intel·ligent quan l'enemic està pujant les murades de la fortalesa. En tot cas, és innegable que aquesta feina de tipus cultural i teòric no es va fer i que aquest fet no va impedir pas que els catalans conservessin, si més no, una certa consciència suficient de la seva identitat nacional. Avui s'acostuma a parlar de resistència i sembla, fins i tot, que existeixen empreses de relacions públiques especialitzades en commemoracions diverses de fets molt poc importants d'aquesta mena. Comptat i debatut, molt ridícul. Tota resistència digna d'aquest nom es mesura en termes de combatents armats i de fusells en perfecte estat de revista i amb la munició corresponent. La resta és literatura, que, amb la nostra habitual generositat, no negarem que sigui necessària en el moment del combat, sobretot no disposant de muni-

ció més convincent. Però dedicar-se, com s'ha fet darrerament, a commemorar indecorosament totes les cantades d'havaneres nacionalistes, supera amplament la capacitat de misericòrdia, que és molta, del nostre poble. Hem de dir d'una vegada que la nostra va ser una resistència francament escarransida i que, conseqüentment, va permetre que el dictador ho fos fins que se'n va

cansar, fins que va decidir morir-se i gaudir d'una agonia i d'uns funerals típics de cap d'Estat. A partir d'aquest fet àmpliament conegut, les conseqüències del qual patim cada dia, el decorum més elemental ens hauria d'inspirar un silenci respectuós sobre el que ara es pretén que foren grans batalles de la lluita nacionalista catalana. I, molt especialment, un silenci, en aquest

cas generós, sobre els protagonistes d'aquella diguem-ne lluita, Molt al contrari, els nostres polítics semblen ben decidits a fabricar-se una llegenda i a conduir aquest poble per camins força irracionals de permanents victimismes oficials que no impedeixen cap mena de negociacions i pactes reals. Tot això, tanmateix, no és gaire criticable. La veritat és que és molt difícil de fer res que tingui una certa consistència quan manca, per un cantó, la base ideològica necessària i, per l'altre, el necessari esperit de lluita popular per fer front al repte de la història. Nosaltres en aquests moments no tenim res d'això. Res de pensaments nacionalistes moderns i res, tampoc, de base popular combatent. Hem educat el poble català en el menyspreu tavernari pel fet espanyol, hem fet que li agradi el xisto fàcil i la caricatura barroera de l'adversari, li hem fomentat absurds complexos de superioritat que s'adiuen ben poc amb la pèrdua evident de dinamisme de la nostra societat, i al final, per entretenir-lo, hem utilitzat una vegada més el Barça, que és el gran alienador de la societat catalana. Aquest és el nacionalisme català d'avui, que en el lloc d'en Xènius hi vol col·locar en Schuster.

En aquestes circumstàncies ha de ser necessàriament ben rebut un llibre com el que ha preparat la Biblioteca dels Clàssics del Nacionalisme Català, que avui ens presenta de forma prou convincent una antologia de materials sobre un altre tipus de catalanisme, que, segons sembla, es plantejava les coses d'una manera francament més seriosa. Els modernistes constitueixen el sector més progressiu i europeïtzador de la generació finisecular. En aquest sentit, la seva influència en la recuperació nacional de Catalunya es pot qualificar de decisiva. Avui la majoria de les seves idees ens poden semblar, tanmateix, francament inactuals, en el cas que no ens semblin reaccionàries. Pensem, per exemple, en l'ús que van fer el modernistes del terme «imperialisme», que no tenia, segons sembla, les connotacions negatives que hi veiem actualment. No podem oblidar que ha transcorregut més d'un segle (*L'Avenç* comença a pu-

blicar-se l'any 1881) des de l'inici del moviment. I un segle, en aquests temps tan accelerats, representa una formidable revolució ideològica. En queda, tanmateix, l'esforç teòric i conceptual per donar al nacionalisme català una vertebració d'acord amb les idees que venien

aleshores d'Europa. Es tractava de construir un pensament nacionalista sobre bases modernes, i aquell exemple, encara que fracassat, com sabem, potser ens ajudaria en aquests moments, ara que Catalunya necessita amb tanta urgència una redefinició ideològica.

ESTAT AUTONÒMIC I FINANCES PÚBLIQUES

JOSEP M.ª BRICALL, ANTONI CASTELLS, FERRAN SICART

Biblioteca Prat de la Riba, n.º 1

Diputació de Barcelona.

El marc constitucional enquadra una panoràmica plena d'expectatives tant per al desenvolupament de les administracions locals com per a les autonòmiques. No obstant això, sis anys

després d'haver entrat en funcionament el sistema de les autonomies, les dificultats per resoldre els problemes bàsics de finançament encara no han estat resoltes. En aquest marc resulta

una aportació inestimable, pel recull que significa de l'experiència d'altres països, el treball *Estat autonòmic i finances públiques*, elaborat per un equip del Centre d'Estudis i Planificació, integrat per Josep Maria Bricall, Antoni Castells i Ferran Sicart, obra promoguda i publicada per la Diputació de Barcelona.

Des d'una perspectiva econòmica, els autors analitzen les competències i el finançament del sector públic en països amb diferents nivells de govern. L'estudi analitza l'evolució de les diferents administracions en els Estats Units d'Amèrica, el Canadà, la República Federal d'Alemanya, el Regne Unit, Itàlia i França. A més a més de la problemàtica dels ingressos, el treball considera la distribució de la despesa pública dels diferents nivells de govern, els sistemes d'anivellament interterritorial i el finançament creditici dels governs subcentrals.

El pes creixent del govern central en el conjunt d'ingressos propis, la dependència cada cop més gran de les finances autonòmiques i locals de les subvencions procedents del govern central i la relativa homogeneïtat en l'atribució d'impostos a les diferents administracions són les principals tendències de l'evolució dels ingressos dels diferents nivells de govern (federal o central, estatal o regional i local) que han observat Bricall, Castell i Sicart.

En el terreny dels ingressos, es destaca l'evolució observada als Estats Units d'Amèrica. En relació amb aquest país, assenyalen que durant el primer terç de segle el principal nivell de govern, pel que fa al volum d'ingressos impositius, era el nivell local. El govern federal en tenia entre el 30 % i el 40 % del total, mentre que els governs estatals ocupaven clarament el tercer lloc. Segons els autors, «la Segona Guerra Mundial i el major intervencionisme federal característic de polítiques keynesianes condüren, fins a 1960, a un fort increment del pes del govern federal, que passà a assolir percentatges de l'ordre del 70 % dels ingressos impositius. Tanmateix, des de la dècada dels anys seixanta, hom assisteix a la seva pèrdua de pes (pràcticament deu punts), en benefici gairebé exclusiu del nivell estatal».

En relació amb la creixent dependència dels governs subcentrals de les subvencions procedents d'altres nivells de govern, es destaca l'exemple dels Estats Units d'Amèrica i el Canadà. En aquests darrer país, entre 1950 i 1977 les subvencions intergovernamentals han passat del 15,4 % al 24 %, del total dels ingresos provincials, i del 23 % al 50 %, en el cas dels locals.

JOSEP MARIA BRICALL,
ANTONI CASTELLS, FERRAN SICART

ESTAT AUTONÒMIC I FINANCES PÚBLIQUES

COMPETÈNCIES I FINANÇAMENT DEL SECTOR PÚBLIC
EN PAÏSOS AMB DIFERENTS NIVELLS DE GOVERN:
UNA PERSPECTIVA ECONÒMICA

 Diputació
de Barcelona

La tercera tendència es refereix a una certa sistematització quant a l'atribució de les diverses figures tributàries als diferents nivells de govern. En aquest aspecte s'assenyala que als Estats Units d'Amèrica el 12,8 % de la recaptació per l'impost sobre la renda individual i el 15,6 % de la recaptació per l'impost sobre la renda de societats corresponen a impostos estatals. Al Canadà, els percentatges són, respectivament, del 34,17 % i el 28,8 %. I a la República Federal d'Alemanya, del 42,7 % i el 50 %, respectivament.

Respecte a les despeses, es destaca com els governs locals canalitzen una part molt important de la inversió del sector públic. Així, les despeses de capi-

tal realitzades pels governs locals vénen a representar una proporció situada prop del 70 % de les despeses de capital del sector públic a França.

No obstant això, es remarca la limitació que significa per a les despeses dels governs locals el fet de dependre de subvencions condicionades. Els autors destaquen que, en termes generals, «l'autonomia de les despeses dels governs subcentrals resulta afectada per l'obligatorietat del compliment de la legislació dels nivells de govern superior, en funcions que han d'ésser desenvolupades per aquells nivells subcentrals.

ANDREU MISSÈ. Periodista.

COMUNITAT I ASSOCIACIÓ

FERDINAND TÖNNIES

Clàssics del Pensament Modern

Edicions 62-Diputació de Barcelona

Els homes moderns fa temps que es queixen d'haver perdut allò que solem anomenar «fraternitat». Fa temps que s'adonen que la seva relació amb els seus semblants és una relació exclusivament professional, una relació tècnica que exclou totalment del comerç interpersonal tota mena de continguts humans. Fa temps, efectivament, que no tenim relació amb homes. La cultura moderna ens imposa brutalment que ens relacionem amb enemics, amb adversaris, amb competidors, amb socis, amb interlocutors, amb clients o possibles clients, en una paraula: ja no ens relacionem amb persones, amb rols socials. Nosaltres tenim el nostre, que pot variar, i de fet ho fa constantment. Al llarg del dia som treballadors, consumidors. Ara comprem, ara venem. En una hora determinada podem manar i al cap d'una estona hem de suplicar. Ben sovint experimentem al llarg d'una mateixa jornada com podem canviar ràpidament de la crueltat, també anomenada agressivitat comercial, a la generositat més franciscana, en funció del paper que ens toca representar en cada moment de la nostra vida social. Ens queda, naturalment, un petit racó on es suposa que continuem exercint d'éssers humans. Potser és la família, el que queda de la família. Segurament ho és. I l'amistat, en la mesura que sigui possible en aquesta societat progressivament competitiva. El resultat d'aquesta cultura és el nostre paisatge quotidià, i no és pas gens fàcil fer-ne un judici, si és que cal, en aquest moment.

Aquesta societat ha demostrat, i ho segueix fent, un grau extraordinari de

capacitat de producció. Per primera vegada a la història, l'home pot considerar natural, si més no en certes regions del món, que la necessitat no és el seu estat natural. Que es pot imaginar la vida, que es pot viure, sense patir l'angúnia quotidiana de la supervivència. Tot una victòria històrica que ha estat prou comentada i elogiada. Ens queda, tanmateix, l'altre cantó de la moneda. La factura, certament important, que n'hem pagat en termes de valors humans, en termes de solidaritat, de fraternitat, En termes, en definitiva, de felicitat. Concedim, com a hipòtesi de treball, que efectivament hem resolt els problemes econòmics més essencials. Malgrat la crisi que patim i les dificul-

tats de tota mena que aquesta crisi comporta, bé ho hem d'acceptar si imaginem per un moment el que era la vida en les societats precedents. També hem guanyat força terreny en el camp de la llibertat. Aquestes societats modernes que anem construint ens permeten un grau formidable de llibertat que de cap manera no podien imaginar els habitants de l'antic sistema. I no ens referim pas ara a les llibertats polítiques o civils, que són naturals en les societats democràtiques occidentals. Tots sabem perfectament que hi ha una llibertat molt més important que la que defineixen les lleis fonamentals del sistema polític. Parlem de les llibertats quotidianes, de les que afecten la vida privada de la persona, els seus costums, la sensibilitat, el cos, la manera de practicar certes necessitats fonamentals de la persona, que, habitualment, no ocupen gaire espai en els textos constitucionals. I, tanmateix, aquestes llibertats són les que utilitzem cada dia, i cada dia moltes vegades. En definitiva, són els drets i les llibertats que ens permeten, en la mesura que això és possible en aquest món, de ser relativament feliços.

Ferdinand Tönnies ja fa molts anys que ho va veure, tot això, i ho va formalitzar en dos conceptes que han fet fortuna i que avui són utilitzats arreu sense consciència, segurament ni del seu naixement ni de la identitat de l'autor. Ell va veure que la nostra societat realitzava una revolució essencial. Que deixava d'estructurar-se en termes de comunitat per fer-ho en termes d'associació. En altres paraules... que abandonava el règim de societat primària per establir un sistema de societats secundàries. No és pas gaire difícil veure les diferències entre aquests dos tipus de societats. Les societats primàries o comunitats són les que comprometen l'individu de tota la seva personalitat. El comprometen totalment, en cos i esperit, en el cor i la raó, per tota la vida i per totes les hores d'aquesta vida. La família, no cal dir-ho, és l'exemple perfecte d'aquest model de societat. Les associacions o societats secundàries, per contra, només agafen una part de l'individu. Una part de la seva persona i una part del seu temps. Són societats que només consideren la persona humana de forma parcial. Un partit polític, per exemple, només considera la persona en la seva vessant pública. No li interessen gaire altres aspectes de la seva personalitat. Un club d'esplai, d'altra banda, no vol saber quina és la religió dels seus membres.

El resultat d'aquesta formidable operació històrica el tenim al nostre abast. Una societat relativament opulenta... d'homes fragmentats que llui-

ten aferrissadament per reconstruir la seva unitat perduda. Tots aquells que siguin conscients d'aquest problema i tinguin un cert interès per comprendre'l trobaran en el llibre de Ferdinand

Tönnies les claus conceptuals fonamentals, per començar a recórrer aquest camí tan inquietant i, al mateix temps, tan apassionant.

UN MUSEU AL CARRER.- LLETRES, IMATGES I TÈCNiques DELS RÈTOLS COMERCIALS A CATALUNYA

ENRIC SATUÉ

Viatge fotogràfic d'Enric Satué i Claret Serrahima

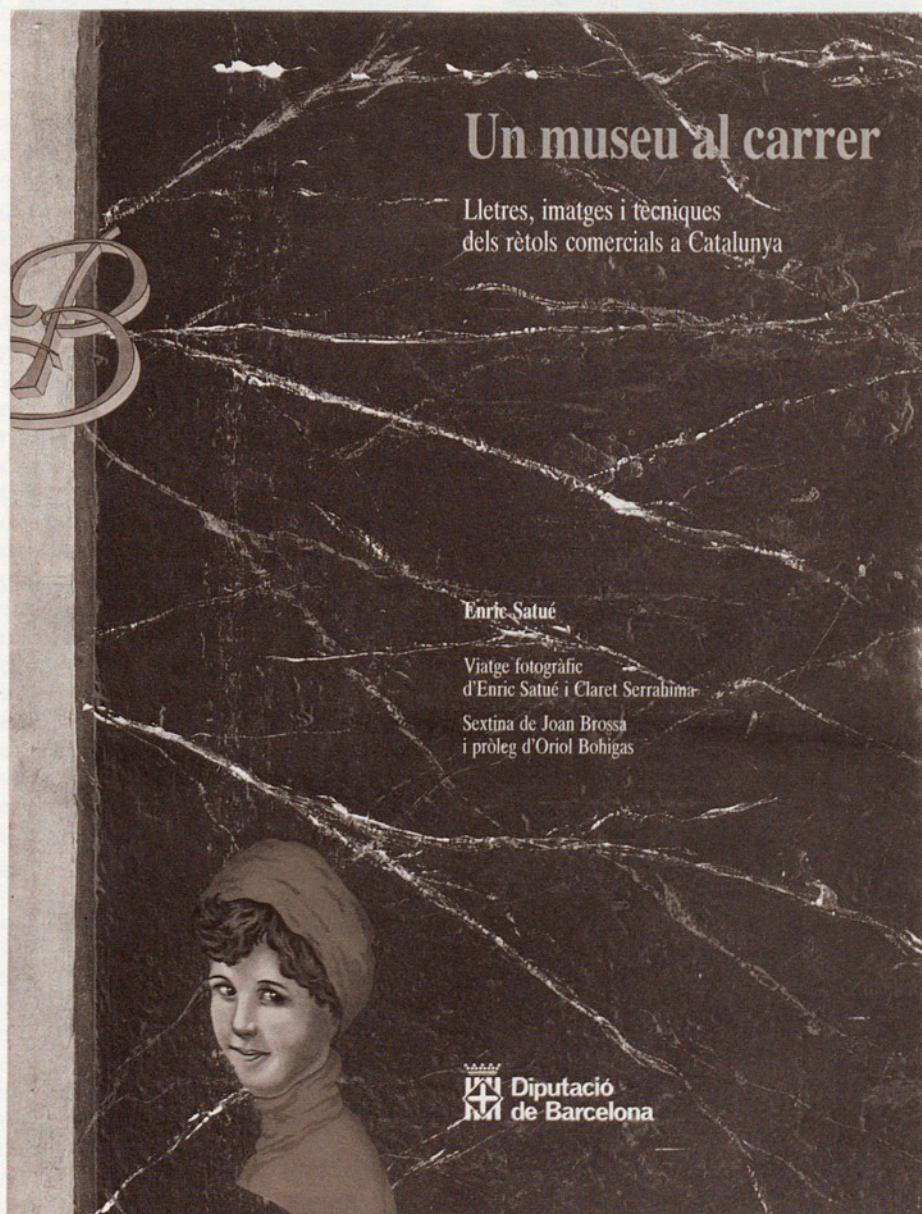
Sextina de Joan Brossa i pròleg d'Oriol Bohigas

Diputació de Barcelona

La cotització dels valors urbans a la llotja de les idees humanes ha conegut aquests darrers anys una variació certament espectacular. Tots recordem que no fa gaire es condemnava les ciutats industrials modernes, amb més o

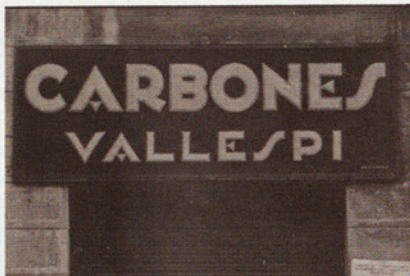
menys rigor, des de la subjectiva i efímera superioritat de dues utopies contradictòries però simultànies. Els diguem-ne tecnòcrates, els qui creien en el creixement exponencial de la riquesa, semblava que tenien pressa per en-

derrocar les velles ciutats medievals o modernes que havien heretat del passat per tal de trobar espai on edificar els seus somnis urbanístics. Segons aquesta escola de pensament urbanístic poc es podia fer per les velles ciutats que tenien tots els defectes del món, el que calia ara era crear de bell nou noves ciutats o procedir a la reconstrucció radical de les antigues. No cal dir que una empresa d'aquest tipus es considerava, en aquells moments, perfectament versemblant. No oblidem que vivíem en un moment econòmic excepcional en el qual la manca d'ambició es podia considerar un pecat definitivament greu. Els mitjans de comunicació ens oferien, en aquells temps, repetides referències gràfiques a les ciutats del segle XXI que, no cal dir-ho, no conservaven gairebé res de l'herència històrica que constitueix la personalitat d'una ciutat. Aquella mena de somniadors tecnològics veien les ciutats del futur com una mena de màquines formidables en el si de les quals els homes portaríem una vida futurista i feliç. Aquella utopia urbanística, que fins i tot va poder materialitzar-se a Brasília, aleshores tan famosa, es fonamentava no només en la confiança absoluta en les possibilitats de l'economia moderna sinó també en el menyspreu absolut per les ciutats històriques considerades com a veritables fàbriques de sofriment i d'alineació. Curiosament, aquells arquitectes futuristes semblaven coincidir en el judici negatiu sobre les ciutats històriques amb una altra mena de ciutadans que també tenien una certa necessitat de deixar per sempre les velles ciutats. Els joves. O una certa classe de joves, per ser més exactes, que varen protagonitzar aquells anys una espectacular fugida de la ciutat. Hi ha precedents, certament, d'aquest fenomen. Des del «Beatus ille» d'Horaci, l'home de la ciutat sembla que ha sentit enyorança del camp i de la vida rural i ha criticat sense pietat els vicis de la vida ciutadana. Poques vegades, però, al llarg de la història es registra un fenomen semblant al que vivíem no fa pas gaires anys. La joventut occidental desertava de les ciutats. Molts, de forma clara i definitiva, iniciaven tota mena d'experiments de vida vagabonda, camperola i, sempre, desarrelada de la ciutat mare. D'altres, una mica més realistes, buscaven reproduir en el si de les velles ciutats occidentals uns valors convivencials utòpics que definien com a absolutament incompatibles amb els coneguts costums urbanes. Però no eren solament els utopistes, d'un i d'altre signe, els qui desertaven de les ciutats. Altres sectors socials molt més integrats en la vida ciutadana, de fet els veritables

150 Barcelona-Barcelonès. La Rambla-Pla de la Boqueria. En bon estat.

151 Barcelona-Barcelonès. Rambla de Catalunya. Enderrocat.

152 Reus-Baix Camp. Estat actual, passable, un xic descuidat

153 Lleida-Segrià. Carrer Major. Enderrocat.

154 Barcelona-Barcelonès. Carrer Gran de Gràcia. Estat actual, molt descuidat.

155 Barcelona-Barcelonès. Carrer del Consell de Cent. En bon estat.

156 Barcelona-Barcelonès. La Rambla. Enderrocat.

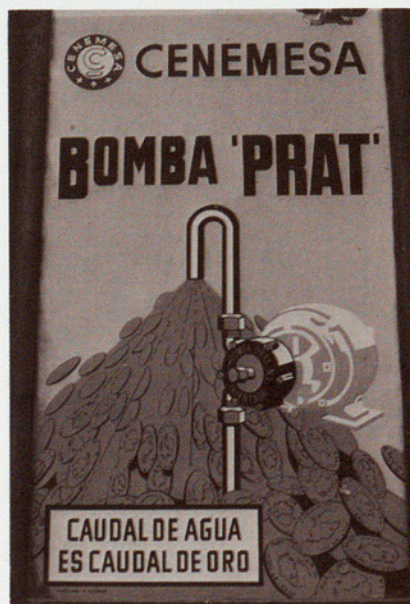
157 Barcelona-Barcelonès. Carrer de Balmes. Enderrocat.

158 Barcelona-Barcelonès. Carrer de Pau Claris. Enderrocat.

159 Lleida-Segrià. Carrer Major. Estat actual, passable.

160 Barcelona-Barcelonès. Sense localitzar.

161 Barcelona-Barcelonès. Carrer de Provença. En bon estat.

162 Barcelona-Barcelonès. Ronda de Sant Antoni. Estat actual, passable.

protagonistes econòmics de les ciutats industrials, també iniciaren, de forma molt més confortable no cal pas dir-ho, l'abandó de la ciutat. Fins al punt que les gran ciutats modernes, Nova York per exemple, entraren en una fase de perillosa decadència i proletarització. Tothom qui tenia un cert poder adquisitiu fugia de la ciutat. La utilitzava només com a centre de treball i de consum, però tan aviat com el rellotge assenyalava l'hora de la llibertat, l'hora del lleure, l'hora de la vida, agafava el tren, el cotxe o fins i tot l'avió per cercar lluny de l'infern urbà una mica de repòs i de la relaxació que semblava que la ciutat no podia oferir de cap manera.

Veritablement, tot feia pensar que calia alguna mena de solució final per a les ciutats industrials modernes. De fet, aquesta és una possibilitat que encara no es pot descartar del tot en el cas de les grans ciutats monstres que l'absència de planificació ha creat els anys darrers. Ciutats com Mèxic que sembla que mai no podrien oferir als seus ciutadans una vida relativament digna. Tanmateix, si deixem de banda el cas excepcional d'aquestes formidables construccions urbanístiques, veurem que el pensament sobre la vida a les ciutats ha canviat de forma substancial i que, concretament, ha desaparegut en bona part el pessimisme que semblava aclaparador no fa pas gaire temps. No és que les velles ciutats clàssiques hagin guanyat cap batalla. Certament no. Però s'han beneficiat, i força, de les derrotes terribles que han sofert els somnis tecnocràtics utòpics i burgesos de la darrera etapa econòmica. Els tecnòcrates foren, potser, les primeres víctimes de la crisi econòmica. S'adonaren ràpidament que el finançament dels seus projectes pertanyien clarament al regne de la ciència-ficció i que l'home continuaria visquent per molt de temps a les ciutats conegudes i no dintre de les seves creacions tecno-arquitectòniques. Els joves retornaren també a la gran ciutat de la seva infantesa després d'haver experimentat dolorosament les dificultats de la vida rural i, finalment, fins i tot els burgesos començaven a comprendre l'absurditat econòmica i cultural que representa el viure —i no viure— a dues residències provisionals. L'economia, naturalment, el dejuni econòmic podríem dir, té molt a veure amb aquesta nova clarividència que ara tenim sobre les nostres ciutats. Però seríem una mica injustos si no consideréssim també d'altres factors que han contribuït poderosament a aquesta presa de consciència. Ultra els factors econòmics, la veritat és que tothom —tecnòcrates, utopistes i burgesos de cap de

setmana— ha experimentat les limitacions extraordinàries de la vida fora de la ciutat. Resulta, comptat i debatut, que els suburbis elegants, les comunes rurals i les ciutats futuristes tenen, cosa mai no imaginada abans, una patologia que fa enyorar força les conegudes i fins i tot entranyables incomoditats de les ciutats històriques. Incomoditats que, d'altra banda, es revelen ara perfectament esmenables amb una mica d'inversió i d'imaginació. No costa gaire, efectivament, d'imaginar com serien les nostres ciutats si la formidable inversió, moltes vegades frustrada, que s'ha fet en dubtoses urbanitzacions s'hagués decantat vers la restauració. Però deixem-nos ara d'exercicis massa fàcils de fantasia històrica. El fet és que, fracassada d'una o altra manera la nostra fugida de la ciutat, ha arribat l'hora de la reconciliació. Els signes d'aquest retorn al vell hàbitat urbà són per tot arreu. Precisament l'edició d'aquest llibre sobre els rètols comercials a Catalunya n'és un.

D'entrada, un llibre com «Un museu al carrer», al marge totalment de la seva qualitat intrínseca, és important, precisament, pel que té de signe d'una nova sensibilitat ciutadana. No dubtem que aquesta sensibilitat ha existit sempre en determinats cercles artístics, arquitectònics o, senzillament, de bon gust que sempre han existit a Barcelona. Però és ara que es publica un llibre d'aquesta mena i això sol ja és un fet revelador d'una nova cultura. S'ha acabat la diàspora urbana. Ara ja ho sabem. No podem deixar aquesta ciutat. No podem però tampoc no volem ja que, finalment, estem en condicions de comprendre que l'home, a més d'un ser amb vocació de comoditats i plaers és, també, un ser amb necessitat d'història, d'identitat i d'art. I això només ho troba a

la ciutat que va ser dels seus pares i, en definitiva, de la seva nació. Viure en una ciutat autèntica, en una ciutat com Barcelona, és viure cada dia un diàleg apassionant amb la història i la cultura que determinen en gran mesura el que som. Els monuments, els carrers, els diferents estils arquitectònics, els records vius dels esdeveniments que condicionen el nostre present ens són absolutament necessaris per construir la nostra identitat que, no cal dir-ho, deixarà també la seva empremta a les pedres de la ciutat «Un museu al carrer» ens parla, tanmateix, d'una altra part de la ciutat. Ens parla de la part, per dir-ho d'alguna manera, menys definitiva de la ciutat. Quan diem rètols comercials ja està tot dit. Cal pensar, com assenyalava Oriol Bohigas en el seu pròleg, que gran part del material que, amb aquest llibre, han salvat Enric Satué i Claret Serrahima hauria desaparegut definitivament per a la història si la postguerra d'aquesta ciutat no hagués estat tan terrible i les frivolitats de l'opulència s'haguessin avançat uns anys. La postguerra, però, es va allargar molt en aquest país i ens va conservar tot un patrimoni de disseny que val la pena d'estudiar si volem conèixer la història cultural de la nostra ciutat i de tot Catalunya. Després, una nova sensibilitat, la mateixa que va treure el guix de tant esglésies, ens l'ha conservat en alguna mesura. Finalment... tenim el llibre. El llibre que vol dir selecció, classificació i valoració dels material i que, més enllà d'ell mateix, és tot un missatge, creiem, d'aquesta nova cultura de retorn a les ciutats velles, de conservació fidel dels vells conjunts i, en definitiva, de voluntat de revifar aquestes pedres.

Rosalia Rovira, el seu nom per a un premi de radis comarcals.

Convocats els premis Tasis Torrent de premsa comarcal i Rosalia Rovira de ràdios municipals

Dotats amb 1.200.000 pessetes cadascun d'ells

La Diputació de Barcelona aprovà, en el decurs del Ple corresponent al mes de febrer, la convocatòria de la primera edició del premi Rosalia Rovira d'Emissores Municipals i la cinquena del premi Tasis Torrent de Premsa Comarcal. L'objectiu d'aquests dos premis no és altre que el de potenciar els constants esforços de millora tant de la premsa comarcal com de les emissores municipals de Catalunya.

La novetat d'enguany, a part de la dotació econòmica que s'ha vist incrementada, rau en el fet que, per una banda, es convoca la primera edició del premi destinat a les emissores municipals de Catalunya i, per una altra, es mo-

difiquen les bases que fins ara regien el premi Tasis Torrent. Quant a la modificació de les bases del premi de Premsa Comarcal no es persegueix altra finalitat que la d'adequar-les a les característiques actuals que presenta la nostra premsa local i comarcal i esmenar el greuge, fins ara existent, que la premsa editada als barris de les grans ciutats i, especialment, la de Barcelona, no hi podien accedir. A més, a través de les noves bases, es preveu la possibilitat de premiar treballs periodístics d'autor publicats en alguna de les publicacions locals o comarcals.

Premi Rosalia Rovira

La creació del premi Rosalia Rovira d'Emissores Municipals de Catalunya ve a emplenar un buit que fins ara s'estava produint ja que, mentre la premsa comarcal comptava amb un premi, no passava el mateix amb les emissores municipals. Bàsicament per això s'ha convocat aquest premi al qual se li ha donat el nom de la persona la veu de la qual s'escoltà, a través de la ràdio, en català, el dia 26 de gener de l'any 1939 quan les tropes franquistes entraren a Barcelona, veu amb la qual emmudí —també— la històrica Ràdio Associació de Catalunya.

L'estructura del premi Rosalia Rovira és similar a la del Tasis Torrent, amb tres apartats destinats a premiar la millor programació o programa creatiu, la millor programació o programa musical i la millor programació o programa que ressalti les característiques i el tarannà de la realitat local. Aquests apartats del premi estan dotats, respectivament, amb 600.000, 300.000 i 300.000 pessetes.

El Jurat i el veredict

Cada premi disposa d'un jurat que és presidit pel diputat de Cultura de la Diputació de Barcelona (per delegació del president) i format per sis experts en premsa comarcal (premi Tasis Torrent) o en ràdios municipals (premi Rosalia Rovira), i actuant de secretari —en ambdós casos— el cap del Gabinet de Premsa de la Diputació de Barcelona (per delegació del Secretari General de la Corporació).

Aquests jurats donaran a conèixer el seu veredict corresponent a cadascun dels premis convocats, el dia 6 de desembre de cada any (Dia de la Constitució) i, en cas que fos festiu, el dia feiner següent.

Els altres aspectes de cada convocatòria estan recollits en les bases editades, que es poden sol·licitar al Gabinet de Premsa de la Diputació de Barcelona.

Cal recordar que el termini per a la presentació de publicacions, treballs i programes de ràdio als premis finalitza la primera quinzena del mes de novembre.

Aquest numero d'ARREL s'ha acabat d'imprimir a Sabadell el mes de juliol.

Respecte a les fotografies hem d'assenyalar que les de can Serra, l'entrevista amb Federico Correa i la taula rodona han estat fetes per Pilar Viladegut. Les dels articles «Problemàtica de la propera organització administrativa catalana» i «Reflexions sobre l'Àrea Metropolitana de Barcelona» les ha fet Jaume Soler amb la col·laboració de la Fundació Figueres i el Centre d'Estudis de Planificació (CEP), respectivament. Així mateix Xavier Mateu ha fet les de l'article «Les comarques de l'Alta Muntanya. Evolució i perspectives de la política de muntanya». Les que il·lustren l'article «La Commedia dell'Arte, el teatre de màscares» pertanyen al llibre de Donato Sartori, «Maschere» (Ed. La Casa Usher, Firenze, Italia). Les fotografies amb diferents moments de la representació de l'obra «Kung Lear» han estat cedides per l'organització del Congrés Internacional de Teatre a Catalunya. La resta han estat fetes per Jaume Soler. La cartografia ha estat realitzada per Maria Teresa Serra i Alberch.

